

Riistetty vapaus

Yläneen tyttökoti ja tyttöyden tulkinnat 1955-1971

Anna Lemberg
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Suomen historia
Marraskuu 2013

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

ANNA LEMBERG: Riistetty vapaus. Yläneen tyttökoti ja tyttöyden tulkinnat 1955-1971.

Pro gradu -tutkielma, 112 sivua, 3 liitesivua
Suomen historia
Marraskuu 2013

Pro gradu -tutkielmassani tutkin Yläneen tyttökotia ja tyttöyden tulkintoja vuosina 1955-1971. Tutkimuksessa perehdyn siihen, minkälaista tyttöyttä Yläneen tyttökotiin sijoitetut nuoret edustivat, ja miten koulukotikasvatuksella pyrittiin muovaamaan poikkeavana pidettyä tyttöyttä. Vuonna 1943 perustettuun Yläneen tyttökotiin sijoitettiin vuosittain kymmeniä nuoria. Koulukotisijoitus perustui hallinto-oikeudelliseen vapaudenriistoon ja sen kohteeksi joutuivat epäsosiaaliseen ja -sopivaan elämäntapaan ajautuneet nuoret, joita ei enää muin lastensuojelullisin toimenpitein voitu auttaa. Yläneen tyttökodin johtaja Martti Kuusikosken toimikauden aikana vuosina 1955-1971 laitosta pidettiin erityisen sulkeutuneena ja ankarana.

Historiantutkimuksen osalta suomalaisten koulukotien tarkastelu on jäänyt vähäiseksi, eikä Yläneen tyttökotia ole koskaan perusteellisesti tutkittu. Tutkielmani teoreettinen kehys rakentuu sekä tyttö tutkimuksen että marginaalihistorian osa-alueille. Tutkimukseni alkuperäislähteenä käyttämiäni Yläneen tyttökodin arkiston aineistoja olen tarkastellut sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti. Tarkemmin olen tutkinut 85 tyttökotiin sijoitetun nuoren tietoja, jolloin vuosittaiseksi otannaksi muodostuu viisi oppilasta.

Työni käsittelyluvut olen jäsentänyt siten, että ensimmäisessä tarkastelen tyttöjen koulukotisijoitusta edeltävää elämää. Keskiössä ovat tyttöjen koulukotisijoitukseen johtaneet elämäntavat sekä viranomaisprosessi, jonka jokainen nuori joutui käymään läpi ennen koulukotiin pääymistä. Toisessa käsittelyluvussa siirryn varsinaiseen koulukodissa vietettyyn aikaan. Tutkin, millaiseksi arki tyttökodissa muodostui ja miten tyttöyttä pyrittiin muovaamaan koulukodissa. Viimeisessä käsittelyluvussa tarkastelun kohteena ovat koulukodista vapautuminen ja tyttöjen laitoksen jälkeiset elämänvaiheet.

Yläneen tyttökoti oli tarkoitettu erityisesti siveellisesti hairahtuneille nuorille, mutta tutkimustyötä tehdessäni havaitsin, että koulukotisijoitusta edelsivät seksuaalisen holtittomuuden rinnalla myös monet muut ongelmat. Tyttöjen sijoituksista vastanneet sosiaalilautakunnat määrittelivät pitkälti, mikä ei kuulunut normienmukaiseen tyttöyteen. Yläneen tyttökoti sen sijaan huolehti oikeanlaisen tyttöyden rakentamisesta. Tiukan kurin ja järjestyksen, työnteon sekä ammattikoulutuksen avulla tytöistä pyrittiin muovaamaan yhteiskunnan normeja vastaavia ihanteellisia nuoria. Monissa tapauksissa koulukotikasvatuksella saavutettiin pysyviä tuloksia, eivätkä tytöt enää laitoksesta vapautumisensa jälkeen ajautuneet takaisin vanhoille teilleen. Joidenkin tyttöjen kohdalla pysyviä kasvatustuloksia ei kuitenkaan saavutettu, sillä tutkimusaineistossani ilmeni myös tapauksia, joissa elämä koulukodin jälkeen osoittautui ongelmalliseksi.

Asiasanat: kasvatushistoria, koulukodit, lastensuojelu, ongelmanuoret, pahatapaisuus, seksuaalisuus, sosiaalinen kontrolli, tytöt, tyttöys

Sisällys:

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuksen taustat	1
1.2. Tutkimuskysymykset ja rajaus	2
1.3. Erilaiset tytöt – tyttötutkimusta ja marginaalihistoriaa	3
1.4. Lähteet ja aikaisempi tutkimus	6
1.5. Tutkimusetiikka	10
2. Koulukotilaitos Suomessa	12
2.1. Koulukotien historiaa	12
2.2. Komiteamietintöjä ja lainsäädäntöä	15
2.3. Nuorena Suomessa 1950-1970 -luvuilla	18
2.4. Koulukoteihin kohdistettu kritiikki 1960-luvulla	20
3. Tie kohti Huvitusta	24
3.1. Sukupuolisiveetöntä elämää	24
3.2. Villit ja vapaat tytöt	29
3.3. Koulukoti kutsuu	36
3.4. ”Vapaudenriistoa suomalaisen tapaan”	45
4. Suljettuna laitoksessa	52
4.1. Tyttökodin arki	52
4.2. Huvituksen tytöt – yhteisö, suhteet ja yhteydet ulkomaailmaan	58
4.3. Rikos ja rangaistus	67
4.4. Koulukoti tyttöyden muovaajana	75
5. Takaisin vapauteen	84
5.1. Kasvatusohjelman päättyminen ja vapautuminen tyttökodista	84
5.2. Elämä koulukodin jälkeen	92
6. Sopeutuva tyttö?	98
Lähteet	104
Liitteet	

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen taustat

”Sosiaalinen sopeutumattomuus ja sellaiset häiriintyneet elämäntavat, joita ei enää kotikasvatuksen eikä tehostetun valvonnankaan alla voida saattaa normaaliin elämäntähtäykseen. Näihin häiriintyneisiin elämäntapoihin sanoisin ensinnäkin kuuluvan: koulupinnaus, pienet rikkeet ja ennen kaikkea seksuaalihäiriöt.”¹

Näin Yläneen tyttökodin johtaja Martti Kuusikoski vastasi vuonna 1967 toimittajan esittämään kysymykseen siitä, mikä on yleisin syy koulukotiin sijoittamiselle.² Yläneen tyttökoti perustettiin vuonna 1943 entisen alkoholistiparantolan tilalle Huvituksen kartanoon. Se oli toinen Suomeen perustettu pelkästään tytöille tarkoitettu valtion omistama kasvatustila ja ensisijaisesti tarkoitettu ”siveellisesti hairahtuneita” varten. Pahamaineisena pidettyyn Yläneen tyttökotiin sijoitettiin vuosittain sosiaalilautakuntien tai joissakin tapauksissa yksityishenkilön anomuksesta kymmeniä 14-18 -vuotiaita³ nuoria ympäri Suomea. Koulukotisijoituksen kestolle ei ollut asetettu ikärajoja, mutta Yläneen tyttökodissa sijoitus päättyi viimeistään täysi-ikäisyyden saavuttamiseen, mikä vuosina 1955-1971 tarkoitti 20-21 ikävuotta. Huonotapaisen ja sopeutumattoman nuoren hallinto-oikeudellista vapaudenriistoa ja sulkemista koulukotiin pidettiin viimeisenä mahdollisena vaihtoehtona ennen vankilaan joutumista. Erityisen ankaraan ja suljettuun Yläneen tyttökotiin sijoitetut tytöt lukeutuivat vaikeimpiin tapauksiin, ja laitokseen lähetettiin paljon myös sellaisia oppilaita, jotka eivät tulleet toimeen muissa koulukodeissa.⁴

Yläneen tyttökodin johtajan Martti Kuusikosken toimintakauden aikana 1955–1971 koulukoti sai vankilamaisen leiman ja huhut sen ankarista rangaistustelmistä olivat esillä julkisuudessa.⁵ Myös alan asiantuntijoiden keskuudessa syntyi vastustusta ja kyseenalaistusta koulukotien toimintatapoja kohtaan 1960-luvulla. Muun muassa sosiologian professori Kettil Bruun tuomitsi suomalaisen koulukotijärjestelmän ja arvosteli erityisesti siveysloukkauksiin syyllistyneiden tyttöjen koulukotisijoituksia.⁶ 1960-luvun muuttuneessa ja vapautuneessa yhteiskunnassa monia perusteita koulukotiin sulkemiselle pidettiin vanhanaikaisina. Valtio oli myös tiedostanut ongelman, sillä

¹ Silvennoinen & Vanhatalo & Vilpponen 1967.

² Silvennoinen & Vanhatalo & Vilpponen 1967.

³ Tavoitteena oli, että Yläneelle sijoitettaisiin 15-17 -vuotiaita nuoria, mutta joukossa on myös paljon 14-vuotiaita ja 18-vuotiaita. Lisäksi vuosien 1955-1971 aikana Yläneelle sijoitettiin muutama 13-vuotias. Ks. tarkemmin liite 1.

⁴ Vehkalahti 2004, 192 ja Mattila-Lonka 2001, 409-411.

⁵ Mattila-Lonka 2001, 412.

⁶ Pulma 1987, 238.

1950-luvun lopulta lähtien asetettiin lukuisia toimikuntia pohtimaan suomalaista lastensuojelua ja koulukotien kehittämistä.⁷

Koulukodeista ja koulukotinuorista on tehty tutkimusta, mutta se on keskittynyt lähinnä kasvatus- ja sosiaalityöiden piiriin, erityisesti sosiaalityön ja erityspedagogiikan oppiaineisiin. Historiantutkimuksen osalta koulukoteihin kohdistunut tutkimus on jäänyt vähäiseksi.⁸ Tämän tutkimuksen keskiössä olevaa Yläneen tyttökodin historiaa ei ole koskaan perusteellisesti tutkittu. Ainoastaan Pia Mattila-Lonka sivuaa Yläneestä kirjoittamassaan laajassa historiassa lyhyesti myös koulukodin toimintaa. Näin ollen tyttökodin ja sinne sijoitettujen tyttöjen tutkiminen on perusteltua.

1.2. Tutkimuskysymykset ja rajaus

Tutkin, minkälaista tyttöyttä Yläneen tyttökotiin sijoitetut nuoret edustivat, ja miten koulukotikasvatuksella pyrittiin muovaamaan poikkeavana pidettyä tyttöyttä. Jaan tutkimukseni kolmeen käsittelylukuun, joita edeltää lyhyt taustoitus, jossa käyn läpi koulukotien historiaa, niihin liittyvää lainsäädäntöä sekä keskustelua, joita koulukodeista käytiin varsinkin 1960-luvulla. Lisäksi luon taustaluvussa lyhyen katsauksen siihen Suomeen, jossa nuoret elivät vuosina 1955-1971.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa keskityn koulukotiin joutumista edeltäneeseen aikaan. Tutkin, minkälaisia taustoja tytöillä oli ja minkälaista elämää he elivät ennen koulukotiin sijoittamista. Keskeistä on kysyä, millä tavalla tytöt poikkesivat siitä normista, joka yhteiskunnassa oli heille asetettu. Paikallaan on myös pohtia, miksi nuoret päätettiin sijoittaa koulukotiin ja minkälainen prosessi edelsi sijoitusta. Lisäksi tutkin, perustuiko koulukotisijoitus vapaaehtoisuuteen vai vapaudenriistoon.

Toisessa käsittelyluvussa siirryn varsinaiseen koulukodissa vietettyyn aikaan. Tarkastelen koulukotia tyttöjen toimintaympäristönä. Samalla perehdyn koulukodin arkeen ja rutiineihin. Lisäksi tutkin, miten tytöt käyttäytyvät koulukodissa ja millaisia kasvatus- ja hoitometodeja siellä käytettiin. Keskeistä on myös tarkastella, minkälaista tyttöyttä koulukoti halusi rakentaa ja minkälainen oli tavoiteltu ”ihannetyttö”.

Tutkimukseni viimeisessä käsittelyluvussa perehdyn koulukodista vapautumiseen. Miten koulukodista pääsi pois ja kuinka pitkiä hoitoajat olivat? Haluan myös tutkia, minkälainen elämä tyttöjä odotti koulukodista vapautumisen jälkeen. Oleellista on pohtia, saavutettiinkö koulukotisijoituksella muutoksia tyttöydessä vai palasivatko tytöt takaisin vanhoille teilleen.

⁷ Harrikari 2004a, 39-48.

⁸ Ks. lisää Kihlman & Rautiainen 2010.

Olen rajannut tutkimukseni vuosiin 1955–1971 eli Martti Kuusikosken toimintakauteen Yläneen tyttökodin johtajana. Kuusikosken toimikauden aikana Yläneen tyttökotia pidettiin erityisen suljettuna ja kuriltaan tiukkana koulukotina. Tämän lisäksi olen halunnut sijoittaa tutkimukseni aikaan, jolloin koulukotien toiminta oli arvioinnin kohteena. Vuonna 1958 valmistui koulukotikomitean mietintö, jossa pohdittiin koulukotien asemaa.⁹ Komiteamietintöä voidaan kutsua lähtölaukaukseksi kohti uutta lastensuojelulakia, sillä kyseisestä vuodesta lähtien eri komiteat kokoontuivat useaan otteeseen pohtimaan suomalaista lastensuojelua ja koulukotien asemaa. Varsinainen uusi lastensuojelulaki astui kuitenkin voimaan vasta vuonna 1984.¹⁰ Vuoteen 1971 mennessä valmistui yhteensä kuusi komiteamietintöä, joissa paneuduttiin koulukotien asemaan ja toimintaan.¹¹

Komiteamietintöjen ohella myös julkisuudessa puitiin koulukotien asemaa ja toimintaa. Erityisesti 1960-luvulla kritiikki koulukoteja kohtaan lisääntyi. Halusin sijoittaa tutkimukseni ajanjaksoon, jolloin sosiaalihuoltoa ja koulukoteja kohtaan kohdistettiin paljon kritiikkiä, mutta mitään konkreettisia lainsäädännöllisiä uudistuksia ei tehty. Pysin sitomaan tutkimuskohteeni omaan aikaansa ja tarkastelemaan sitä niiden keskustelujen ja käsitysten valossa, joita esitettiin koulukodeista vuosina 1955–1971. Samalla on myös mahdollista tarkastella mahdollisia muutoksia, joita tapahtui poikkeavan tyttöyden määrittelyssä ja muovaamisessa kyseisenä ajanjaksona.

Valitsemaani aikarajaukseen on vaikuttanut myös Yläneen tyttökodista olemassa oleva arkistoaineisto. Vaikka koulukoti perustettiin jo vuonna 1943, löytyy koulukodista aineistoa laajemmin vasta 1950-luvun lopulta lähtien. Lisäksi valitsemani ajanjakson koulukotinuoria on tutkittu kovin niukasti, minkä vuoksi aikarajaus on tämänkin puolesta mielekäs ja perusteltu.

1.3. Erilaiset tytöt – tyttötutkimusta ja marginaalihistoriaa

Tutkimuskohteenani ovat koulukoteihin sijoitetut normaaleista käytösnormeista poikenneet tytöt, joten tutkimukseni teoreettinen kehys rakentuu pitkälti tyttötutkimuksen ja marginaalihistorian ympärille. Marginaalihistoria keskittyy nimensä mukaan tarkastelemaan historian marginaaliin jääneitä ryhmiä, kuten rikollisia, vammaisia tai mielisairaita. Samalla se voi toimia myös määrittäjänä tutkimuskohteelle, joka on jäänyt aiemmin sivuun historiantutkimuksessa. Marginaalihistoriassa keskeisessä roolissa ovat

⁹ Komiteamietintö 1958:1.

¹⁰ Harrikari 2004a, 48 ja 56.

¹¹ Harrikari 2004a, 39-48.

usein sellaiset yksilöt ja ihmisryhmät, joita on pidetty erilaisina tai poikkeavina. Erilaisuuden ja poikkeavuuden tutkiminen on merkittävää, sillä samalla se kertoo, mitä yhteiskunnassa on pidetty tiettyinä aikana hyväksyttynä ja normaalina.¹²

Yleisistä normeista poikkeavat yksilöt ovat monessa tilanteessa aiheuttaneet niin sanotusti normaalien silmissä ongelmia yhteiskunnalle. Erilaisuus ja poikkeavuus on pyritty hävittämään pois tai piilottamaan valtaväestöltä.¹³ Näin oli myös koulukotiin sijoitettujen tyttöjen kohdalla. Heidän käyttäytymisensä ei vastannut niitä oletuksia, joita tytöille oli yhteiskunnassa asetettu. Koulukotikasvatuksella pyrittiin kitkemään pois ne ominaisuudet, jotka tekivät tytöistä yhteiskunnan normeista poikkeavia. Ajan muuttuessa ja yhteiskunnan kehittyessä myös määritelmät poikkeavuudelle ja erilaisuudelle ovat uudistuneet.¹⁴

Marginaalihistorian rinnalla keskeisessä asemassa tässä tutkimuksessa ovat tyttö tutkimukselle ominaiset lähestymistavat. Tyttö tutkimus on monitieteellinen tutkimussuuntaus, joka keskittyy eri-ikäisten tyttöjen tutkimiseen lukuisista eri näkökulmista. Tiiviimmät siteet tyttö tutkimuksella on naistutkimukseen, josta se ammentaa monia metodeja ja teorioita.¹⁵ Historiantutkimuksen osalta tytöt ovat jääneet poikien varjoon. Tyttöjen historiaa ei omana tutkimusalueenaan ole Suomessa kovinkaan paljoa tutkittu ja olemassa oleva tutkimus on pitkälti keskittynyt kasvatukseen ja koulutuksen historiaan, pääpainonaan varsinkin oppikoulu ja sitä korkeammat koulutusasteet.¹⁶

Tyttöyden ja tyttö iän määrittelyt ovat muuttuneet monesti historian saatossa. Sukupuoli on ollut ajallisista ja paikallisista muutoksista huolimatta keskeinen tekijä kulttuurisena määrittelijänä ja sosiaalisena jaottelijana. Tyttö on aina poikennut vastakkaisesta sukupuolesta ja monesti sukupuolten väliset eroavaisuudet ovat toimineet tyttöyden määrittäjänä. Tyttö ys rakentuu myös pitkälti sen mukaan, miten naiseus määritellään. Naiseuden on eri aikoina katsottu alkaneen muun muassa sukukypsyuden, täyden työkyvykkyyden saavuttamisen, konfirmaation tai avioitumisen myötä. Tyttö ikä on vähitellen pidentynyt ja rajamaasto tyttöyden ja naiseuden välillä on muuttunut häilyväksi. Keskeistä on, että tyttö iän aikana kasvetaan osaksi yhteisöä, moraalisesti vastuulliseksi ja seksuaaliseksi olennoksi, jonka elämänpiiriin kuuluvat monet vapaudet ja velvollisuudet, joista vielä lapsena ei ole tarvinnut huolehtia.¹⁷

¹² Nieminen & Vuorio-Lehti 2003, 14.

¹³ Nygård 1998, 11-12.

¹⁴ Nygård 1998, 17.

¹⁵ Ojanen 2011, 9-11.

¹⁶ Tuomaala 2011, 45.

¹⁷ Tuomaala 2011, 45-47.

Tämän tutkimuksen keskiössä olevia henkilöitä voisi kuvailla ikänsä puolesta niin tytöiksi, nuoriksi naisiksi kuin myös erityisesti vanhempien tapausten osalta aikuisiksi. Olen joutunut tutkimusta tehdessäni pohtimaan, mitä edellä mainituista kuvauksista olisi sopivin. Koska jo tutkimani koulukodin nimi on ollut Yläneen tyttökoti, olen päätenyt kutsumaan koulukotiin sijoitettuja tytöiksi. Tämän rinnalla käytän termiä nuori, sillä tutkimuksen keskiössä olevien tyttöjen voidaan katsoa eläneen tyttöinä rinnalla myös nuoruudeksi kutsuttua ikävaihetta, joka sijoittuu lapsuuden ja aikuisuuden välimaastoon. Se, milloin nuoruus alkaa, kuinka pitkään se kestää ja milloin nuoruus päättyy, on yhtä vaikeasti määriteltävissä kuin tyttöikä sen vahvan yksilö- ja kulttuurisidonnaisuuden vuoksi. Länsimaisessa kulttuurissa nuoruus on kestoaltaan melko pitkä ikävaihe, jonka aikana yksilö saavuttaa aikuisuuden. Tämä ei välttämättä tarkoita täysi-ikänsä saavuttamista, vaan ikävaihe voi jatkua myös sen jälkeen. Tunne- ja tunteiden kokemusten siivittäminen nuoruus kuvataan usein epävakaaaksi elämänvaiheeksi, joka on käytävä läpi, jotta saavuttaa aikuisuuden.¹⁸

Tyttöyden ja tyttöjen socialisaation merkittävänä rakennuselementtinä pidetään seksuaalisuutta.¹⁹ Se on toiminut myös tutkimukseni keskiössä olevien tyttöjen erilaisuuden ja poikkeavuuden määrittäjänä. Tyttöjä pidettiin ”siveellisesti hairahtuneina”, mikä oli perusteena myös koulukotiin sijoittamiselle. Seksuaalinen maine on keskeinen tekijä tyttöyden arvioinnissa. Tytöt saavat nopeasti huonon maineen, mikäli heidän seksuaalimoraalissaan on jotain arveluttavaa. Sen lisäksi, että koulukotiin sijoitettuja tyttöjä on pidetty erilaisina ja poikkeavina, lienee melko varmaa, että heidän maineensa kotipaikkakunnalla on ollut varsin kyseenalainen. Maineessa on erityisesti kyse jonkin yhteisön jakamasta mielikuvasta, mutta sitä voi pyrkiä muokkaamaan ja puhdistamaan. Hyvä ja huono maine asetetaan usein vertailupareiksi ja oletettavasti myös Yläneen tyttökodissa kasvatusihanteena oli muokata poikkeavasta ja huonomaineisesta työstä kunnollinen ja siveellinen.²⁰

Tyttötutkimuksen yksi keskeinen kysymys on ollut, millaisilla normeilla tyttöyttä on pyritty määrittämään.²¹ Kysymys on keskeisessä asemassa myös tässä tutkimuksessa, mutta se on saanut marginaalihistoriallisen vivahteen, kun tarkastelussa on poikkeavana pidetty tyttöys ja sen muovaaminen kohti yhteiskunnallisia normeja. On kuitenkin muistettava, etteivät tyttötutkimus ja marginaalihistoria ole varsinaisia tutki-

¹⁸ Aapola & Kaarninen 2003, 12.

¹⁹ Lähteenmaa & Näre 1992, 13.

²⁰ Aaltonen 2011, 269-272.

²¹ Ojanen 2011, 10.

musmetodeja vaan tutkimussuuntauksia, joiden piirissä voi soveltaa erilaisia teorioita, aineistoja ja metodologisia lähtökohtia.

1.4. Lähteet ja aikaisempi tutkimus

Tutkimukseni päälähteenä on Yläneen koulukodin arkisto, jota säilytetään Turun maakunta-arkistossa. Arkisto on laajuudeltaan 12,63 hyllymetriä ja se kattaa koko koulukodin toiminta-ajan eli vuodet 1943-1994. Tässä tutkimuksessa aion hyödyntää arkistossa säilytettäviä vuosikertomuksia, opetussuunnitelmia, kurssi- ja rangaistuspäiväkirjoja sekä oppilaskortistoa ja oppilastilastoja. Lisäksi tyttökodin oppilaista on laadittu erilaisia asiakirjakokonaisuuksia, joista hyödynnän oppilasakteja, oppilaista laadittuja kuukausimuistioita sekä oppilaiden jälkihuoltoa koskevia asiakirjoja. Haasteena arkistoaineistossa on, ettei kaikkia asiakirjoja ole laadittu koko tutkimusajanjakson ajalta. En kuitenkaan halunnut rajata tiettyjä asiakirjoja pois tutkimuksestani sen takia, etteivät ne kata koko tutkimuksen aikarajausta, vaan pyrin käyttämään niitä soveltuvien osien.

Yläneen koulukodin vanhoja arkistoluetteloita tarkastellessani havaitsin, että koulukodin arkisto on peruskorjattu vuonna 1978. Tämän yhteydessä on arkistosta kaikki turhalta näyttävät asiakirjat hävitetty. Valitettavaa on, ettei hävitetyistä asiakirjoista ole tehty omaa luetteloa. Yläneen tyttökodin arkistoluettelo vuosilta 1943-1964 kuitenkin kertoo, että koulukodin arkistosta on korjauksen yhteydessä hävitetty tai muutoin kadonnut laaja joukko mielenkiintoiselta vaikuttavia asiakirjoja, kuten rangaistuspäiväkirjoja, oppilasarvosteluja ja tyttökodin oppilaita koskeva säännöstö.²² Arkistoluetteloa selatessani mieleeni heräsi kysymys, miksi esimerkiksi juuri rangaistuskirjoista osa on säilynyt ja osa hävinnyt. Ovatko jotkin asiakirjat antaneet liian negatiivisen ja kyseenalaisen kuvan tyttökodin toiminnasta? Rangaistuskirjoihin kun on voitu kirjata esimerkiksi ruumiilliseen kuritukseen liittyvät rangaistukset, jotka olisivat heikentäneet koulukodin imagoa. Myös asiakirjojen luonnollinen tuhoutuminen tai katoaminen on mahdollista, minkä vuoksi arvuuttelu tässä tilanteessa on turhaa.

Lasten ja nuorten historian tutkimisessa on eräs keskeinen ongelma, johon olen omassakin tutkimuksessani törmännyt. Monet lähteet, jotka tarjoavat tietoa lapsista ja nuorista ovat aikuisen laatimia. Myös tämä tutkimus perustuu aikuisten tuottamaan aineistoon. Ongelmaa lisää se, että nämä aikuiset ovat olleet sosiaalisesti huomattavasti korkeammassa asemassa kuin koulukotiin sijoitetut.²³ Yläneelle päätyneistä tytöistä ja heidän elämänsäkaarestaan löytyy arkistosta paljon aineistoa, mutta heidän henkilökohtai-

²² Arkistoluettelot 1943-1964 ja 1984. Yläneen koulukodin arkisto, luettelot, Bb:1, TMA.

²³ Tuomaala 2011, 45.

sista kokemuksistaan ja tunteistaan minulla ei muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta ole tietoa. Haastatteluaineiston hankkiminen olisi toki ollut mahdollista, mutta tämän tutkimuksen rajoissa se ei olisi ollut mielekästä. Pysin arkistoaineistoa tarkastelemalla muodostamaan mahdollisimman realistisen kuvan Yläneen tyttökodista ja sinne sijoitetuista nuorista. Ilman tyttöjen omaa ääntä kokonaiskuvan hahmottaminen on kuitenkin vaikeaa, eikä lähteiden sisältämän näkökulman suodattumista tutkimukseeni voi välttää.²⁴

Tutkimukseni kannalta tärkeimmät arkistolähteet ovat tyttökodin vuosikertomukset, rangaistuspäiväkirjat, oppilastilastot ja oppilasaktit. Vuosikertomukset ovat tyyliältään ja rakenteeltaan samanlaisia ja niissä raportoidaan kuluneen vuoden tapahtumista, tuloista ja menoista sekä opetuksesta ja oppilaista. Valitettavasti vuoden 1971 vuosikertomusta ei ole saatavilla. Pysin muun aineiston avulla hahmottamaan kyseisen vuoden keskeiset tapahtumat.

Rangaistuspäiväkirjat sisältävät kuukausittaiset listaukset annetuista eristysrangaistuksista. Päiväkirjoihin on merkitty tiedot rangaistuksen saajasta, rangaistuksen kestosta ja syystä. Merkinnät ovat hyvin kaavamaisia, joten tarkastelen aineistoa kvantitatiivisesti. Tyttökodin oppilastilastot ovat sisällöltään ja rakenteeltaan sellaisia, että niitä on järkevintä tarkastella erilaisten taulukoiden avulla. Oppilastilastoista löytyy muun muassa tietoa koulukotiin sijoitettujen sosiaalisesta taustasta ja asemasta, koulutuksesta ja ikäjakaumasta. Oppilastilastoista peräisin olevaa aineistoa olen pääsääntöisesti tarkastellut neljän otosvuoden, vuosien 1955, 1960, 1965 ja 1970, osalta. Näin olen pyrkinyt välttämään kohtuuttoman laajat taulukot, joiden tarkastelu olisi ollut hankalaa, varsinkin kun mahdollisia muutoksia ja kehityslinjoja on mahdollista seurata jo edellä mainittujen vuosien avulla. Oppilaiden määrää esittämissä taulukoissa luvut on esitetty kaikkien tarkasteluvuosien osalta.

Sisällöltään mielenkiintoisinta ja myös tutkimukseni kannalta tärkeintä aineistoa Yläneen koulukodin arkistossa ovat oppilasaktit, jotka on laadittu jokaisesta koulukotiin sijoitetusta nuoresta. Aktit sisältävät muun muassa sosiaalilautakuntien ja sosiaalihuollon asiakirjoja, koepalvelustodistuksia, tyttökodin kuulustelupöytäkirjoja, huostaanluovutus sopimuksia, vapautuspäätöksiä, poliisin tutkintapöytäkirjoja sekä lääkärinlausuntoja. Lisäksi joukossa on tyttöjen vastaanottamia kirjeitä, todistusjäljennöksiä sekä joitakin tyttöjen itsensä tuottamia tekstejä, kuten kirjeitä.

Yläneen tyttökotiin sijoitettiin vuosien 1955–1971 aikana 690 nuorta, joten heidän kaikkien osalta oppilasaktien kokonaisvaltainen laadullinen tarkastelu on

²⁴ Nygård 1998, 15.

mahdotonta. Tämän vuoksi olen päättänyt ottaa tarkempaan tarkasteluun 85 oppilaan oppilasaktit eli viisi tapausta jokaista tarkasteluvuotta kohden. Koska sillä, mihin aikaan vuodesta oppilas saapui tyttökotiin, ei ole aineiston kannalta merkitystä, olen valinnut tarkasteltavaksi jokaisena vuoden osalta viiden ensimmäisen koulukotiin sijoitetun oppilasaktit. Oppilaita saapui Yläneen tyttökotiin tasaisesti ympäri vuotta. Satunnaisia piikkejä sijoitettujen määrässä ei mielestäni voida perustella esimerkiksi koulujen lomaajoilla tai vuodenaajalla, koska koulukotinuoren ongelmat ja sosiaalilautakuntien huostaanotto prosessit olivat monessa tapauksessa kestäneet jopa yli vuoden. Näin ollen en näe ongelmana, ettei tutkimukseen ole sisällytetty oppilasakteja esimerkiksi kaikkien vuodenaikojen osalta.

Koska arkistoaineisto perustuu koulukodin näkökulmaan, hyödynnän tutkimuksessani joitakin aikalaislähteitä, joista ilmenevät 1960-luvulla vallinneet käsitykset koulukodeista. Näitä lähteitä tarkastelemalla on mahdollista hahmottaa mahdolliset ristiriidat koulukodin tuottaman aineiston ja aikalaiskäsityksen välillä. Asiantuntijoiden näkökulmaa edustavat muun muassa Kettil Bruunin ja Pirkko Sirénin *Sosiologia*-lehdessä vuonna 1965 ilmestyneet artikkelit, joissa kritisoitiin suomalaista koulukotilaitosta. Ne herättivät myös julkisuudessa paljon keskustelua, mutta ”varsinaisen räjähdysten” synnyttivät vuonna 1967 Lars D. Erikssonin toimittama teos *Pakkoauttajat*, johon sekä Bruun ja Sirén olivat kirjoittaneet artikkelin, ja Ylen kakkoskanavalla esitetty dokumentti *Noutajat – vapaudenriistoa suomalaiseen tapaan*.²⁵ Dokumentissa paneuduttiin suomalaiseen hallinto-oikeudelliseen vapaudenriistoon ja se sisältää myös Yläneen tyttökodissa kuvatun osuuden.

Tutkimuskirjallisuutena olen tässä työssä hyödyntänyt muun muassa *Suomen lastensuojelun historia* -teoksessa ilmestynyttä Panu Pulman artikkelia *Kerjuutuvasta perhekuntoutukseen*, joka paneutuu suomalaisen lastensuojelun historiaan 1600-luvulta aina 1980-luvulle. Myös koulukotilaitoksen kehityslinjat ovat esillä Pulman artikkelissa. Keskeisessä asemassa tässä tutkimuksessa ovat myös lukuisat artikkelit, jotka käsittelevät koulukoteja ja tyttöyttä. Antologioita, joista olen käyttökelpoisia artikkeleita löytänyt, ovat muun muassa Markku Jahnukaisen, Taru Kekonin ja Tarja Pösön toimittama teos *Nuoruus ja koulukoti* sekä Karoliina Ojasen, Heta Mularin ja Sanna Aaltosen toimittama teos *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen*.

Aikaisemmin jo totesin, että koulukoteihin ja koulukotinuoriin kohdistunut tutkimustyö on keskittynyt pitkälti kasvatusta ja sosiaalitieteiden piiriin. Tutkimustyö on kuitenkin jäänyt melko hajanaiseksi, minkä vuoksi kokonaiskuvan hahmottaminen

²⁵ Pulma 1987, 238.

suomalaisesta koulukotijärjestelmästä on vaikeaa. Tarja Pösö, Markku Jahnukainen ja Taru Kekoni ovat artikkelissaan *Koulukoti tutkimuspuheenvuorojen aiheena* pohtineet syitä sille, miksi koulukoteihin liittyvä tutkimus on jäänyt satunnaiseksi, eikä kunnan tutkimustraditiota ole päässyt kehittymään. He esittävät syyksi lasten ja nuorten tutkimuksen haastavuutta. Koulukoteihin sijoitettuja tutkittaessa tutkija joutuu kohtamaan vaikeita, erityisiä ja intiimejä asioita ja kokemuksia, minkä vuoksi kynnys tutkimustyön aloittamiselle voi olla korkea varsinkin, kun tutkittavien oma ääni jää usein viranomaisaineistojen pimentoon.²⁶

Koska monet koulukoteihin liittyvät tutkimukset ovat joltain muulta kuin historia-aineiden alalta valmistuneita, soveltuvat vain harvat hyödynnettäviksi omassa tutkimuksessani. Tämän tutkimuksen kannalta tärkeimmiksi aikaisemman koulukotitutkimuksen tekijöiksi voidaan lukea sosiaalityön professori Tarja Pösö ja filosofian tohtori Kaisa Vehkalahti. Tarja Pösön sosiaalityön väitöskirja *Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa* valmistui vuonna 1993. Siinä hän tutki kolmessa eri puolilla Suomea sijainneessa koulukodissa toteutettua hoitoa, poikkeavuuden tulkintoja ja koulukotien määrittelemää pahatapaisuutta. Pösön väitöskirjan sisältämät tutkimusteemat ovat hyvin lähellä myös omaa tutkimustani, minkä vuoksi olen saanut väitöskirjasta paljon apua, vaikkei se historian alaan kuuluva tutkimus olekaan.

Vaikka kasvatuksen ja koulutuksen historian tutkiminen on ollut historian-tutkimuksen piirissä suosittua, on koulukoteihin liittyvä tutkimus jäänyt vähäiseksi myös omalla tieteenalallani ja rajoittuu lähinnä filosofian tohtori Kaisa Vehkalahten tekemään tutkimustyöhön Vuorelan koulukodista. Vehkalahti on erityisesti perehtynyt oikeusministeriön alaisiin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kasvatustaitoksiin ja kasvatustaitosiin. Hänen kulttuurihistorian väitöskirjansa *Daughters of penitence: Vuorela State Reform School and the construction of reformatory identity, 1893-1923* valmistui vuonna 2008 ja käsittelee tyttöjen suojelukasvatusta ja kasvatustaitosiin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Vehkalahti on kirjoittanut myös Vuorelan koulukodin historian. Sekä historia että väitöskirja ovat olleet minulle erityisen tärkeitä aikaisemman tutkimuksen kartoittamiseksi ja tutkimuskirjallisuuden löytämiseksi.

Vehkalahten ja Pösön lisäksi on erikseen vielä mainittava Pirkko Sirénin tekemä tutkimustyö. Edellä jo totesin, että tulen hyödyntämään tutkimuksessani Sirénin *Sosiologia*-lehteen ja *Pakkoauttajat*-teokseen kirjoittamia artikkeleja. Näiden lisäksi hänen vuonna 1965 valmistunut sosiologian Pro gradu -tutkielmansa *Koulukoti – Pää-*

²⁶ Pösö & Jahnukainen & Kekoni 2004, 7-8.

märät ja sosiaalinen rakenne on tarjonnut mielenkiintoista tutkimustietoa suomalaisesta koulukotijärjestelmästä. Tutkimus perustuu Sirénin Vuorelan koulukodissa tekemän harjoittelun aikaiseen kenttätööhön. Hän perehtyi muun muassa oppilaiden välisiin suhteisiin sekä henkilökunnan suhtautumiseen oppilaisiinsa.

1.5. Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikka käsitteenä on monitahoinen. Ensisijaisesti sitä voidaan pitää tutkijoiden ammattietiikkana, jonka noudattaminen on ehdottoman tärkeää. Jokaisen tutkijan tulisi olla tietoinen niistä eettisistä periaatteista, säännöistä ja arvoista, joita tutkimuksenteossa on noudatettava. Tutkimusetiikkaan sisältyy erilaisia toimintakenttiä, joissa jokaisessa on omat pelisääntönsä. Näitä ovat muun muassa aineiston hankintaan ja henkilösuojaan, tiedon soveltamiseen ja käyttöön sekä tiedeyhteisöön liittyvät tekijät.²⁷

Historiantutkimuksessa tutkimuseettinen pohdinta on usein monista muista tieteenaloista poiketen melko vähäistä. Historiantutkimuksen piirissä keskustelut moraalista ja etiikasta ovat jääneet sivuun, kun on haluttu esittää asiat sellaisina kuin niiden on katsottu tapahtuneen.²⁸ Koulukotinuoria ja heitä käsittelevää tutkimusaineistoa tarkastellessa tutkimuseettinen pohdinta on enemmän kuin paikallaan, sillä tutkijaa vastassa ovat monet intiimit ja sensitiiviset asiat, kokemukset ja tapahtumat.

Yläneen tyttökodin arkiston aineistoista suurin osa on käyttörajoitettua. Rajoitusten perusteena ovat laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä laki potilaan asemasta ja oikeudesta. Yksityisyyden suojaamiseksi suurimassa osassa aineistoa käyttörajoituksen kesto on sata vuotta.²⁹ Tieteellisen tutkimuksen vapaus kuitenkin mahdollistaa käyttörajoitettujen aineistojen käytön tutkimuksessa. Salassa pidettäväksi julistettua käyttörajoitettua aineistoa pääsee tarkastelemaan hakemalla niihin käyttö lupaa ja sitoutumalla tutkijaa koskeviin tutkimuseettisiin velvollisuuksiin.³⁰ Jo tutkimuksen alkumetreistä lähtien, tutkielmaa suunnitellessani ja arkistoaineistoa tarkastellessani, olen pitänyt mielessäni minua sitovat säännöt ja velvollisuudet.

Historiantutkimus poikkeaa monista tieteenaloista siinä, että tutkittavalta harvoin kysytään lupaa tutkimukseen, vaikka tutkittava saattaa vielä olla hengissä.³¹ Monet Yläneen tyttökotiinkin vuosina 1958–1972 sijoitetut ovat oletettavasti vielä hengissä, mutta arkistoaineistoa käytettäessä ei yksittäisiä lupia tutkittavilta tarvitse kysyä.

²⁷ Kuula 2011, 23-25.

²⁸ Vehkalahti 2010, 140.

²⁹ http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Koulukodit_ja_kasvatuslaitokset (viitattu 26.2.2013)

³⁰ Vehkalahti 2010, 143-145.

³¹ Vehkalahti 2010, 141.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aineistoa saisi käyttää miten haluaa. Itse olen tilanteessa, jossa minulla käytettävissäni tutkittaviin liittyvät arkaluonteisimmatkin tiedot, mutta tutkittavat ei ole edes tietoisia siitä, että heistä tehdään tutkimusta. Lisäksi tutkimuskohteena olevat henkilöt eivät ole pystyneet vaikuttamaan siihen, millaista aineistoa heistä on talletettu koulukodin arkistoon.

Tutkimusta tehdessäni olen joutunut pohtimaan tarkkaan, miten voin aineiston sisältöä ja tutkimuksen tuloksia esitellä työssäni. Kaisa Vehkalahti on kuvannut tätä ongelmaa osuvasti termillä ”paljastamisen etiikka”. Onko historiassa joitakin tapahatumia, jotka olisi parempi jättää tutkimatta? Saako tutkija paljastaa tutkittavasta tietoja, joita tutkittava itse ei välttämättä haluaisi kerrottavan? Vehkalahden mukaan on tärkeä tiedostaa, ettei sellaista täydellistä tutkijaa olekaan, joka osaisi tulkita arkaluonteisia aineistoja täysin oikein. Aina on mahdollista tehdä aineistosta myös vaihtoehtoisia tulkintoja. Vehkalahti toteaa, että loppujen lopuksi tärkein työkalu arkaluonteisen aineistonkin tulkinnassa on lähdekritiikki ja tämän tulen ottamaan huomioon myös omassa tutkimuksessani.³² Tutkimukseeni tulee sisältymään paljon tutkittavien kannalta intiimejä asioita. On kuitenkin muistettava, että näiden tietojen rajaaminen kokonaan pois veisi tutkimukselta pohjan. Samalla myös koulukotinuorten ymmärtäminen olisi huomattavasti vaikeampaa.

Yksi tärkeimmistä tutkimuseettisistä toimenpiteistä tutkimusta tehdessä on tutkittavien tunnistettavuuden estäminen sekä tutkimusjulkaisussa että tutkimusaineistoissa. Tutkija on vastuussa tutkittavien yksityisyydensuojasta. Tutkittavat eivät saa olla tunnistettavissa muun muassa nimen, kotipaikkakunnan tai työpaikan perusteella. Lisäksi tutkittavia koskevat taustatiedot kannattaa ryhmitellä niin, että yksittäisen henkilön tunnistaminen on mahdotonta. Kaikkein arkaluonteisimmat tiedot täytyy esittää tutkimuksessa harkitusti.³³ Omassakin tutkimuksessani olen joutunut pohtimaan, mitä kaikkia tietoja tutkittavista tulee piilottaa, jottei tunnistaminen missään tilanteessa voisi tapahtua. Tutkittavien yksityisyyden suojaamiseksi tulen käyttämään tutkimuksessani pseudonyymejä eli tutkittavat eivät esiinny tutkimuksessa omalla nimellään.

³² Vehkalahti 2010, 155.

³³ Kuula 2011, 200-201 ja 214-215.

2. Koulukotilaitos Suomessa

2.1. Koulukotien historiaa

Länsi-Euroopassa erilaiset työ- ja kasvatustilat osana lastensuojelutyötä yleistyivät 1700-luvun ja 1800-luvun taitteessa, kun käsitykset lasten erityisluonteisuudesta ja eriävistä kasvatustarpeista vahvistuivat.³⁴ Suomeen ensimmäiset kasvatustilat perustettiin 1800-luvun alkupuolella.³⁵ Nykyisen koulukotijärjestelmän juuret ulottuvat vuoteen 1889. Tällöin säädettiin uusi rikoslaki, johon sisältyi muun muassa ikärajan määrittäminen rikosvastuullisuudelle. Alle 15-vuotiaat eivät olleet uuden rikoslain myötä vastuullisia tekemistään rikoksista. Tietyissä tapauksissa alle 15-vuotias, mutta yli seitsemänvuotias lapsi saatettiin perustelluin syin määrätä kasvatustilaan tai kuritettavaksi.³⁶

Uuden rikoslain säätämisen myötä oli tarpeen perustaa kasvatustiloja, joihin nuoret rikosentekijät voitiin sijoittaa. Senaatti antoi vuonna 1890 määräyksen kahden kasvatustilan perustamisesta Suomeen. Näistä ensimmäisenä avattiin miespuolisille rikoksista tuomitulle tarkoitettu Koivulan kasvatustila Keravalla vuonna 1891. Vuonna 1893 valmistui Vihtiin tytöille tarkoitettu Vuorelan kasvatustila, jonne ensimmäiset sijoitetut saapuivat vuonna 1894. Kaikki Suomeen 1900-luvun alkupuolella perustetut kasvatustilat olivat joko pelkästään pojille tarkoitettuja tai sekä pojille että tytöille suunnattuja. Vuorelan kasvatustila oli pitkään Suomen ainoa tytöille tarkoitettu valtion omistama kasvatustila, sillä vasta vuonna 1943 sen rinnalle perustettiin Yläneen tyttökoti. Tämä johtui pitkälti siitä, että tytöt muodostivat vähemmistön kasvatustiloihin sijoitetuista.³⁷

Suomeen oli 1800-luvun loppupuolella levinnyt Euroopasta uusi kriminaalipoliittinen reformiliike, jonka keskeisenä kiinnostuksen kohteena oli tarkastella rikosentekijää ja hänen ominaisuuksiaan osana rikosten ja pahatapaisuuden torjuntaa. Oikeanlaisella kasvatuksella katsottiin olevan keskeinen rooli pahatapaisuuden kitkennässä. Reformiliikkeen opit nimettiin Suomessa suojelukasvatukseksi ja se loi pohjan alaikäisten rikollisuuden ennaltaehkäisylle. Suojelukasvatustiloiden perustamiseen kuului kasvatustiloiden perustaminen rikollisia ja pahatappaisia alaikäisiä varten. Suojelukasvatustila ei perustunut vapaaehtoisuuteen ja kasvatustilaan sijoittamisen katsottiin olevan askel kohti ”pakkokasvatusta”.³⁸

³⁴ Harrikari 2004a, 23.

³⁵ Pulma 1987, 45.

³⁶ Vehkalahti 2004, 15-16.

³⁷ Vehkalahti 2004, 15-18.

³⁸ Pulma 1987, 105-107.

Valtion kasvatuslaitokset olivat aluksi tiivis osa suomalaista rikosoikeudellista järjestelmää, sillä niiden valvonnasta vastasi vankeinhoitohallitus. Vuonna 1918 laitokset siirrettiin kouluhallituksen alaisuuteen, mikä vahvisti kasvatuslaitosten asemaa osana lastensuojelua. Kasvatuslaitokset eivät kuitenkaan pitkään ehtineet olla kouluhallituksen valvonnan alaisia. Vuonna 1924 ne siirrettiin sosiaaliministeriön alaisuuteen, ja samalla myös perusteet kasvatuslaitoksiin sijoittamiselle muuttuivat. Yhä harvemmat kasvatuslaitokseen sijoitetut olivat tuomioistuimen lähettämiä, vaan joukossa oli paljon lapsia ja nuoria, joille oli anottu sijoituspaikkaa muista käytösongelmista johtuen.³⁹

Talvi- ja jatkosodan aikana lastensuojelun resurssit heikentyivät ja lasten ja nuorten ongelmat lisääntyivät. Esimerkiksi sotien aikana irtolaisuuden vuoksi huostaan otettujen tyttöjen määrä kaksinkertaistui. Sodankäyntiin liittyi myös lieveilmiöitä, joiden vuoksi vuonna 1943 Yläneellä Huvituksen kartanossa toiminut alkoholistiparantola päätettiin lakkauttaa ja sen tilalle perustaa tyttökoti ”siveellisesti hairahtuneita” varten. Valtaosan laitokseen ensimmäisinä toimintavuosina lähetettyjen nuorten sijoitusperusteena oli ”jatkuva ilostelu saksalaisten sotilaitten kanssa”.⁴⁰

Yläneen tyttökodin toimintatilat olivat alkuvuosina puutteelliset, mutta 1950-luvulla asuin- ja työ- ja harrastustiloja ryhdyttiin kehittämään. Vuonna 1953 otettiin käyttöön uusi asuinrakennus, jossa sijaitsi myös työskentelytiloja. Lähivuosina tyttökodin maille rakennettiin myös modernit kasvihuoneet ja vaatepesula. Tyttökoti oli tiiviisti eristetty ympäristöstään. Vuonna 1951 lääninhallituksen määräyksestä liikkuminen Huvituksen kartanon mailla ja kontaktit yläneläisten ja muiden ulkopuolisten kanssa kiellettiin sakon uhalla. Tyttökoti oli merkittävä työllistäjä Yläneellä, mutta sen työntekijöitä näki harvoin koulukodin rajojen ulkopuolella, sillä monet asuivat henkilökunnan asuntolassa. Yläneen tyttökoti muodostikin selvästi oman eristyneen maailmansa Yläneen kunnassa.⁴¹

Tutkimukseni aikarajauksen piirissä Suomessa tapahtui paljon yhteiskunnallisia muutoksia, jotka heijastuivat myös Yläneen tyttökotiin. Varsinkin 1960-luvun ”vapautuminen” vaikutti niin sijoitusperusteisiin ja koulukotisijoitusten vähenemiseen kuin myös koulukodin toimintatapoihin. Varmasti myös tyttökodin pitkäaikaisen johtajan Martti Kuusikosken jättäessä tehtävänsä vuoden 1971 jälkeen, toimintatapoja tarkistettiin ja ryhdyttiin kehittämään. 1970-luvulla kasvatusmetodit muuttuivatkin perusteellisesti Yläneen tyttökodissa.⁴²

³⁹ Pösö 1993, 67.

⁴⁰ Mattila-Lonka 2001, 409-410.

⁴¹ Mattila-Lonka 2001, 410-413.

⁴² Mattila-Lonka 2001, 412-413.

Vuonna 1979 Yläneelle ryhdyttiin sijoittamaan myös poikia, jolloin myös laitoksen nimi muutettiin Yläneen koulukodiksi. 1980- ja 1990-luvulla virikkeellinen, inspiroiva ja kannustava kasvatustoiminta olivat koulukodissa keskeisessä asemassa. 1990-luvun laman aikana kiristyneen taloustilanteen vuoksi Yläneen koulukoti joutui lakkautuslistalle. Koulukodin toiminta ajettiin alas syksyllä 1993 ja virallisesti toiminta päättyi vuonna 1994. Yläneen koulukoti toimi lakkauttamiseensa saakka hankalimpien nuorten sijoittamispaikkana. Koulukodin tilat eivät kuitenkaan jääneet lakkauttamisen jälkeen käyttämättä, sillä sen tilalle perustettiin Mannerheimin lastensuojeluliiton kuntoutus- ja kehittämiskeskus syksyllä 1994.⁴³

Vuosien 1955-1971 aikana yksityisten ja valtion koulukotien määrä vaihteli 14-20 välillä ja oppilasluku 771-1541 välillä.⁴⁴ Yläneen tyttökodin ja Vuorelan koulukodin rinnalle perustettiin vuonna 1962 Sairilan koulukoti paikkaamaan kasvavaa tyttöjen laitospaikkatarvetta. Vuonna 1968 Koivikon koulukoti muutettiin tyttölaitokseksi. Tarvetta uusille tytöille tarkoitetuille valtion koulukodeille oli, sillä 1960-luvun kuluessa kolme yksityistä tytöille tarkoitettua koulukotia joutui lopettamaan toimintansa.⁴⁵

Koulukotijärjestelmä on kehittynyt huomattavasti siitä, mitä se tutkimusajanjaksoni aikana oli. Koulukotien toimintaperiaatteet, kasvatustimet ja nuorten asema koulukotiyhteisössä ovat muuttuneet. Myös syyt koulukotiin sijoittamiselle ovat joissakin määrin uudistuneet ja ennen kaikkea tarkentuneet. Kuitenkin edelleen nuoret painivat samanlaisten ongelmien kanssa kuin 1950-1970 -luvulla. Päihde-, koulunkäynti- ja psyykkiset ongelmat ovat monelle tällä hetkellä koulukotiin sijoitetulle olleet arkipäivää, kuten myös valitsemani tutkimusajanjakson aikana.⁴⁶ Nykyään koulukodit sijaishuollon yksikköinä toteuttavat erityiseksi huolenpidoksi nimettyä toimintastrategiaa. Erityinen huolenpito on korvannut hoitotermin ”suljettu hoito”, joka ei vastaa perusoikeuksia ja kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Valtion koulukoteihin on perustettu erityisen huolenpidon yksikköjä, joiden tavoitteena on katkaista lapselle tai nuorelle itselleen vahingollinen käytös ja tarjota hänelle kokonaisvaltaista huolenpitoa. Keskeistä on, että lapsella tai nuorella itsellään tulee olla ongelmia, joita ei voida enää ilman koulukotisijoitusta hoitaa. Sen sijaan esimerkiksi lapsen vanhemmista tai muusta ympäristöstä lähtöisin olevat vaikeudet pyritään hoitamaan muilla lastensuojelullisilla keinoil-

⁴³ Mattila-Lonka 2001, 413. Mannerheimin lastensuojeluliiton kuntouttamis- ja koulutuskeskus Huvituksen toiminta siirrettiin keväällä 2013 Paimion sairaalaan.

⁴⁴ Ks. liite 1.

⁴⁵ Vehkalahti 2004, 204-206.

⁴⁶ Pösö 2004, 42-53.

la.⁴⁷ Tämä poikkeaa tutkimusajanjaksoni sijoituskäytännöistä, jolloin koti-olot ja vanhempien ongelmat saattoivat vaikuttaa merkittävästi lapsen tai nuoren sijoittamiseen koulukotiin.⁴⁸

2.2. Komiteamietintöjä ja lainsäädäntöä

Erilaiset komiteamietinnöt, asetukset ja lainsäädäntö ovat määrittäneet kasvatustieteiden ja koulukotien toiminnan suuntaviivoja aina vuoden 1889 rikoslain säätämisestä lähtien. Suojelukasvatusideologian leviäminen Suomeen käynnisti lainsäädäntöurakan, jonka tähtäimenä oli saada Suomeen oma lastensuojelulaki. Nopeasta prosessista ei voida puhua, sillä uutta lakia saatiin odottaa yli neljäkymmentä vuotta. Vaikka varsinaista lakia ei saatu ennen 1930-lukua säädettyä, oli lastensuojelu ja suojelukasvatus tarkastelun ja pohdinnan kohteena useaan otteeseen.⁴⁹

Kun valtion kasvatustieteiden laitokset siirrettiin vuonna 1924 sosiaaliministeriön hallinnon alaisuuteen, astui samalla voimaan laki valtion kasvatustieteiden laitoksista, jossa tarkennettiin muun muassa kasvatustieteiden hallintoa ja sijoitusperusteita.⁵⁰ 1920-luvun uudistusten takana ei enää ollut suojelukasvatusideologia, jossa kasvatuksella oli keskeinen rooli pahatapaisuuden ja rikollisuuden kitkemisessä. Sen sijaan alettiin yhä vahvemmin uskoa, että kasvatustieteiden laitoksiin sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla havaitut ongelmat olivat laadultaan niin vakavia, ettei niitä tavalla tai toisella pystyttäisi täysin hoitamaan. Muun muassa lääketieteen ja psykologian merkitys kasvatustieteiden laitoshoidossa vahvistui.⁵¹

1930-luvulla keskustelu varsinaisesta lastensuojelulaista kiihtyi. Lain sisällöistä käytiin kiivasta keskustelua ja lopputuloksena valmistui monien mielestä huonoihin ja keskeneräisiin neuvottelutuloksiin perustunut lakiesitys. Tästä huolimatta Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki astui virallisesti voimaan vuonna 1937. Laki kosketti merkittävästi myös kasvatustieteiden laitoksia, sillä laissa laitossijoitukset määriteltiin lastensuojelullisiksi toimenpiteiksi.⁵²

Kasvatustieteiden laitokset joutuivat melko pitkän tauon jälkeen tarkastelun kohteeksi 1940-luvulla, kun kasvatustieteiden- ja työlaitoskomitea asetettiin pohtimaan kasvatustieteiden toimintaa, sijoitusperusteita ja –käytäntöjä sekä asuin- ja työskentelytilojen ominaisuuksia.⁵³ Komitean mietintö valmistui vuonna 1946. Mietinnössään komitea totesi,

⁴⁷ Kekoni 2008, 13-15.

⁴⁸ Vehkalahti 2004, 156-157.

⁴⁹ Harrikari 2004a, 31-34. Ks. myös esim. Harrikari 2004b.

⁵⁰ Vehkalahti 2008, 71.

⁵¹ Harrikari 2004b, 162-163.

⁵² Pulma 1987, 155-160.

⁵³ Harrikari 2004a, 37-38.

että kasvatustieteisiin liittyy jo pelkän nimen perusteella paljon negatiivisia konnotaatioita, minkä vuoksi kasvatustieteiden nimet päätettiin muuttaa koulukodeiksi.⁵⁴ 1940-luvun ja 1950-luvun taitteessa laitostyössä puhalsivat myös opillisesti uudet tuulet. Sosiaalinen sopeutumattomuus nousi keskeiseksi käsitteeksi pahatapaisuuden ja rikollisuuden tilalle. Laitoskasvatuksessa ryhdyttiin hyödyntämään erityisesti erityispedagogiikalle tyypillisiä teorioita. Kasvatustieteisiin sijoitetut nuoret pyrittiin yhä tarkemmin luokittelemaan laitoksiin muun muassa iän, kehitystason ja käytösongelmien perusteella, mikä oli myös kasvatustieteiden ja työlaitoskomitean asettama tavoite.⁵⁵

1960-luvulla heränneet aatteelliset suuntaukset ja yhteiskunnan vapautuminen nostivat suomalaisen laitoshuollon näkyväksi keskustelunaiheeksi. Keskustelu oli avattu jo 1950-luvulla, jolloin uudet kasvatusteorioiden ja sosiaalityön omaksumat käsitykset yksilön huollosta, suojelusta ja kasvatuksesta johtivat laitostavastaisuuden lisääntymiseen.⁵⁶ Koulukoteihin liittyvät ongelmat tiedostettiin myös sosiaaliministeriössä. Vuonna 1958 valmistunut koulukotikomitean mietintö avasi komiteamietintöjen sarjan, jonka päätehtävänä voidaan pitää 1980-luvulla voimaan astunutta uutta lastensuojelulakia. Komiteamietinnöissä tehtiin lukuisia ehdotuksia lainsäädännön parantamiseksi, mutta konkreettiset muutokset jäivät vähäisiksi. Komiteamietinnöt toimivatkin lähinnä osoituksena siitä, että koulukotien asemaa ja toimintaa oli valtiohallinnossa todella pohdittu.

Vuoden 1958 komiteamietintö keskittyi pohtimaan hyvin samanlaisia teemoja, joista jo vuoden 1946 komiteamietinnössä oli keskusteltu. Komitean mukaan keskeistä oli panostaa koulukotien väliseen työnjakoon ja koulukotiin sijoitettavien lasten ja nuorten homogeeniseen jaotteluun. Esimerkiksi Vuorelan koulukodin ja Yläneen tyttökodin välille muodostunut sijoitettavien luokittelu tapahtui siten, että Yläneelle lähetettiin ”varttuneempia ja siveellisesti holtittomia” tyttöjä, kun taas Vuorelaan sijoitettiin oppivelvollisuusikäisiä, epäsosiaalisia, useimmiten rikollisuuteen syyllistyneitä tai koulusopeutumattomiksi todettuja tyttöjä. Koulukoteihin sijoitettujen tyttöjen vähäisen määrän vuoksi komitea esitti, että tyttöjen tutkimista ja tarkkailua varten molempiin valtion tytöille tarkoitettuihin koulukoteihin olisi perustettava psykologin virka. Komiteamietinnössä korostettiin myös laitosten viihtyvyyden tärkeyttä osana koulukotikasvatusta.⁵⁷

1960-luvulla valmistui yhteensä neljä koulukoteja koskettanutta komiteamietintöä, joista kolme oli lastensuojelukomitean osamietintöjä. Ensimmäinen lasten-

⁵⁴ Pösö 1993, 68.

⁵⁵ Harrikari 2004a, 37.

⁵⁶ Pösö 1993, 69.

⁵⁷ Komiteamietintö 1958:1.

suojelukomitean osamietintö valmistui vuonna 1962. Mietinnössä tehtiin esitys uudesta koulukotilaista. Komitea näki, että koulukotien toiminta oli toistaiseksi välttämätöntä sopeutumisongelmista kärsivien lasten ja nuorten hoidossa. Samalla se halusi muuttaa koulukotien sijoitusperusteita väljemmiksi.⁵⁸ Lastensuojelukomitean työ oli ripeää, sillä jo seuraavana vuonna ilmestyi seuraava osamietintö. Siinä tehtiin muutamia täydennys- ja muutosehdotuksia edellisen vuoden koulukotilakiesitykseen sekä julkaistiin esitys koulukotiasetuksesta. Lisäksi komiteamietinnössä paneuduttiin muun muassa koulukotien henkilökunnan koulutukseen ja pätevyysedellytyksiin.⁵⁹ Vuonna 1966 valmistui viimeinen lastensuojelukomitean osamietintö, joka sisälsi ehdotukset uudesta lastensuojelulaista sekä suojelukasvatuslaitoksia koskevasta laista.⁶⁰

Lastensuojelukomitean osamietintöjen lisäksi 1960-luvulla valmistui nuorisotoimikunnan mietintö.⁶¹ 1900-luvun alusta asti eri komiteamietinnöissä oli pohdittu ruumiillisen kurituksen asemaa laitostasvatuksessa. Vielä vuonna 1966 valmistuneessa nuorisotoimikunnan mietinnössä ruumiillista kuritusta pidettiin perusteltuna vaikeimmissa ongelmatilanteissa. Mietinnössä esitetyt käsitykset rangaistuskäytännöistä olivat kuitenkin aikaansa jäljessä, sillä edellisenä vuonna sosiaaliministeriö oli kiertokirjeellään kääntänyt uuden sivun koulukotien historiassa kieltämällä ruumiillisen kurituksen rangaistuskeinona koulukodeissa.⁶²

Myös 1970-luvulla koulukodit olivat erilaisten komiteoiden tarkastelun kohteena. Vuosikymmenen aikana valmistui yhteensä neljä komiteamietintöä. Vasta vuonna 1981 perustettiin toimikunta, jonka toiminnalla saavutettiin näkyviä uudistuksia suomalaiseen lastensuojeluun ja laitoshuoltoon. Toimikunnan vuonna 1982 valmistuneen mietinnön pohjalta päätettiin tehdä esitys uudesta lastensuojelulaista, joka tuli käsitteilyyn vuonna 1983. Uusi lastensuojelulaki astui voimaan vuoden 1984 alussa edellisen ollessa yli neljäkymmentä vuotta vanha. Uutta lastensuojelulakia edelsi yhteensä 11 komiteamietintöä. Kyseisenä ajanjaksona puhutavat lastensuojelutyöstä muuttuivat merkittävästi. 1930-luvun degeneraatiopuheista ja 1950-luvun käsityksistä häiriintyneisyydestä ja sopeutumattomuudesta siirryttiin vähitellen keskustelemaan lasten edusta ja subjektiivisista oikeuksista.⁶³

⁵⁸ Komiteamietintö 1962:54.

⁵⁹ Komiteamietintö 1963:3.

⁶⁰ Komiteamietintö 1966:A9.

⁶¹ Komiteamietintö 1966:B2.

⁶² Harrikari 2004a, 43-44.

⁶³ Harrikari 2004a, 47-48.

2.3. Nuorena Suomessa 1950-1970 -luvuilla

Suomi muuttui 1950- ja 1970-lukujen välisenä aikana monella tavalla. Toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa elettiin sekä sis- että ulkopoliittisesti uudenlaisia aikoja. Monella elämän osa-alueella otettiin suuria kehitysaskelia ja yhteiskunnan perusrakenteet uudistuivat. Suomi alkoi muuttua niin sanotuksi hyvinvointivaltioksi. Muun muassa elinkeinorakenteessa tapahtui merkittäviä muutoksia, mikä heijastui näkyvästi monella tapaa elämän eri osa-alueisiin elintason kohotessa. 1950-luvulta 1970-luvulle työpaikat teollisuudessa ja palvelualoilla lisääntyivät huomattavasti ja maatalouden merkitys väheni. Tämän rakennemuutoksen myötä maaseutuvaltaisen Suomen asukkaat alkoivat muuttaa kaupunkiin tai taajamiin. Vuodesta 1950 vuoteen 1970 kaupunkilaisten osuus Suomen väestöstä nousi 38 prosentista 51 prosenttiin.⁶⁴

Sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat olivat näkyvä osa suomalaista yhteiskuntaa 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla. Nuorten osuus väestöstä 1960-luvulla kohosi Suomessa ennätyslukemiin. Sosiaaliselta taustaltaan suuriin ikäluokkiin kuuluvat nuoret olivat pääosin joko pienviljelijöiden tai työläisten lapsia. 1960-luvun nuoret poikkesivat näkyvästi edellisistä sukupolvista. Koulutuksen merkitys kasvoi merkittävästi ja samalla työssäkäyvien nuorten määrä väheni selvästi. Muuttoliike maaseudulta kaupunkiin oli vilkasta ja samalla myös sosiaalinen liikkuvuus muun muassa koulutuksen merkityksen lisääntymisen myötä oli helpompaa. Erikoinen ilmiö oli myös Suomesta Ruotsiin suuntautunut muuttoliike, joka oli vahvimmillaan 1960-luvun lopussa. Vuosina 1969 ja 1970 Ruotsiin muutti noin 80 000 suomalaista, joista suuri joukko oli maaseudulta kotoisin olevia nuoria.⁶⁵

Vaikka 1950-1970 -luvuilla nuoret hakeutuivat työn teon sijaan yhä useammin koulutukseen, heräsi varsinkin suurten ikäluokkien kohdalla pelko valtavasta nuorisotyöttömyydestä. Nuoria pyrittiin ammatinohjauksen avulla sijoittamaan sopiviin työtehtäviin. 1950-luvulla organisoitu ammatinohjausjärjestelmä oli laaja, mutta se osoittautui osittain tehottomaksi, sillä elinkeinorakenteen muutos avasi huomattavan määrän uusia nuorille sopivia työpaikkoja. Lisäksi Ruotsin houkuttelevat työmarkkinat vetivät nuoria paljon puoleensa. Nuorisolle tarjotut työtehtävät muuttuivat paljon, kun yhteiskunnassa ryhdyttiin yhä enemmän arvostamaan koulutusta työnteon sijaan. Nuoria työllistäneet tilapäistyöt ja ”läpikulkuammatit”, jotka avasivat nuorelle ovet työelämään, alkoivat vähitellen kadota. Tämän ilmiön syyksi on pohdittu juuri koulutuksen arvon lisääntymistä, mikä johti nuorten työntekijöiden kysynnän vähenemiseen. Tavanomaisia

⁶⁴ Virrankoski 2009, 990-991 ja 997.

⁶⁵ Haapala 2003, 76-77.

työtehtäviä, joita nuorille tarjottiin 1950-1970 -luvuilla olivat muun muassa kauppa-apulaisen, varastoharjoittelijan, postinkantajan, lähetin ja toimistoapulaisen työt.⁶⁶

Suomalainen nuorisokulttuurin sanotaan syntyneen 1950-luvulla. Uudenlainen musiikki ja amerikkalaiset elokuvat levisivät Suomeen ja ne tavoittivat erityisesti kaupunkinuorison. Musiikki ja elokuvat antoivat inspiraatiota niin pukeutumiselle kuin käytökselle, ja ne vahvistivat nuorisokulttuurin syntyä. Vapaa-ajan lisääntyttä tanssit, jäätelöbaarit ja elokuvateatterit muodostuivat nuorison ajanviettopaikoiksi. Nuoren väestön jalkautuminen kaduille synnytti uusia alakulttuureja. Muun muassa rasvikset, popparit ja lättähatut värittivät katukuvaa, mutta samalla heidät nähtiin ongelmana. Nuorison pukeutumista ja sukupuolimoraalia kritisoitiin laajalti, minkä vuoksi nuorisokulttuurin synty nähtiin monin tavoin ongelmallisena. 1960-luvun edetessä nuorison oma kulttuuri- ja toimintaympäristö kuitenkin vahvistui. Nuorten edustaessa merkittävää osaa Suomen väestöstä, heidän vaikutusvaltansa vähitellen lisääntyi ja nuorille suunnattiin yhä enemmän palveluita.⁶⁷

Kulttuuri-ilmapiiri politisoitui ympäri läntistä maailmaa 1960-luvulla ja varsinkin vasemmistolaisuus kasvatti suosiotaan. Erityisesti suuret ikäluokat tarttuivat monella tapaa epäkohtiin ja vaativat vanhakantaisen yhteiskunnan uudistumista. Vapaamielisyys ja vanhojen perinteiden kyseenalaistaminen lisääntyi. Erilaiset vaihtoehtoiset kansanliikkeet kasvattivat suosiotaan ja ne suuntasivat yhteiskunnan vallanpitäjiä kohtaan näkyvää kritiikkiä. Myös opiskelijaliikkeet aktivoituivat poliittiseen toimintaan.⁶⁸

Kulttuuri-ilmapiirin muutokseen liittyi myös seksuaalinen vapautuminen. Seksistä ryhdyttiin puhumaan yhä avoimemmin 1960-luvun aikana. Seksuaalisuuden liberalisoituminen käynnisti keskustelun, jossa vaadittiin seksuaalilainsäädännön ja valistuksen kehittämistä. Varsinkin nuorille ja naimattomille oli hyvin vähän tarjolla esimerkiksi ehkäisyneuvontaa, mikä näkyi laittomien aborttien runsaana määränä ja sukupuolitautilien leviämisenä. Seksi miellettiin 1960-luvulle saakka avioliitossa olevan miehen ja naisen väliseksi. Sukupuolimoraali oli tiukkaa ja naimattomien välinen sukupuolinen kanssakäynti suhtauduttiin kielteisesti. 1960-luvun loppupuolella seksuaalisuus avioliittojen ulkopuolella muuttui hyväksytyimmäksi. Esimerkiksi vuodesta 1969 lähtien naimattomat saivat yöpyä samassa hotellihuoneessa. Vuonna 1972 voimaan astuneen

⁶⁶ Rahikainen 2003, 176-181.

⁶⁷ Kaarninen 2006, 9-12, 14-16, 24-26, 30 ja 34.

⁶⁸ Meinander 2006, 207-211.

kansanterveyslain myötä kunnat velvoitettiin järjestämään valistusta, joka tavoitti myös nuoret ja naimattomat.⁶⁹

Sisäpolitiikassa varsinkin 1960-luvulla sosiaalihuolto oli merkittävä keskustelunaihe. Kansaneläkejärjestelmä uudistui vuonna 1956 ja 1960-luvulla suomalaisten eläketurvaa vahvistettiin entisestään. Lisäksi vuonna 1963 säädettiin sairausvakuutuslaki. Tasa-arvon lisäämiseen pyrittiin monella yhteiskunnan osa-alueella. Merkittävä lapsia ja nuoria koskettava tasa-arvoisuuteen pyrkivä uudistustoimi oli peruskoululain säätäminen vuonna 1968 ja voimaan astuminen vuonna 1970. 1970-luvun kuluessa kansa-, kansalais- ja keskikoulut saivat väistyä uuden peruskoulun tieltä.⁷⁰

2.4. Koulukoteihin kohdistettu kritiikki 1960-luvulla

Koulukodit muodostivat tutkimusajanjaksoni aikana selvästi muusta yhteiskunnasta irrallisen ja eristäytyneen maailmansa. Koulukotien sulkeutuneisuudesta johtuen ne olivat ihmisten silmissä hieman salaperäisiä instituutioita, joista tiedettiin hyvin vähän. Tämä tietysti osaltaan johti uteliaisuuteen ja kiinnostukseen koulukotien toimintaa kohtaan. Koulukodeista rakennetut mielipiteet ja käsitykset eivät aina ole voineet perustua todelliseen tietoon vaan myös huhuilla on ollut vaikutuksensa ihmisten käsityksiin. Koulukodit ovat säännöllisesti nousseet julkisen keskustelun piiriin, eikä vahvoilta tunteilta sekä puolesta että vastaan ole voitu välttyä.⁷¹

1960-luvulla käytiin kiivasta keskustelua niin mediassa kuin asiantuntijoiden keskuudessa suomalaisesta laitoshuollosta. Myös koulukodit olivat osa keskustelua. Lähtölaukaus keskustelulle oli saatu jo 1950-luvun loppupuolella. Valtiopäiviä myöten käsiteltiin maaliskuussa 1959 Kotiniemen koulukodissa sattunutta tapausta, jossa koulukodin johtaja oli rangaistuksena juoksuttanut autonsa edessä poikaa, jonka takinhihoista oli pujotettu seiväs käsien liikkeen estämiseksi.⁷²

1960-luvulla rakennettiin vauhdilla suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa. Samalla myös käsitykset yksilön vapaudesta ja oikeuksista nousivat arvokeskustelun keskiöön. Muun muassa Yhdistyneitten kansakuntien ihmisoikeuksien ja lasten oikeuksien julistukset⁷³ toimivat argumentoinnin perusteena. Sosiaalihuolto sekä vapaudenriistoon perustuva laitostaminen joutuivat näkyvän arvostelun kohteeksi. Sosiologian pro-

⁶⁹ Palojärvi & Veikkola 2002, 14 ja 17-18.

⁷⁰ Virrankoski 2009, 1001 ja 1011-1012.

⁷¹ Sirén 1965c, 1.

⁷² Harrikari 2004b, 246-247.

⁷³ Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus hyväksyttiin 10.12.1948 ja lastenoikeuksien julistus 20.11.1959. Ks. lisää <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=ihmisoikeuksien-yleismaailmallinen-julistus> ja http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_julistus

fessori Kettil Bruun oli yksi ensimmäisistä asiantuntijoista, joka näki suomalaisen sosiaalihuollon ja erityisesti koulukotien toiminnan ongelmallisena. Kun jo mediassa ja eduskunnassa oli viritelty lähtökohtia koulukotikeskustelulle, oli alan asiantuntijoiden aika esittää kritiikkinsä.⁷⁴

Sosiologia-lehdessä julkaistiin vuonna 1965 Bruunin artikkeli *Koulukotijärjestelmämme ja sukupuolisesti hairahtuneet tytöt*. Artikkeliaan varten Bruun oli kerännyt aineistoa Yläneen tyttökodista. Hän oli muun muassa käynyt läpi koulukodin oppilasaktit vuoden 1964 osalta. Bruun kyseenalaisti artikkelissaan sosiaalilautakuntien pätevyyden sijoituspäätösten tekemisessä. Erityisesti ”siveellisesti hairahtuneiden” kohdalla sijoituspäätökset tehtiin Bruunin mukaan usein perusteettomasti, ilman varsinaisia näkyviä todisteita, sosiaalilautakunnan jäsenten henkilökohtaisten moraalikäsitusten ohjaamina. Yläneen tyttökodin toimintaa tarkastelemalla ja arvioimalla, Bruun kohdisti artikkelissaan kritiikkiä myös koulukoteja kohtaan. Hän piti koulukodin kasvatuksellisia tavoitteita ja toimintatapoja kyseenalaisina. Koulukotijärjestelmää Bruun piti lähinnä vankiloita muistuttavana, ja artikkelissaan hän listasi muutostoinenpiteitä, jotka tulisi suorittaa, jotta koulukodit kehittyisivät tarkoituksenmukaisemmiksi.⁷⁵

Bruunin artikkeli ei niinkään synnyttänyt laajoja vastareaktioita. Sen sijaan myöhemmin samana vuonna Sosiologia-lehdessä julkaistu Pirkko Sirénin raportti Onnelaksi nimittämästään tyttöjen koulukodista herätti yleisön mielenkiinnon.⁷⁶ Artikkelissaan Sirén arvosteli laajalti koulukotien toimintaa ja kyseenalaisti erityisesti koulukotien henkilökunnan pätevyyden. Hänen mukaan suomalaiset koulukodit olivat ympäristöstään täysin eristäytyneitä laitoksia, joissa vallitsi omat lakinsa ja toimintaperiaatteensa.⁷⁷ Varsinkin lastensuojelupiireissä Sirénin raportointi Onnela-koulukodista tunnistettiin nopeasti Vuorelan koulukotia koskevaksi.⁷⁸ Vuorelan koulukodin johtaja Sirkka Vesterinen vastasi Sirénin esittämään kritiikkiin jo Sosiologia-lehden seuraavassa numerossa. Vesterinen pyrki vastineessaan puolustautumaan Vuorelan koulukotiin kohdistetulta kritiikiltä, mutta samalla myös myönsi, että koulukotien toimintaan liittyi joidakin puutteita.⁷⁹ Pirkko Sirén kiitteli vastauksessaan Vesterisen vastineelle, että myös koulukotien henkilökunta ottaa osaa keskusteluun. Hän kuitenkin samalla totesi, ettei

⁷⁴ Pulma 1987, 238.

⁷⁵ Bruun 1965.

⁷⁶ Pulma 1987, 238.

⁷⁷ Sirén 1965a.

⁷⁸ Vehkalahti 2004, 200.

⁷⁹ Vesterinen 1965.

koulukoteja koskeva keskustelu ollut vielä loppuunkäsitelty, sillä aihetta laajemmalle arvioinnille ja tutkimukselle oli vielä paljon.⁸⁰

Sosiologia-lehdessä käyty keskustelu ja julkaistut artikkelit eivät päättäneet koulukoteihin kohdistunutta arvostelua, vaan lähinnä kannustivat yhä näkyvämpään julkiseen kritiikkiin. Varsinaisena 1960-luvun koulukotikeskustelun huipentumana voidaan pitää Lars D. Erikssonin *Pakkoauttajat* –teoksen julkaisua ja *Noutajat – vapaudenriistoa Suomalaiseen tapaan* –dokumentin esittämistä televisiossa vuonna 1967.⁸¹ Sosiaalihuollon toimintatapoihin liittyneen laajan julkisen keskustelun myötä perustettiin vuonna 1967 sosiaalipoliittinen yhdistys ”Marraskuun liike”, jolla oli keskeinen rooli 1960-luvulla käydyssä keskustelussa hallinto-oikeudellisesta vapaudenriistosta ja laitoshuollosta. Vuoteen 1971 asti toiminut liike ajoi erityisesti yksilönvapautta ja sosiaalisen kontrollin ja huollon alaisten marginaaliryhmien oikeuksia. Kritiikin kohteeksi joutuivat niin vankilat, mielisairaalat, alkoholistiparantolat kuin myös koulukodit.⁸² *Pakkoauttajat*-teosta pidettiin pitkälti Marraskuun liikkeen ideologiaa ja argumentointia tukevana.⁸³ Kirjassa julkaistujen artikkelien joukkoon lukeutui niin Kettil Bruunin kuin Pirkko Sirénin artikkelit. Bruun keskittyi artikkelissaan yleisemmin tarkastelemaan suomalaista sosiaalihuoltoa ja vapaudenriistoa, kun taas Sirén perehtyi jälleen koulukotijärjestelmän arviointiin.⁸⁴

Yksilön oikeusturvaa puolustava ja vapaudenriistoa vastustava liikehdintä vaikutti muun muassa vuonna 1967 asetetun sosiaalihuollon periaatekomitean työskentelyyn ja vuonna 1971 valmistuneeseen komiteamietintöön. Lisäksi kritiikillä lienee ollut vaikutusta myös laitosten henkilökunnan työmotivaatioon. Vaikka työntekijöiden tuntemuksia on vaikea arvioida, kertoo työntekijöiden puolelta tullut vahva kritiikin vastustus ja ongelmien kieltäminen, että keskustelulla oli osuttu arkaan paikkaan. Työntekijöiden selvä auttamisen halu oli tyrmätty kritiikillä. Toisaalta osa laitosten henkilökunnasta suhtautui täysin passiivisesti käytyyn keskusteluun. Koulukotikritiikki synnytti ristiriitoja sosiaalihallituksen ja koulukotien henkilökunnan välille, minkä johdosta syvä molemminpuolinen epäluottamustila leimasi melko pitkään sosiaalihallituksen ja koulukotien välisiä suhteita.⁸⁵

Yläneen tyttökoti ei jättänyt reagoimatta koulukoteja kohtaan kohdistettuun kritiikkiin. Martti Kuusikoski otti vuosien 1967, 1968 ja 1969 vuosikertomuksissa

⁸⁰ Sirén 1965b.

⁸¹ Pulma 1987, 238.

⁸² Pösö 1993, 69 ja Vehkalahti 2004, 199.

⁸³ Siltanen 1991, 104.

⁸⁴ Ks. lisää Bruun 1967 ja Siren 1967.

⁸⁵ Pulma 1987, 240.

kantaa käytyyn keskusteluun. Kuusikosken näkemyksen mukaan kritiikki vahingoitti koulukotien toimintaa, sillä sosiaalilautakunnat eivät enää yhtä tarmokkaasti sijoittamaan nuoria koulukoteihin. Tämä johti Kuusikosken mukaan siihen, että sijoituspäätöksiä pyritään venyttämään niin pitkään, että koulukotiin saapuessaan nuori oli niin vaikea tapaus, ettei koulukodinkaan kasvatusmetodit enää riittäneet.⁸⁶ Mediassa koulukodeista esitettiin Kuusikosken mukaan vain sensaatiohakuksia artikkeleja ja dokumentteja, joissa pyrittiin tietoisesti vääristelemään totuutta.⁸⁷ Koulukodin johtaja kuitenkin myönsi, että joissakin määrin koulukoteihin kohdistettu kritiikki oli paikkansapitävää, mutta pääsääntöisesti ”ajan hengen mukaista vouhotusta”.⁸⁸

⁸⁶ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1967, 1. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

⁸⁷ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1968, 2. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

⁸⁸ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1969, 1. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

3. Tie kohti Huvitusta

3.1. Sukupuolisiveetöntä elämää

Syyt Yläneen tyttökotiin sijoittamiselle olivat monitahoiset, ja jotta niitä voisi ymmärtää, on tarkasteltava, millaista elämää tytöt viettivät ennen koulukotisijoitusta. Oppilasakteihin sisältyvien sosiaalilautakuntien henkilötutkintojen sekä rikostutkintapöytäkirjojen avulla on mahdollista hahmottaa, millaista tyttöjen elämä on ollut pääsääntöisesti muutaman vuoden ajan ennen Yläneen tyttökotiin, Huvitukseen, päätymistä. Joidenkin tyttöjen kohdalla tietoja on ollut saatavissa jo varhaislapsuudesta, mikäli itse tutkittavalla tai hänen perheellään ollut ongelmia. Henkilötutkintoja laadittaessa on pyritty kartoittamaan tutkittavan perhetaustat, koulutus- ja työtilanne sekä ne ongelmat, joiden vuoksi sosiaalilautakunta on nähnyt tarpeelliseksi ottaa tyttö tarkastelun kohteeksi.⁸⁹

On tärkeää muistaa, että vaikka koulukotiin sijoitetut nuoret ovat yksilöitä, heitä kuvaillaan yhtenä sosiaalisesti sopeutumattomana ryhmänä, jota yhdistää samankaltaiset ongelmat. Koulukotinuorten on katsottu selkeästi eroavan muista nuorista, mutta todellisuudessa lienee selvää, että myös koulukotien ulkopuolella on elänyt paljon nuoria, jotka ovat käyneet läpi samanlaisia elämänvaiheita kuin koulukotinuoret. He eivät ole vain syystä tai toisesta joutuneet sosiaalilautakuntien tarkkailun kohteeksi.⁹⁰ Tässä tutkimuksessa tiedot oppilaiden koulukotisijoitusta edeltäneistä elämänvaiheista perustuvat pitkälti sosiaalilautakuntien selontekoihin ja poliisien rikostutkintapöytäkirjoihin. Nuorella on ollut hyvin vähän sananvaltaa siihen, millaista tietoa hänestä on viranomaisaineistoihin merkitty. Sen vuoksi on selvää, että tiedot koulukotinuoren elämänvaiheista sisältävät lähinnä negatiivisena ja poikkeavana pidetyt tapahtumat.⁹¹

”Siveellisesti hairahtuneille” tarkoitettuna koulukotina on monen Yläneen tyttökotiin sijoitetun kohdalla elämään kuulunut alaikäisenä aloitettu seksuaalielämä. Nuorten seksuaalisuus koko tutkimusajanjaksoni ajan on seksuaalisesta vapautumisesta huolimatta ollut suuressa määrin vaikea ja arkaluontoinen asia, koska ehkäisyvälineiden puutteen vuoksi pelko odottamattomista raskauksista oli suuri. Perheiden rooli ja asenteet vaikuttivat paljon siihen, minkälaista seksuaalivalistusta nuori sai. Se valistus, mitä

⁸⁹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

⁹⁰ Pösö 1993, 160.

⁹¹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

kouluissa tarjottiin, oli hienovaraista ja monin kohdin myös epätarkkaa. Seksuaalivalistuksen puutteen vuoksi todettiinkin 1960-luvun alussa, että ”kansa- ja keskikoululaiset jätetään elämään viikunalehdettöminä paratiisiin ja oppimaan erehdyksistään”.⁹² Nuorille suunnatun seksuaalivalistuksen puute kertoo pitkälti siitä, ettei sukupuolisuhteiden katsottu olevan hyväksytty osa nuorten elämää. Esimerkiksi vuonna 1963 julkaistussa Kaija Siiralan laatimassa Suomen Naisten Kansallisiiton Siveellisyysskomitean opaskirjasessa *Tytön kysymysmerkkejä* alaikäisten tyttöjen seksuaalisuhteista kirjoitettiin seuraavasti:

”Kun ajattelemme sukupuolisuhdetta, en voi olla korostamatta sitä, että se liittyy vain avioliittoon. Vasta silloin se on tarkoituksenmukaista. Vasta silloin siihen tulee riittävä määrä rakkautta ja vastuuta. Usein ihminen, jolla ei ole kykyä luoda todellista ystävyyssuhteita, hakee tätä tietä yhteyttä toiseen. [...] Irrallisissa sukupuolisuhteissa joudutaan maksamaan sellaisia ”laskuja”, ettei kenelläkään nuorella ole niihin varaa.”⁹³

Tyttöjen ei odotettu ryhtyvän sukupuolisuhteisiin pelkän halun vuoksi. Hyvän tytön ja tulevan naisen velvollisuus oli odottaa avioitumista, jonka jälkeen sukupuolisuhte miehen kanssa oli ajankohtaista lasten saamiseksi. Tyttö on jo hyvin nuoresta iästä lähtien leimattu tulevaksi vaimoksi ja äidiksi. Näistä odotuksista poikkeaminen ei ollut yleisesti hyväksyttyä. Mikäli seksuaalisuuteen ei pystynyt suhtautumaan hillitysti ja passiivisen myötämielisesti, ei tyttö vastannut yhteiskunnallisia odotuksia. Nämä oletukset luovat kuitenkin ristiriidan sen suhteen, mitä tytöiltä ja naisilta ulkoisesti odotettiin. Hyvän äidin ja vaimon tuli näyttää viehättävältä ja seksikkäältä, mikä edellytti taitoa olla samaan aikaan sekä houkutteleva että torjuva.⁹⁴

Alaikäisten seksuaalisuus ei ollut hyväksyttyä ja se oli myös sosiaalilautakuntien jatkuvan tarkastelun kohteena. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen kohdalla olen havainnut, että jo pelkkä epäily ”seksuaalisesta hairahduksesta” tai kiinnostus miesten seurasta saattoivat olla osasyynä koulukotisijoitukselle. Käsitys ”siveellisesti hairahtuneesta” nuoresta vaikuttaakin olleen sosiaalilautakuntien keskuudessa erityisen laaja.⁹⁵ Tyttöjen seksuaalista mainetta arvioitiin tarkasti. Jotta epäilyksille mahdollisesta siveys-

⁹² Palojärvi & Veikkola 2002, 20-21.

⁹³ Siirala 1963, 30.

⁹⁴ Männistö 2003, 234 ja 237.

⁹⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

rikkeestä saatiin vahvistus, saatettiin turvautua perusteelliseen lääkärintarkastukseen.⁹⁶ Myötätuntoa alaikäisenä sukupuolielämänsä aloittaneita tyttöjä kohtaan ei tunnettu, ja joissakin tapauksissa sosiaalilautakuntien suhtautumista voidaan pitää jopa kyseenalaisena. Esimerkiksi eräs tyttökotiin joutunut nuori oli joutunut useaan kertaan raiskauksen uhriksi. Asian tiimoilta eivät pelkästään raiskaukseen syyllistyneet miehet olleet syyteharkinnassa, vaan myös tyttöä epäiltiin sukupuolirikkomuksista. Koska tyttö oli myös vapaaehtoisesti ollut sukupuoliyhteydessä ja saavuttanut huonon maineen paikkakunnalla, näki sosiaalilautakunta, että tyttö oli ongelmien lähde ja koulukotikasvatuksen tarpeessa.⁹⁷ Joissakin tapauksissa tytön seksuaalisen holtittomuuden takana olivat vapaaehtoisuuden lisäksi myös valitettavasti toistuva hyväksikäyttö, raiskaukset tai insesti.⁹⁸

Oman erillisen ryhmänsä Yläneen tyttökotiin sijoitetuista siveysrikkeisiin syyllistyneistä nuorista muodostavat ”laiva- ja autotyöt”. Laivoilla vierailu ja merimiesten kanssa ”heilastelu” tai peukalokyydillä matkustaminen rekka-autojen kyydissä oli monen Yläneen tyttökotiin sijoitetun kohdalla ollut arkipäivää. Ei ollut harvinaista, että tyttö oli ennen koulukotiin joutumista otettu kiinni satamasta epäiltynä ”haureuden harjoittamisesta” joko vapaaehtoisesti tai maksusta.⁹⁹ Erityisesti satamakaupungeista saapuneiden oppilaiden suuri määrä oli havaittu Yläneen tyttökodissa.¹⁰⁰ ”Laivatyttyjä” pidettiin monesti kasvatuksellisesta näkökulmasta vaikeimpaan oppilasainekseen kuuluvina.¹⁰¹ Yläneelle sijoitetuille ”autotyöille” pitkät liftausmatkat olivat tavanomaisia. Varsinkin karkumatkalle lähtenyt nuori saattoi matkustaa liftaten rekkakuskien kyydissä pitkiäkin aikoja. Joskus nuori korvasi saamansa kyydin olemalla sukupuoliyhteydessä kuskin kanssa, mutta myös hyväksikäyttöä esiintyi.¹⁰²

Erityisesti auto- ja laivatyttyjen kohdalla herää kysymys, missä määrin Huvitukseen sijoitettujen kohdalla seksuaaliset kokemukset ovat liittyneet prostituutioon. Satamakaupungeissa prostituutiota harjoittaneita naisia kutsuttiin yleisesti laivatyttyiksi. Esimerkiksi Turun satamassa laivatyttyjä työskenteli koko tutkimusajanjakson

⁹⁶ Oppilasakti nro. 419, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:21, TMA.

⁹⁷ Oppilasakti nro. 383, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:19, TMA.

⁹⁸ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

⁹⁹ Ks. esim. oppilasakti nro. 313, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:14, TMA.

¹⁰⁰ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset 1964,1 ja 1965,1. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA

¹⁰¹ Yläneen tyttökodin vuosikertomus 1966, 1. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA

¹⁰² Ks. esim. oppilasakti nro. 895, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:51, TMA.

ajan runsaasti, vaikka erityisesti 1940- ja 1950-luku olivat laivatyttöjen kulta-aikaa. Myös alaikäisiä nuoria tavattiin usein harjoittamassa prostituutiota laivoilla. Seikkailunhalu houkutteli tyttöjä laivalle, mutta merimiesten maksamat palkkiot vetivät myös monia prostituoituja satamaan töihin. Erityisesti tupakka, alkoholi, kahvi ja makeiset olivat suosittua maksutavaraa. 1960-luvun edetessä laivojen varustelu kohentui merkittävästi, minkä vuoksi viihtyisät makuu- ja oleskelutilat herättivät monen prostituoidun kiinnostuksen. Vaikka laivatytöt eivät aiheuttaneet poliisille järjestyshäiriöitä lukuun ottamatta suurempia ongelmia, oli virkavallan velvollisuus ottaa prostituutiosta epäillyt kiinni satama-alueilla. Ratsioiden yhteydessä laivoista saatettiin pidättää useampia tyttöjä ja naisia samanaikaisesti.¹⁰³

Tutkimissani oppilasakteissa on monia mainintoja laivatytöistä. Vain muutamissa kuitenkin suoraan ilmenee, että tyttö on ollut laivassa harjoittamassa prostituutiota.¹⁰⁴ Tyttöjen seksuaalisuus, oli kyseessä tavanomainen seksuaalinen kanssakäyminen tai prostituution harjoittaminen, nähtiin sosiaalilautakuntien ja koulukotien silmissä nuorelle sopimattomana käytöksenä. Tämän vuoksi viranomaisaineistossa ei siis ilmeisesti nähty tarpeelliseksi tehdä selviä rajanvetoja prostituution ja muun seksuaalisen käyttäytymisen välille. Poliisien kuulustelupöytäkirjoissa ja sosiaalilautakuntien laatimissa asiakirjoissa ilmenevät kuvaukset vanhempien miesten elätettävänä elämisestä, laivoilla saaduista hyödykkeistä, ruuasta ja yöpaikosta sekä ilmaiseksi tehdyistä liftausmatkoista, antavat kuitenkin olettaa, ettei kyse ollut pelkästään hyväntekeväisyydestä vaan korvaus seksuaalisesta kanssakäymisestä. Tytöt eivät itse ehkäpä nähneet toimintaansa prostituutiona vaan enemmän rajojen rikkomisena ja kokeilunhaluna. Voi myös olla, etteivät kaikki ymmärtäneet toimintansa todellista merkitystä. Tässä kohtaa tarkastelu tulisikin kääntää tyttöjä elättäneiden miesten suuntaan. Alaikäisen tytön kanssa sukupuolisuhteeseen ajautuneen miehen kohdalla kyse on voinut olla tarkoituksenmukaisesta hyväksikäytöstä. Tytön ihastuminen itseään vanhempaan mieshenkilöön on ollut helposti hyödynnettävissä. Tytön silmissä eläminen miehen hoivissa on saattanut vaikuttaa parisuhteelta, kun taas miehen osalta kyse on voinut olla täysin muusta.

Miesten osuus tyttöjen seksuaalisessa kanssakäymisessä jää arvuuttelujen varaan, sillä sukupuolisiveettömästä elämästä pidätettyjen tyttöjen kuulustelupöytäkirjoissa harvoin mainitaan nimeä enempää kanssakäymisen toista osapuolta. Vaikka asia-

¹⁰³ Rossi 1999, 305-312.

¹⁰⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

kirjat sisältävät usein tarkat kuvaukset myös intiimeistä yksityiskohdista, korostetaan niissä yleensä vain tytön roolia seksuaalisesti holtittomana nuorena. Vain niissä tapauksissa, joissa kyse on ollut inestistä tai raiskauksista, selvemmin ilmenee, että myös mies on joutunut teoistaan edesvastuuseen. Oli kyseessä prostituutio tai vapaaehtoinen seksuaalinen kanssakäyminen, sai tyttö asiakirjoissa huonomaineisen leiman, kun taas miehen osuus toiminnassa nähtiin monissa tapauksissa täysin normaalina ilmiönä.¹⁰⁵

1950- ja 1960-lukujen edetessä monet asiat, jotka tyttöjen elämässä oli nähty epäsoveliaana käytöksenä, muuttuivat sallituiksi. Tulkinnat tyttöydestä monipuolistuivat, mutta samalla rajat sopivan ja sopimattoman käytöksen osalta olivat vaikeammin hahmotettavissa. Tyttöjen seksuaalisuus oli yksi niistä asioista, joka selvästi kuului harmaalle vyöhykkeelle.¹⁰⁶ Naisen ja tytön kyky hillitä omaa ruumiillisuuttaan ja seksuaalisuuttaan on nähty yhteiskunnan moraalisuuden ja siveellisyyden mittarina, minkä vuoksi seksuaalinen aktiivisuus ja mielihyvä on asetettu samalle vaa'alle huoran maineen kanssa.¹⁰⁷ Huvitukseen päätyneiden tyttöjen kohdalla vaaka oli kallistunut selvästi huoran maineen puolelle. ”Siveellisesti hairahtuneet” ja ”seksuaalisesti holtittomat” nähtiin uhkana yhteiskunnalle. Tyttöjen kohdalla seksuaalisuutta ei pidetty normaalina käytöksenä vaan epäonnistumisena normien mukaisessa tyttöydessä.

Vaikka nuorten kypsyyden mittarina on usein pidetty kykyä luoda aikuismaisia ihmissuhteita ennen kaikkea vastakkaisen sukupuolen kanssa, on tyttöjen seksuaalinen käyttäytyminen nähty usein aikuisten silmissä kielteisenä toimintana. Pelko sukupuolitaudeista, huonosta maineesta ja erityisesti odottamattomista raskauksista ovat saaneet aikuiset asettamaan rajoja ja odotuksia tyttöjen seksuaalisuudelle.¹⁰⁸ Yläneen tyttökotiin sijoitettujen vanhemmat sekä sosiaalilautakuntien jäsenet näkivät nuorten sukupuolisuhteet riskinä ja ehkäpä myös uhkana. Seksuaalisuus ei kuulunut alaikäisen ja naimattoman nuoren elämäntyylisiin. Sosiaalilautakuntien väliintulo ja tytön sijoittaminen koulukotiin lienee ollut viranomaisten näkökulmasta pelastusoperaatio turmeltu-neelle nuorelle. Seksuaaliselle holtittomuudelle haluttiin vetää rajat, ennen kuin lopullista vahinkoa ehti syntyä.

Esittämässäni lainauksessa *Tytön kysymysmerkkejä* –oppaasta todettiin, että irtosuhteista voi joutua maksamaan suuria laskuja. Näillä laskuilla on voitu viitata

¹⁰⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁰⁶ Aaltonen 2011, 290-291.

¹⁰⁷ Näre 2002, 255 ja 257-258.

¹⁰⁸ Aapola 2002, 139.

moneen asiaan, joiden joukkoon voidaan lukea muun muassa odottamattomat raskaudet, abortit, aviottomat lapset tai sukupuolitaudit. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen kohdalla sukupuolitaudit olivat yleisiä.¹⁰⁹ Jokainen tyttökotiin passitettu nuori joutui käymään lääkärintarkastuksessa, jossa pyrittiin kartoittamaan sukupuolitaudit. Tarttuvia tauteja Yläneen tyttökotiin ei kaivattu, ja myös sukupuolitaudit pyrittiin mahdollisuuksien mukaan hoitamaan ennen koulukotiin sijoittamista. Aborteista tai aviottomista lapsista on vain muutamia mainintoja tarkastelemassani aineistossa.¹¹⁰ Koska vasta vuonna 1970 säädettiin aborttilaki, joka salli raskaudenkeskeytyksen muun muassa alle 17-vuotialle, on mahdollista, että joillekin tyttökotiin sijoitetuille nuorille oli saatettu tehdä laiton abortti, josta sosiaalilautakunnat eivät olleet saaneet tietoa.¹¹¹

Tytöltä ja naiselta odotetaan vastuullisuutta ja kypsyyttä osana seksuaalista käyttäytymistä.¹¹² Yläneen tyttökotiin sijoitetut, eivät osanneet kantaa vastuuta omasta seksuaalisuudestaan, mikä ilmeni muun muassa sukupuolitauteina ja odottamattomina raskauksina. Seksuaalinen holtittomuus ei sopinut suomalaiseen normijärjestelmään ja yhteisön odotuksiin, minkä vuoksi monessa tapauksessa asian korjaamiseksi päädyttiin käyttämään tiukkoja keinoja. Erityisesti naissukupuolen kohdalla seksuaalinen kontrolli oli näkyvää ja selvästi ankarampaa kuin miehillä. Epäsiveellinen käytös oli peruste vapauden riistämiseen. Aikuisen naisen kohdalla se tarkoitti usein työlaitokseen passittamista ja alaikäisen tytön osalta koulukotiin joutumista.¹¹³

3.2. Villit ja vapaat tytöt

Yläneen tyttökotiin sijoitetut tytöt poikkesivat seksuaalisella käytöksellään merkittävästi yleisistä odotuksista ja normeista. Yleensä poikkeava käytös oli kuitenkin osa laajempaa ongelmien vyyhtiä jota kutsuttiin irtolaismaiseksi elämäntavaksi. Joutilaisuus, kuljeskelu kaupungilla ja yölliset poissaolot olivat tekoja, jotka viittasivat irtolaismaiseen elämään. Myös pidemmät karkumatkat ja toisten nurkissa asuminen oli monen tyttökotiin sijoitetun kohdalla yleistä. Kiinnostus työntekoa kohtaan oli saattanut myös vähentyä, mikä johti elannon hankkimiseen kyseenalaisin keinoin.¹¹⁴

¹⁰⁹ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970, Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹¹⁰ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹¹¹ Vuoden 1970 aborttilaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1970/19700239> (viitattu 16.4.2013).

¹¹² Harris & Aapola & Gonick 2000, 379.

¹¹³ Taipale & Taipale 1967, 151.

¹¹⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto,

Irtolaisuutta pidettiin tutkimusajanjaksoni aikana moraalisesti paheksuttavana ilmiönä. Irtolaisiksi luettiin varattomat, asunnottomat, rehellistä työtä tekemättömät, päihdeongelmista kärsivät ja sukupuolisiveellisesti arveluttavasti käyttäytyvät yksilöt. Irtolaiset poikkesivat mallikansalaisen ihanteesta, minkä vuoksi heidät haluttiin poistaa katukuvasta. Täysi-ikäisten kohdalla irtolaisuuteen syyllistyneet sijoitettiin työlaitoksiin, mutta alaikäisten kohdalla irtolaismaiset elämäntavat tarkoittivat usein koulukotisijoitusta.¹¹⁵ Irtolaisuus olikin erityisesti 1960-luvulla yksi merkittävimmistä syistä koulukotiin sijoittamiselle. Nuorison liikkuvuus ja kuljeksiva elämäntapa lisääntyi 1960-luvulla, mikä näkyi myös irtolaismaisina elämäntapoina. Irtolaisten lisääntyvä määrä toi myös viranomaisille uusia haasteita, mutta jo 1970-luvulla se menetti arvonsa sijoitusperusteena yhteiskunnan muuttuessa yhä vapaammaksi.¹¹⁶ Yläneen tyttökodissa irtolaismainen elämäntapa säilyi koko tutkimusajanjakson aikana merkittävänä oppilaita yhdistävänä tekijänä. Aina kuitenkin tytön ei suoraan katsottu viettävän irtolaismaista elämää, vaan hänen tekojensa katsottiin ilman väliintuloa johtavan vähitellen kohti irtolaisuutta. Sen vuoksi nähtiinkin tärkeänä puuttua tilanteeseen ennen kuin pahin oli ehtinyt tapahtua.

Monet tyttökotiin sijoitetut olivat syyllistyneet myös rikoksiin. Seksuaalirikkeet, kuten sukupuolisuhteet alaikäisten kanssa, sekä näpistelyt olivat yleisiä syitä sille, miksi tyttö oli joutunut tekemisiin poliisin kanssa, vaikka vain harva joutui edes vastuuseen teoistaan sakkotuomiota suuremmin. Rankempia tuomioita jaettiin vain muutaman oppilaan kohdalla suuremmista omaisuusrikoksista tai lapsenmurhasta. Näpistelyt ja pienet rikkeet eivät painoarvoltaan olleet esimerkiksi kuljeskelevan elämäntavan ja seksuaalisen holtittomuuden rinnalla yhtä merkittäviä osana sijoituspäätöstä. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen kohdalla ne tulkittiin usein osaksi irtolaismaista elämäntapaa, sillä monen oli turvauduttava näpistelyyn rahoittaakseen karkumatkat ja elämisen poissa kotoa.¹¹⁷

Pieniä omaisuusrikoksia ei enää tutkimusajanjaksoni kuluessa tulkittu yhtä vakavasti kuin vuosisadan alkupuolella. Sosiaalilautakunnissa näpistelyt miellettiin osaksi epäsäännöllistä ja epäsosiaalista elämää, eikä kaikkia näpistelyjä välttämättä edes

sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹¹⁵ Taipale & Taipale 1967, 143-144.

¹¹⁶ Pulma 1987, 219.

¹¹⁷ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

perusteellisemmin kirjattu lautakuntien henkilötutkintoihin.¹¹⁸ Yläneelle sijoitettujen nuorten kohdalla yleisenä tapana oli vain kirjata, että tutkittava on syyllistynyt näpistykseen. Sitä, kuinka monta kertaa tutkittava on syyllistynyt näpistelyyn ja mikä on ollut varastetun tavaran arvo, on harvoin kirjattu raportteihin. Poikkeuksena ovat ne oppilasaktit, joihin sisältyvät rikoksista tehdyt poliisin tutkinta- ja kuulustelupäiväkirjat.¹¹⁹

Alkoholin käyttö ja tupakointi oli tullut monelle Yläneen tyttökotiin sijoitetulle tutuksi. Varsinaisista päihdeongelmista sosiaalilautakunnan näkemyksestä kärsivät kuitenkin vain harvat ja alkoholin käyttö liittyi yleensä kuljeskelevaan elämäntapaan ja iltarientoihin. Joskus myös haisteltiin liimaa, maaleja tai muita haitallisia aineita.¹²⁰ Huumausaineiden käyttö nousi 1960-luvun loppupuolella merkittäväksi tyttökotiin sijoitettuja nuoria yhdistäväksi tekijäksi. Huumausaineiden leviämisen ja salakaupan lisääntymisen myötä huumeiden saaminen oli huomattavasti helpompaa. Huumeriippuvaiset nuoret olivat tyttökodille haaste, sillä riippuvuuteen ja vieroitusoireisiin liittyvät häiriötilat saattoivat olla välillä vaikeasti kontrolloitavissa. Huumeiden käytön lisääntymisen myötä Yläneen tyttökodin oppilasaineksen katsottiin heikentyneen merkittävästi 1960-luvun loppupuolella ja nuorten tulevaisuudenennusteita pidettiin toivottomina.¹²¹

Yläneen tyttökotiin sijoitettiin pääsääntöisesti 14-17 -vuotiaita nuoria. Ikänsä puolesta monet heistä olivat jo ohittaneet kansakouluiän. Vuosina 1955-1971 Yläneen tyttökotiin sijoitetuista 74,6 prosenttia oli suorittanut kansakoulun ennen koulukotiin sijoittamista, säännöllisesti koulua oli käynyt ennen laitokseen sijoittamista 1,3 prosenttia, kansakoulun oli keskeyttänyt 24,0 prosenttia ja kokonaan koulua käymättömiä oli 0,1 prosenttia oppilaista.¹²² Oppilaiden opintomenestys oli pääsääntöisesti ollut joko heikkoa tai keskinkertaista. Koulutie oli ollut monen kohdalla kivinen, sillä luokalle jääminen oli yleistä.¹²³ Seuraavalla sivulla esitetystä kuviossa 1 on otosvuosien 1955,

¹¹⁸ Vehkalahti 2004, 141.

¹¹⁹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹²⁰ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

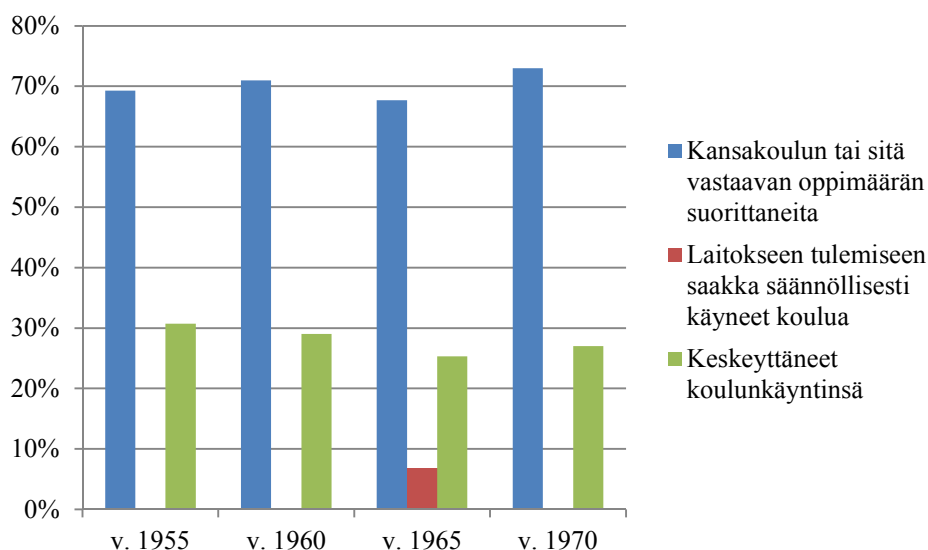
¹²¹ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1968,1. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹²² Vuosittaiset kokoomatilastot 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

¹²³ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

1960, 1965 ja 1970 osalta esitetty Yläneen tyttökotiin sijoitettujen nuorten koulutustas-
toja.

Kuvio 1. Oppilaiden koulutustausta ennen Yläneen tyttökotiin sijoittamista vuosina 1955, 1960, 1965 ja 1970.

Lähde: Oppilastilastot vuosittain. Vuosien 1955, 1960, 1965 ja 1970 oppilastilastot. Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

Sosiaalilautakuntien suorittamia henkilötutkintoja varten pyrittiin usein haastattelemaan myös tutkittavan opettajia. Vaikka koulumenestys onkin ollut suurimman osan tyttökotiin sijoitetun osalta keskivertoa huonompaa, ovat opettajat usein kuvaileet oppilaansa käytöstä suhteellisen hyväksi, eikä suurempia ongelmia esimerkiksi muiden koulukaverien kanssa ole ollut.¹²⁴ Mielenkiintoista henkilötutkinnoissa onkin, että opettajien käsitykset tutkittavasta saattoivat olla huomattavasti positiivisempia, kuin mitä tutkittavan huoltajat antoivat olettaa. Esimerkiksi vuonna 1957 Yläneen tyttökotiin sijoitetun Annen¹²⁵ kohdalla äiti kuvaili tytärtään äkkipikaiseksi ja luonteeltaan ovelaksi, kun taas opettaja kehui oppilastaan avuliaaksi ja kohteliaaksi.¹²⁶ Toki myös selviä koulunkäyntiongelmista ja motivaation puutteesta kärsiviä sijoitettiin Yläneelle. Joidenkin oppilaiden kohdalla opettajat ovat todenneet, että koulunkäynti olisi voinut sujua

¹²⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹²⁵ Pseudonyymi. Tässä tutkimuksessa tyttöjen nimet on muutettu yksityisyyden turvaamiseksi.

¹²⁶ Oppilasakti nro. 341, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:17, TMA.

menestyksekkäästi, mikäli oppilas olisi edes vähän yrittänyt tehdä töitä koulunkäynnin eteen.¹²⁷

Selvät häirikkötapaukset ovat tarkastelemassani aineistossa harvinaisia, mutta esimerkiksi 1950-luvun lopulla Yläneelle passitettu Heli aiheutti kerskailevalla käytöksellään jatkuvia ongelmia koulussa, minkä myös muiden oppilaiden vanhemmat olivat havainneet. Helin siveellisesti arveluttavat elämäntavat herättivät sekä opettajassa että vanhemmissa pelon, että myös muut oppilaat alistuvat Helin houkutuksille lähteä huonoille teille. Tässä tapauksessa kouluongelmilla olikin poikkeuksellisen suuri painoarvo huostaanotto- ja sijoituspäätöksessä.¹²⁸ Yleisesti koulunkäynnin laiminlyöminen ei vielä 1950- ja 1960-luvuilla ollut merkittävä syy koulukotiin joutumiselle. Vaikka monet koulukotiin sijoitetut olivat jättäneet koulunkäynnin kesken ja sitäkin useammat olivat vähintään painineet koulunkäyntiongelmien kanssa, vasta peruskoulu-uudistuksen jälkeen 1970-luvulla koulunkäynnin laiminlyöminen nousi merkittäväksi sijoitusperusteeksi.¹²⁹

Koska valtaosa tyttökotiin passitetuista oli joko suorittanut kansakoulun tai jättänyt sen kesken, työnteko oli monen kohdalla keskeinen osa elämää. Esimerkiksi kotiapulaisille oli jatkuvaa kysyntää ja se houkuttelikin monia tyttöjä muuttamaan kaupunkeihin. Kotiapulaisena nuori sai asuinpaikan isäntäperheestä, ja 1950-luvulla säädetty kotiapulaislaki takasi muun muassa lakisääteisen työajan ja eläketurvan.¹³⁰ Yläneen tyttökotiin sijoitetuista moni oli työskennellyt juuri kotiapulaisena. Lisäksi muun muassa erilaiset tehdastyöt olivat työllistäneet lukuisia tyttöjä. Suhtautuminen työntekoon oli tyttökotiin sijoitettujen kohdalla usein ollut ongelmallista. Epäsäännöllisyys, myöhästelyt ja kielteinen suhtautuminen työntekoon oli yleistä. Harvat olivat viihtyneet yhdessä työpaikassa pitkään tai kiinnostuneet työnteosta. Joidenkin kohdalla tiedot tytön huonosta maineesta olivat kantautuneet jo niin moniin korviin, että halukkuutta tytön työllistämiseksi ei löytynyt. Tyttöjen ansiotulot päätyivät usein iltarientoihin ja ”ylettömään tuhlailuun”, minkä sosiaalilautakunnat näkivät ongelmana. Ansiotyössä olleet tyttökotiin sijoitetut harvoin hallitsivat harkitsevaisen ja kohtuullisen rahankäytön. Jatkuva rahanpuute oli usein myös peruste näpistelyyn taipuvalle elämäntavalle.¹³¹

¹²⁷ Ks. esim. Oppilasakti nro. 343, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:17, TMA

¹²⁸ Oppilasakti nro.384, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:19, TMA.

¹²⁹ Pulma 1987, 219.

¹³⁰ Rahikainen 2003, 176.

¹³¹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

Yläneen tyttökotiin sijoitettujen nuorten älylliset lahjat ja kehitystaso olivat usein sosiaalilautakuntien arvioinnin kohteena. Käsitykset perustuivat usein tytön huoltajien, opettajan tai sosiaalilautakunnan arvioon, ja vain harvoissa tapauksissa tytön älykkyydestä tai kehitystasosta oli tehty lääketieteellinen selvitys. Vaikka tutkittavan älykkyydestä olisikin olemassa lääkärinlausunto, on henkilötutkinnoissa vain harvoin merkintöjä siitä, että esimerkiksi psykiatri olisi tutkinut kehityshäiriöitä tai psyykkisiä ongelmia.¹³² Mahdolliset kehityshäiriöt ja psyykkiset ongelmat ovatkin asioita jotka jäävät usein pimentoon nuoria koskevassa aineistossa. Lisäksi tyttökodissa oli vain vaikeimmille tapauksille tarjolla psykiatrin konsultaatiota, minkä vuoksi psyykkisistä ongelmista kärsivien todellista määrää on vaikea hahmottaa. Vasta tutkimusajanjakson loppupuolella laadituissa vuosikertomuksissa Martti Kuusikoski toteaa, että tyttöjen psyykkiset ongelmat ennen koulukotiin sijoittamista ovat selvästi yleistyneet ja monet tytöt ovat olleet psykiatrisessa hoidossa ennen koulukotiin sijoittamista.¹³³

Mielenkiintoista on ollut havaita, ettei 1950-luvun ja 1960-luvun alun osalta tyttöjen mielenterveydellisistä ongelmista ole juurikaan merkintöjä sosiaalilautakuntien henkilötutkinnoissa. Erilaiset kehityshäiriöt ja psyykkiset ongelmat lienevät kuitenkin olleet kyseisenä aikana monen tytön kohdalla syynä sopimattomaan käytökseen ja epäsosiaalisuuteen. Nuorten mahdolliset psyykkiset ongelmat ovat yksi osa-alue, joka jää monelta osin pimentoon koulukotia edeltäneen elämän osalta.¹³⁴ Selvää kuitenkin on, että joillakin nuorilla on ongelmiansa taustalla ollut vakavimmat psyykkiset häiriöt. Varteenotettava kysymys onkin, onko kaikkien kohdalla koulukotisijoitus ollut paras ratkaisu pahatapaisuuteen ja käytösongelmiin, vai olisiko nuori ennemmin tarvinnut psykiatrista hoitoa ja tukea. Valitettavasti kysymykseen on aineiston avulla vaikea vastata, mutta mikäli näin on, voidaan huostaanotto- ja sijoitusjärjestelmään katsoa tutkimusajankohtani aikana liittyneen monia ongelmia.

Epäsäännöllinen ja epäsosiaalinen elämäntapa toistuvat lähes kaikissa tarkastelemissani Yläneen tyttökotiin sijoitettujen nuorten henkilötutkinnoissa. Vuosisadan alkuun verrattuna keskeistä oli, että huostaanotto- ja sijoituspäätökset perustuivat laajempaan ongelmien vyyhtiin, kun taas aiemmin koulukotiin sijoittaminen oli saattanut

¹³² Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹³³ Ks. esim. Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1969, 2. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹³⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

tapahtua jo yhden rikkeen vuoksi. Epäsäännölliseen ja epäsosiaaliseen elämään sisältyivät muun muassa koulunkäynnin laiminlyöminen, epäsäännöllinen työssäkäynti ja työpaikkojen nopea vaihtaminen, karkuretket, vetelehtiminen kaupungilla ja liikkuminen huonossa seurassa, alkoholin käyttö, tupakointi ja erilaisista huvituksista nauttiminen sekä sopimaton seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa.¹³⁵ Lista on pitkä, mutta hyvin monen Yläneen tyttökotiin sijoitetun kohdalla kaikki edellä mainitut epäsäännölliseen elämään ja sosiaaliseen sopeutumattomuuteen viittaavat teot olivat arkipäivää.

Huvitukseen sijoitetut nuoret eivät vastanneet syystä tai toisesta niitä normeja ja oletuksia, joita tytöille oli asetettu tutkimusajanjakson aikana. Mikä oli yleisesti hyväksyttävää ja toivottavaa käytöstä tytöille? Edellä tarkastelin tyttöjen seksuaalisuuteen liittyviä yleisiä normeja, mutta myös muilla elämän osa-alueilla tytöiltä odotettiin tietynlaista käytöstä. Ihanteelliselta työltä odotettiin viehättävyyttä, panostusta ulkonäköön ja hyviä käytöstapoja. Tyttö oli selvästi alisteinen vastakkaiselle sukupuolelle, jonka edessä tytön tuli olla samaan aikaan mahdollisimman hyvän näköinen, houkutteleva ja hillitty. Niin koulutuksen, työn kuin muunkin elämän osalta työltä odotettiin säännöllisyyttä. Hyvä tyttö ei laiminlyönyt koulunkäyntiään ja panosti ammatinvalintaan. Varsinkin 1960-luvulta lähtien ideaalitytön tähtäimenä oli sekä hyvä ammatti että äitiys. Ne eivät enää kumonneet toisiaan, vaan tytön tuli valmistautua omistautumaan sekä kodille että työlle tavoitteenaan niin sanottu superäitiys.¹³⁶

Kaiken itseensä panostamisen rinnalla työllä oli välillä myös oikeus olla joutilas ja nauttia vapaa-ajasta. Joutilaisuuteen liittyviä lieveilmiöitä, kuten alkoholin ja tupakan käyttöä ei sen sijaan katsottu tytöille sopivaksi. Vaikka tupakointi oli yleistä, pyrittiin tyttöjä varoittamaan tupakan aiheuttamista terveys- ja kauneushaitoista. Myös huumeet nähtiin suurena uhkana, ja niiden käytöstä pyrittiin näkyvästi varoittamaan. Nuorille tyypillisiä ystäväporukassa vietettyjä iltarientoja, tansseja, elokuvia ja kahviloissa käyntiä, pidettiin tytöille normaalina käytöksenä. Hauskanpito oli sallittua, mutta samalla oli tärkeä muistaa pitää itsensä kurissa. Ylilyönteihin ei yhteisön arvostusta odottavalla nuorella ollut varaa. Yksin tansseihin suuntaava tyttö herätti 1970-luvulle asti moraalista paheksuntaa.¹³⁷

Tytöille läheisin sosiaalinen ryhmä olivat saman ikäiset tyttötoverit. Tyttöjen sosiaalisia kontakteja pyrittiin kontrolloimaan ja etenkin suhteita tyttöjä vanhempiin poikiin pidettiin arveluttavina. Tyttöjen elämää määrittivät kolme tärkeää instituutiota, jois-

¹³⁵ Vehkalahti 2004, 143.

¹³⁶ Männistö 2003, 206-207 ja 211-215.

¹³⁷ Männistö 2003, 217-219.

ta ensimmäinen oli perhe. Perheen sisäiset yhteydet ja tunnesiteet olivat tärkeitä tytön elämän rakentumisessa. Toinen tärkeä tytön elämän säätelijä oli koulu, joka asetti tytön elämään paljon rajoja ja ehtoja. Samalla koulu tarjosi hyvän ympäristön ystäväpiirin muotoutumiselle ja tyttöyden rakentamiselle. Viimeinen tyttöjen elämää määrittävä instituutio oli sukupuoli, johon liittyvät odotukset ja rajoitukset kasvattivat tyttästä naisen.¹³⁸ Yläneen koulukotiin sijoitettujen kohdalla oli selvää, että joko näihin kaikkiin tai osaan edellä mainituista instituutioista liittyi ongelmia, mitkä olivat johtaneet poikkeavan tyttöyden rakentumiseen.

Nuoruuteen ikävaiheena liittyy vahvasti itsenäistyminen, vanhempien holhouksesta irtaantuminen, kapinallisuus ja rajojen rikkominen. Selvää on, ettei vanhemmilta löydy aina ymmärrystä nuorten vapaudenhakuisuudelle. Sukupolvien väliset ristiriidat ovat korostuneet etenkin nuorisokulttuurin synnyn ja nuorten esiinmarssin myötä.¹³⁹ Yläneen tyttökotiin sijoitettujen kohdalla on ollut myös joissain määrin kyse sukupolvien välisistä konflikteista ja erilaisista arvomaailmoista. Tyttöjen käytös oli ylittänyt aikuisten määrittelemän rajan sopivan ja epäsopivan käytöksen välillä ja tilanteen korjaamiseksi heidän kohdallaan koulukotikasvatus nähtiin sopivana ratkaisuna.

Huvitukseen päätyneiden tyttöjen elämänvaiheita tarkastellessani olen voinut todeta, että elämä monen kohdalla on ollut villiä ja rajoja rikkovaa. Joidenkin nuorten osalta liftausmatkat ja karkaamiset ovat saattaneet olla osoitus vapaudenkaipuusta ja halusta kokea uutta, mutta varmasti monet tytöt ovat myös itse kokeneet, ettei valittu elämäntyyli pitkällä tähtäimellä ollut kovin mielekäs. Ehkäpä siis voidaan todeta, että tämän luvun otsikossa villeiksi ja vapaiksi nimetyt tytöt olivat lähinnä vapaita koulukodista, toistaiseksi.

3.3. Koulukoti kutsuu

Yläneelle päätyneiden tyttöjen olemus ja käytöksen poikkeavuus olivat niin merkittäviä, ettei koulukotikasvatuksen lisäksi katsottu olevan enää muita keinoja tyttöyden muuttamiseksi vastaamaan yleisiä ihanteita. Koulukotiin sijoittaminen ei johtunut yhdestä pienestä rikkeestä, vaan yleensä sijoitusta edelsi pitkäaikaiset ja hankalat ongelmat, joita oli pyritty niin kotikasvatuksella kuin myös lastensuojelullisilla toimenpiteillä saamaan kuriin. Poikkeavaan tyttöyteen lukeutuneet käytöshäiriöt, seksuaalinen holtittomuus, irtolaismaiset elämäntavat ja monet muut edellisissä alaluvuissa esitetyt vaikeudet normienmukaisessa elämässä muodostivat laajan ongelmien vyyhdin, johon vastaaminen

¹³⁸ Puuronen 2003, 378-380.

¹³⁹ Aapola 2003, 96-97.

vaati tiukkoja toimenpiteitä. Koulukotikasvatuksen nähtiinkin olevan viimeinen askel ennen vankilaan joutumista.

Vuosina 1955-1971 muutamaa oppilasta lukuun ottamatta kaikki Yläneen tyttökotiin sijoitetut passitettiin koulukotiin kuntien sosiaalilautakuntien anomuksesta.¹⁴⁰ Sosiaalilautakunnat olivat kuntien toimintaelimiä, joiden toimintakenttään kuuluivat muun muassa suojelukasvatuksen järjestäminen alle 15-vuotiaille rikoksentekeijöille sekä alle 18-vuotiaiden epäsosiaalisten, käytösongelmaisten, alkoholi- tai huumeongelmien kanssa painivien sekä seksuaaliseen edesvastuuttomuuteen syyllistyneiden huolto ja valvonta. Sosiaalilautakunnan jäsenet olivat harvoin tehtäviinsä koulutettuja, vaikka olivatkin usein kokemuksen kautta oppineet monia tärkeitä tietoja ja taitoja suojelukasvatuksesta. Toisaalta varsinkin pienissä kunnissa lasten ja nuorten suojelukasvatukseen liittyvät tapaukset olivat niin harvinaisia, ettei kokemusta ja tietotaitoa muodostunut riittävästi. Vain muutamassa Suomen kaupungissa toimivat tutkimusajanjaksoni aikana erilliset lastensuojelulautakunnat, joissa keskityttiin pelkästään lapsia ja nuoria koskeviin asioihin. Kaikkein pienimmissä kunnissa ei ollut edes omaa sosiaalilautakuntaa, vaan suojelukasvatusasioista päättäminen oli kunnanhallituksen tehtävänä.¹⁴¹

Sosiaalilautakunnat oli velvoitettu yrittämään nuoren pahatapaisuuden poistamista jollain muulla keinolla ennen koulukotiin sijoittamista. Ensisijaisesti tämä tarkoitti avohuoltoa, varoitusta tai suojeluvalvontaan asettamista. Sosiaalilautakunnilla oli vain harvoin varsinaista asiantuntija-apua, kuten sosiaalityöntekijää avustamassa päätöksissä sekä suojelutehtävissä. Tämän vuoksi avohuolto ja muut sosiaalilautakuntien tarjoamat koulukotisijoitusta edeltävät toimenpiteet olivat monessa kunnassa alkeellisia. Pätevyyttä toimenpiteiden suorittamiselle ei yksinkertaisesti ollut, mikä pahimmassa tapauksessa oli saattanut johtaa jopa siihen, että ongelmatapauksena pidetty puolustuskyvytön nuori oli ollut tarkastelun keskipisteenä ja syytettynä ongelmien lähteeksi, vaikka loppujen lopuksi joku muu perheenjäsen oli todellinen ongelmatapaus ja tarvitsi sosiaalihuollon apua.¹⁴²

Tie kohti Yläneen tyttökotia alkoi siitä, kun nuori joutui sosiaalilautakunnan tarkkailun kohteeksi. Yhteyttä sosiaalilautakuntaan oli saattanut ottaa perheenjäsen, sukulainen, naapuri, työnantaja tai täysin ulkopuolinen henkilö, joka oli havainnut ongelmakäyttäytymisen. Varsinkin pienellä paikkakunnalla ongelmanuoren käytös saattoi olla niin yleisessä tiedossa, että sosiaalilautakunta oli itse katsonut tarpeelliseksi selvit-

¹⁴⁰ Vuosittaiset kokoomatilastot 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

¹⁴¹ Sirén 1967, 79-80.

¹⁴² Sirén 1967, 80-81.

tää nuoren mahdollinen huostaanottotarve.¹⁴³ Tyttöjen poikkeava käytös ja epäilyttävä maine herättivät ulkopuolisissa usein kiinnostusta ja halua auttaa nuorta vaikeassa tilanteessa. Joissakin tilanteissa ulkopuolisten suhtautuminen ei aina ollut asiallista. Esimerkiksi erään Yläneen tyttökotiin sijoitetun oppilaan kohdalla tytön kotikunnan sosiaalihoitajalle lähetettiin nimetön kirje, jossa vaadittiin Helsinkiin päätyneen tytön tapaukseen tarttumista.

”ARVOISA SOSIAALIIHOITAJA. [...] Täällä Helsingissä ei kohta saa olla vanhemmattakaan olla rauhassa nuoremmista puhumattakaan. Eikö [tytön kotikunnalla][...] ole hänelle minkään laista TYÖTÄ? [...] Hän on vaan suorastaan HUORANA täällä HELSINGISSÄ että saa hävetä muut entiset [tytön kotikunnasta kotoisin olevat]... Hän tekee kauppoihin velkaa esim. eräeseen maitokauppaan hänellä on 800mk. Käyttää väärää nimeä ym. Yrittäkää nyt ottaa selvää häneltä mitä hän on tehnyt täällä Helsingissä??? Vai onko parempi että hänet ilmoitetaan tänne huoltoviran omaisille, jos ETTE pysty järjestämään sielä... Kuitenkin hänet on saatava pois miehien käsistä onha alaikäinen vielä. JOTAIN ON TEHTÄVÄ NÄIN VANHEMMAN MIELESTÄ”¹⁴⁴

Sijoitus- ja huostaanotto prosessi alkoi sosiaalilautakunnan suorittamalla henkilötutkinnalla, jossa pyrittiin kartoittamaan nuoren taustat ja ongelmat. Sosiaalilautakuntien henkilötutkintoihin pyrittiin usein hankkimaan useamman henkilön näkökulma. Tietoja saattoivat antaa tutkittavan huoltajat, opettajat ja muut tutkittavalle läheiset henkilöt. Mikäli tutkittava oli aiemmin ollut sosiaalihuollon tai poliisin kanssa tekemisissä saatettiin hyödyntää näiden viranomaisorganisaatioiden tuottamaa asiakirja-aineistoa. Henkilötutkinnoissa tehtiin usein myös heti aluksi selväksi henkilötutkinnan suorittaman sosiaalilautakunnan edustajan suhde tutkittavaan, sillä joissakin tapauksissa tutkinnan suorittaja saattoi tuntea tutkittavan sekä hänen perheensä.¹⁴⁵

Sosiaalilautakunnat olivat velvoitettuja laatimaan henkilötutkinnan ennen huostaanotto- ja sijoituspäätöstä. Tarkoituksena oli, että saman henkilötutkintakaavakkeen täyttäisivät sekä tutkittava itse että sosiaalilautakunnan edustaja tutkittavan lähipii-

¹⁴³ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁴⁴ Oppilasakti nro. 552, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:29, TMA.

¹⁴⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

rin antamien tietojen mukaan.¹⁴⁶ Sosiaalilautakunnat näyttävät kuitenkin välittäneen todella vähän velvollisuudestaan antaa tutkittavan täyttää itsestään henkilötutkintakaavake. Tarkastelemisani oppilasakteissa vain muutamilla Yläneen tyttökotiin sijoitetuilla on ollut mahdollisuus täyttää kaavake itsenäisesti. Vaikka monissa sosiaalilautakunnan edustajan täyttämässä kaavakkeissa on tietojen antajaksi merkitty tutkittavan lähimpiin lisäksi tutkittava itse, ei näitä tilanteita voida pitää yhdenvertaisina sen kanssa, että tutkittava olisi itsenäisesti saanut täyttää kaavakkeen.¹⁴⁷ Tutkittavien oikeusturvan kannalta sosiaalilautakuntien tapa ohittaa niille asetetut velvoitteet ovat olleet epäoikeudenmukaisia, varsinkin kun suoritettulla henkilötutkinnalla on ollut keskeinen asema sosiaalilautakunnan päätöksenteossa. Samalla on myös muistettava, että henkilötutkinta oli virallinen asiakirja, joka saattoi leimata tutkittavaa koko loppuelämän.

Koulukotinuoren vanhemmilla oli keskeinen rooli sijoitusprosessissa. Sosiaalilautakunnissa laadituissa henkilötutkinnoissa on selvitetty vanhempien suhtautumista huostaanottoon, sekä heidän toiveitaan lapsen tulevaisuudesta. Valtaosa vanhemmista suhtautui myönteisesti lapsensa huostaanottoon ja monesti heidän antamansa tiedot toimivat tärkeänä vaikuttimena huostaanottopäätöksissä. Keinot pahatapaisen nuoren kasvattamisessa olivat usein käyneet vanhemmilla vähiin, minkä vuoksi sosiaalilautakunnan puuttuminen tilanteeseen koettiin usein helpotuksena.¹⁴⁸ Esimerkiksi vuonna 1956 Yläneen tyttökotiin sijoitetun Marin isä oli tärkeässä roolissa tytön sijoitusprosessissa. Isä myönsi puutteellisen kasvatuksen ja toivoi koulukotikasvatuksen parantavan tyttärensä tapoja. Hän myös ilmoitti sosiaalilautakunnalle epäilyksistään tyttärensä sukupuolisiveellisesti paheksuttavasta elämästä, mikä oli osasyynä huostaanottopäätökselle.¹⁴⁹

Sosiaalilautakuntien henkilötutkinnoissa ei pelkästään pyritty kartoittamaan tutkittavan nuoren elämäntilannetta, vaan myös tutkittavan huoltajat olivat tarkan analyysiin ja tarkastelun kohteena. Syitä nuoren ongelmalliselle käytökselle pyrittiin etsimään vanhempien kasvatuksesta ja elämäntavoista. Enemmistö tyttökotiin sijoitetuista perheistä oli koko tutkimusajanjakson ajan toimeentuloltaan köyhiä. Hyvin

¹⁴⁶ Bruun 1965.

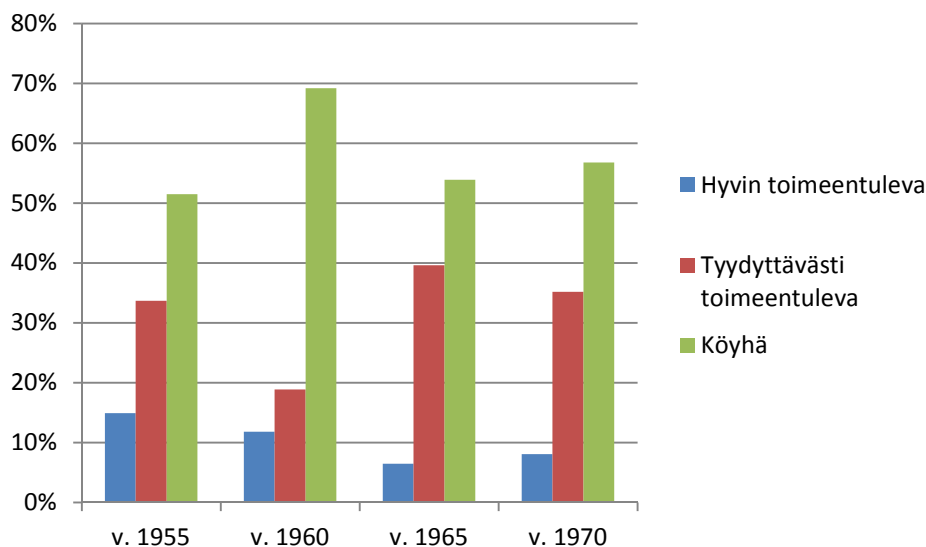
¹⁴⁷ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁴⁸ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁴⁹ Oppilasakti nro. 310, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:14, TMA.

toimeentulevista perheestä lähtöisin olevia tyttöjä sijoitettiin Yläneelle melko vähän.¹⁵⁰ Seuraavassa kuviossa 2 on otosvuosien 1955, 1960, 1965 ja 1970 osalta esitetty Yläneen tyttökotiin sijoitettujen nuorten huoltajien taloudellisia lähtökohtia. Oppilaiden vanhempien jako kolmeen toimeentuloryhmään perustuu Yläneen tyttökodin omaan luokitteluun.

Kuvio 2. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen tyttöjen huoltajien toimeentulo vuosina 1955, 1960, 1965 ja 1970.

Lähde: Oppilastilastot vuosittain. Vuosien 1955, 1960, 1965 ja 1970 oppilastilastot. Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

Toimeentulovaikeuksista kärsivässä perheessä nuori on mahdollisesti joutunut jo varhain muuttamaan pois kotoa ansaitsemaan oman elantonsa, mikä on saattanut lisätä alttiutta päätyä huonoille teille. Myös perhesuhteet ovat monen nuoren kohdalla aiheuttaneet ongelmia ja ristiriitoja. Noin 17 prosenttia tytöistä oli avioliiton ulkopuolella syntyneitä. Avioliitossa syntyneiden nuorten perheissä avioerot, isä- tai äitipuolet ja toisen tai molempien vanhempien kuolema mutkistivat monessa tapauksessa perhesuhteita.¹⁵¹

Osa Yläneen tyttökotiin sijoitetuista oli ajautunut näkyvään konfliktiin huoltajiensa kanssa. Sosiaalilautakuntien silmissä erityisesti aikuisten ja nuorten välinen epäluottamus oli merkittävä ongelma. Monien perheiden kohdalla nuoren katsottiin saaneen liian vähän tai liian paljon huomiota ja rakkautta, minkä vuoksi kestävää sidettä vanhemman ja nuoren välille ei syntynyt. Epäjohdonmukainen ja ristiriitainen kasvatta-

¹⁵⁰ Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

¹⁵¹ Vuosittaiset kokoomatilastot 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

ja oli yleinen sosiaalilautakuntien arvio henkilötutkinnan kohteena olevan nuoren huoltajasta. Toisaalta myös monen vanhemman kohdalla kasvatusta oli sosiaalilautakunnan näkökulmasta ollut yritteliästä ja kaikin puolin sopivaa, vaikkei sillä nuorta oltukaan saatu kuriin. Vain muutamissa tapauksissa vanhemmat olivat täysin laiminlyöneet lapsensa kasvatuksen, minkä vuoksi ennen koulukotisijoitusta nuori oli saattanut olla sijoitettuna useampaan lastenkotiin tai kasvatustalokseen.¹⁵²

Tyttökotiin sijoitettu nuori ei aina ollut ainoa, jolla oli perheessä ongelmia. Vanhempien huonoja elämäntapoja pyrittiin kartoittamaan ja yleensä niitä pidettiin nuoren ongelmien lähteenä. Toisin sanoen, mikäli vanhemmilla oli ongelmia elämässään, nähtiin niiden olleen esimerkkinä myös nuoren käytökselle. Epäsäännölliset elämäntavat ja alkoholiongelmat olivat yleisiä ilmiöitä koulukotinuorten huoltajien keskuudessa. Otosvuosien 1955, 1960, 1965 ja 1970 osalta epäsäännöllistä elämää viettäviä huoltajia oli 30,0–50,3 prosenttia ja alkoholiongelmista kärsiviä huoltajia 43,3–55,9 prosenttia. Rikollisuuteen oli syyllistynyt 14,3–25,4 prosenttia huoltajista. Huonojen elämäntapojen lisäksi Yläneen tyttökotiin sijoitetun nuoren lähipiirin mielenterveys pyrittiin kartoittamaan. Tarkastelussa olivat niin varsinaisesti mielisairaudesta kuin myös vajaäälyisiksi todetut lähisukulaiset. Edellä mainittujen otosvuosien osalta mielisairautta tai vajaamielisyyttä ilmeni oppilaiden lähimmässä suvussa 19,8–23,4 prosentissa tapauksista.¹⁵³

Koulukotiin sijoitettujen nuorten huoltajat luopuivat huoltajuudesta sosiaalilautakunnan kanssa solmitulla huostaanluovutussopimuksella. Sopimus laadittiin tapauskohtaisesti joko ennen tai jälkeen henkilötutkinnan suorittamisen. Sopimuksen solmiminen oli osoitus siitä, ettei nuorta enää kotikasvatuksella voitaisi saada kuriin. Huostaanluovutussopimus oli siinä mielessä lopullinen, että sen solmimisen jälkeen oppilas päätyi melko nopeasti koulukotiin. Tarkastelemassani aineistossa tuli vastaan vain yksi tapaus, jossa sopimus kumottiin, ennen kuin tutkittava oli saapunut koulukotiin. Vuonna 1956 Riitan huoltajat olivat solmineet sosiaalilautakunnan kanssa huostaanluovutussopimuksen ja pian tämän jälkeen sosiaalivaltio antoi päätöksen koulukotiin sijoittamisesta. Sopimus kuitenkin purettiin saman vuoden aikana, kun todettiin, että nuoren käytös oli merkittävässä määrin parantunut. Riitan tapauksessa huostaanluovutussopimuksen purkamisen osoittautui virheeksi, sillä jo kuukautta myöhemmin huolta-

¹⁵² Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁵³ Ks. Liite III. Huonoihin elämäntapoihin eivät aina molemmat vanhemmat olleet syyllistyneet. Lukuihin sisältyy siis kaikki tapaukset, jossa epäsäännöllistä elämää, alkoholiongelmia tai rikollisuutta on esiintynyt huolimatta siitä, oliko kyseessä vain toinen huoltajista.

jat solmivat sosiaalilautakunnan kanssa uuden sopimuksen nuoren ajauduttua takaisin huonoille teille. Koulukotiin Riitta päätyi vain kaksi kuukautta ensimmäisen sopimuksen kumoamisen jälkeen.¹⁵⁴

Henkilötutinnan ja huostaanluovutus sopimuksen jälkeen oli sosiaalilautakunnan tehtävä päätös koulukotipaikan anomisesta nuorelle. Laillinen vapaudenriisto oli kuitenkin niin merkittävä päätös, että sosiaalilautakuntien päätökset alistettiin vielä sosiaaliministeriön¹⁵⁵ päätettäväksi. Sosiaaliministeriön myötämielinen päätös avasi virallisesti koulukodin ovet nuorelle. Koulukodin vuosimaksut suoritti pääsääntöisesti sijoitusesityksen tehnyt sosiaalilautakunta. Sosiaaliministeriön päätöksen myötä koulukotiin sijoitettavien nuorten viralliseksi huoltajaksi tuli koulukodin johtaja eli Yläneen tyttökodin osalta Martti Kuusikoski. Huoltajuus katkesi vasta siinä vaiheessa, kun oppilas lopullisesti poistettiin koulukodin kirjoista. Vaikka koulukotiin sijoitetun nuoren ongelmat olivat usein pitkäkestoisia, sijoitusprosessit kestivät usein reilusta kuukaudesta yli puoleen vuoteen. Niissä tapauksissa, joissa nuori oli ollut aiemmin sijoitettuna koulukotiin tai muuten sosiaalilautakunnan kanssa tekemisissä, sijoitusprosessit olivat yleensä nopeampia kuin ”ensikertalaisten” osalta.¹⁵⁶

Yläneen tyttökotiin sijoitettiin Ahvenanmaata lukuun ottamatta nuoria ympäri Suomea. Selvä enemmistö oppilaista oli kotoisin kaupungeista tai tiheään asuuiltu paikkakunnilta koko tutkimusajanjakson ajan. Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa 3 on esitetty otosvuosien osalta oppilaiden asuinpaikan jakautuminen kaupunki- ja maaseutu ympäristöön. Kuvioista 3 voidaan havaita, että yleisen kaupungistumisen ja maaltapaon myötä kaupungeista saapuvien oppilaiden määrä lisääntyi selvästi tutkimusajanjakson edetessä, maaseudulta lähtöisin olevien nuorten määrän samalla laskiessa.¹⁵⁷

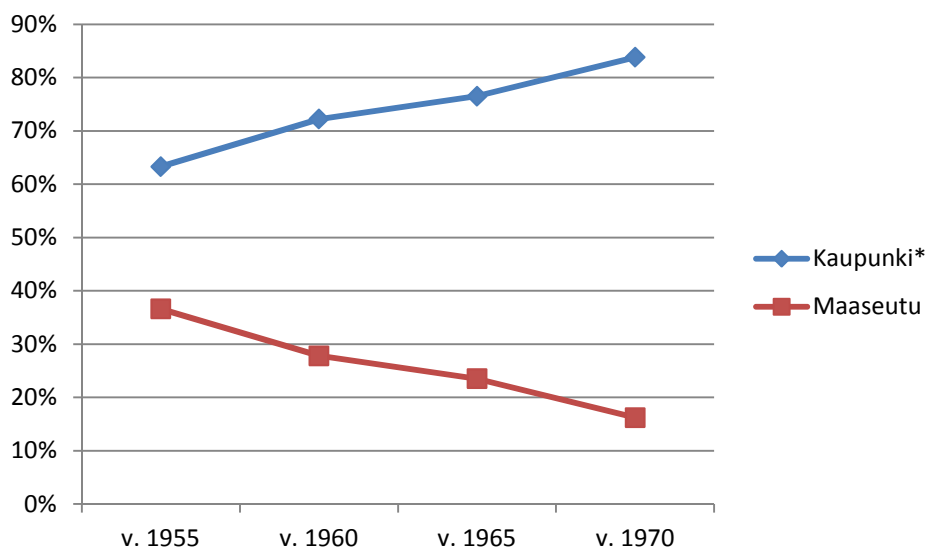
¹⁵⁴ Oppilasakti nro. 340, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:17, TMA.

¹⁵⁵ Koulukotisijoitukset kuuluivat vuoteen 1968 asti sosiaaliministeriön vastuualueelle. Vuonna 1968 ne siirtyivät vastaperustetun sosiaalihallituksen alaisuuteen. Tässä tutkimuksessa käytän epäselvyyksien välttämiseksi koko tutkimusajanjakson osalta kuitenkin termiä ”sosiaaliministeriö”. Ks. lisää esim. Vehkalahti 2004, 207-208.

¹⁵⁶ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁵⁷ Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

Kuvio 3. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen asuinpaikka vuosina 1955,1960,1965 ja 1970.

*Kaupunki tai tiheään asuttu seutu.

Lähde: Oppilastilastot vuosittain. Vuosien 1955,1960,1965 ja 1970 oppilastilastot. Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

Yläneelle passitettiin vuosittain 20-55 oppilasta ja tutkimusajanjakson aikana yhteensä 690 oppilasta. Eniten oppilaita saapui tyttökotiin vuosina 1962-1965 ja huippunsa koulukodin oppilasmäärä saavutti vuonna 1965, jolloin kirjoilla oli 217 oppilasta. 1960-luvun puolivälin jälkeen käyty kriittinen keskustelu koulukodeista heijastui näkyvästi Yläneen tyttökodin oppilasmääriin. Vuonna 1971 koulukotiin sijoitettiin enää 20 oppilasta, kun vuonna 1965 vastaava luku oli 53. Samana aikana kirjoilla olevien oppilaiden määrä putosi alle sataan.¹⁵⁸ Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 1 on tarkemmin esitetty Yläneen tyttökodin oppilaslukuja vuosina 1955-1971.

¹⁵⁸ Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

Taulukko 1. Oppilaiden määrä Yläneen tyttökodissa vuosina 1955-1971.

Vuosi	Uusia oppilaita vuoden aikana	Laitoksessa läsnäolevia oppilaita vuoden lopulla	Poissaolevia* oppilaita vuoden lopulla	Oppilaita kirjoilla vuoden lopulla	Kaikkiaan oppilaita kirjoilla vuoden aikana
1955	39	51	31	82	101
1956	29	49	44	93	111
1957	42	56	68	124	135
1958	35	52	75	127	159
1959	45	58	68	126	170
1960	43	55	54	109	169
1961	47	60	54	114	156
1962	55	66	78	144	169
1963	54	67	85	152	198
1964	54	68	96	164	206
1965	53	63	92	155	217
1966	48	61	74	135	203
1967	44	51	79	130	179
1968	33	45	59	104	163
1969	24	37	49	86	128
1970	25	29	47	76	111
1971	20	17	49	66	96
Yht.	690	885	1102	1987	2671

* Laskettuna koevapauteen, karkuteillä, sairaalassa, erityislaitoksessa tai yksityisessä kasvatuskodissa.
Lähde: Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

Vaikka oppilaiden määrä Yläneen tyttökodissa vähitellen väheni tutkimusajanjakson loppupuolta kohden, oli mielenkiintoista havaita, etteivät sijoitusperusteet Yläneen tyttökotiin juurikaan muuttuneet vuosina 1955-1971. Irtolaismaiset elämäntavat, epäsosiaalisuus, epäsäännöllisyys, seksuaalinen holtittomuus ja muut edellisessä luvussa läpikäytyt Yläneen tyttökotiin sijoitettujen koulukotia edeltäneet elämäntavat toistuvat läpi koko tutkimusajanjakson. Ainoastaan huumausaineiden käyttö ja psyykkiset ongelmat olivat sijoitusperusteita, jotka selvästi yleistyivät vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen.¹⁵⁹

Yläneen tyttökodissa oppilasaineksen katsottiin heikentyvän jatkuvasti, mikä loi jatkuvasti uusia haasteita henkilökunnalle, joka ei varsinkaan vielä tutkimusajanjakson alkuaikoina ollut välttämättä saanut tarpeeksi koulutusta vaikeiden oppilastapausten kanssa työskentelyyn. Vaikka Yläneen tyttökotiin sijoitettuja nuoria yhdisti

¹⁵⁹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

melko samantyylliset elämäntavat, oli koulukodin oppilasaines varsin heterogeenistä muun muassa kehitystason ja iän osalta, mikä nähtiin Huvituksessa suurena ongelmana.¹⁶⁰ Valtion tytöille tarkoitettujen koulukotien välille oli pyritty tekemään jonkinlainen työnjako niin, että Yläneelle oli tarkoitus sijoittaa vanhimmat, vaikeimmat ja erityisesti siveellisesti hairahtuneet tapaukset.¹⁶¹ Todellisuudessa sijoitukset olivat kuitenkin varsin summittaisia. Toisin kuin pojille, ei koulukotihoitoa tarvitseville tytöille ollut perustettu eräänlaista vastaanottokeskusta, jossa tehdyn tutkimuksen ja hoidonarvioinnin perusteella nuoret osattaisiin sijoittaa sopivimpaan laitokseen. Tämän katsottiin olevan suurin syy sille, miksi Yläneen oppilasaines oli eritasoista ja kirjavaa.¹⁶²

3.4. ”Vapaudenriistoa suomalaisen tapaan”

Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto Suomessa on poikkeavan käyttäytymisen kontrolloinnin ja estämisen äärimuoto. Pelkästään oikeuslaitos ei vastaa vapaudenriistoista vaan myös sosiaalihuollolla on oikeus riistää yksilöltä vapaus ja eristää muusta yhteiskunnasta. 1960-luvulla sosiaaliviranomaisten päätösvallan piiriin kuuluneita vapaudenriiston perusteita olivat muun muassa irtolaisuus, mielisairaus, sukupuolinen poikkeavuus ja alkoholismi.¹⁶³

Vapaudenriiston kohteeksi joutui tutkimusajanjaksoni aikana hyvin pieni osa väestöstä. Bruun on esittänyt, että noin seitsemän ihmistä tuhannesta. Vapaudenriiston ongelma ei Bruunin mielestä ollut pätevien perusteiden puuttuminen. Mikäli yksilöltä oli päätetty riistää vapaus, oli hänen täytynyt todellakin rikkoa jotain sellaista yhteiskunnallista normia, joka voisi toimia vapaudenriiston perusteena. Ongelmana Bruun sen sijaan piti sitä, että vain murto-osa tiettyyn normirikkeeseen syyllistyneistä joutui menettämään vapautensa. Monet luonne- ja käytöspoikkeavuudet olivat niin jokapäiväisiä, ettei kaikkia yksinkertaisesti ehditty sellaisesta syyttää. Vapaudenriistoissa keskiössä eivät siis olleet poikkeavat teot tai ominaisuudet, vaan keskeisessä roolissa vapaudenriistoprosessissa olivat lähipiirin reaktio ja viranomaisten aktiivisuus.¹⁶⁴

Vapaudenriiston kohteeksi joutuivat yleensä ne, jotka olivat jääneet kiinni poikkeavuudestaan tai rikkeistään. Myös omaisilla ja muulla lähipiirillä sekä heidän käsityksillään yhteiskunnallisista arvoista ja normeista oli keskeinen asema siinä, jou-

¹⁶⁰ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1965,1 ja vuodelta 1968, 1-2. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁶¹ Bruun 1965.

¹⁶² Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1968, 2. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁶³ Mäkelä 1967, 33.

¹⁶⁴ Bruun 1967, 11 ja 18-19.

tuiko yksilö vapaudenriiston kohteeksi vai ei.¹⁶⁵ Yläneen tyttökotiin sijoitettujen huoltajilla ja muulla lähipiirillä on ollut keskeinen asema siinä, mitä tietoja nuoresta on annettu sosiaalilautakunnille. Näiden tietojen varassa on usein tehty päätös koulukotiin sijoittamisesta.

Suurin osa vanhemmista toivoi, että huostaanotolla ja koulukotikasvatuksella heidän lapsensa elämä saataisiin palautettua takaisin raiteilleen, minkä vuoksi vanhempien suhtautuminen koulukotisijoitukseen oli lähes kaikissa tapauksissa myötämiehistä. Vuosien 1955-1971 aikana Yläneen tyttökotiin sijoitettiin alle kymmenen tyttöä, joiden vanhemmat vastustivat koulukotisijoitusta.¹⁶⁶ Koulukotikasvatus ei kuitenkaan aina vastannut huoltajien käsityksiä ja toivomuksia. Kun havaittiin, että tytär oli koulukodissa muuttanut parempitapaiseksi, toivomukset sijoituksen päättymisestä heräsivät. Joissain tapauksissa myös oppilaan sukulaiset saattoivat ottaa yhteyttä koulukotiin toiveenaan saada nuori pois laitoksesta.¹⁶⁷ Aina ei myöskään väärinkäsityksiltä voitu välttyä. Vuonna 1955 tyttökotiin sijoitetun Tainan isä otti kirjeitse yhteyttä Martti Kuusikoskeen ja anoi tyttärensä vapauttamista. Tainan isä oli aiemmin suhtautunut myötämiehisesti tyttärensä huostaanottoon ja koulukotisijoitukseen, mutta oli myöhemmin saanut tietää, että sijoituspäätös oli perustunut valheellisiin kanteluihin, joihin oli myös itse uskonut. Isä ei saavuttanut kirjeellään toivottua tulosta, sillä tytär laskettiin koevapautteen vasta vuotta myöhemmin ja lopullisesti poistettiin tyttökodin kirjoista 21-vuotissyntymäpäivänään.¹⁶⁸

Koulukotisijoitus oli viranomaisnäkökulmasta laillista vapaudenriistoa, mutta millä tavalla koulukotiin sijoitetut nuoret kokivat sulkemisen koulukotiin. Tyttöjen henkilökohtaisia kokemuksia on mahdotonta aineistosta hahmottaa. Bruun on todennut, että vapaudenriiston kohteeksi joutuneet kokevat saaneensa rangaistuksen, eivätkä suhtaudu tähän myönteisesti.¹⁶⁹ Oppilasakteja tarkastellessani olen törmännyt vain muutamaan tapaukseen, jossa sosiaalilautakunnan edustajan haastattelemana tai poliisin kuulustelussa nuori on osoittanut katuvansa tekojaan ja toivovan elämälleen muutosta. Tapausten kohdalla ei kuitenkaan ole merkintää siitä, kuinka myönteisesti nuori on suhtautunut koulukotisijoitukseen. Katuvaisuuden osoittaminen ei myöskään aina johtanut konkreettisiin elämäntapojen muutoksiin. Vuonna 1957 Yläneen tyttökotiin sijoitettu Tiina kertoi poliisin kuulustelussa elämänsä menneen pois raiteilta äitinsä kuoleman

¹⁶⁵ Bruun 1967, 19-21.

¹⁶⁶ Vuosittaiset kokoomatilastot 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

¹⁶⁷ Oppilasakti nro. 461, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:23, TMA.

¹⁶⁸ Oppilasakti nro. 271, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12, TMA.

¹⁶⁹ Bruun 1967, 27.

vuoksi. Kuulustelija on kirjannut pöytäkirjaan, että Tiina on kuulusteluhetkellä käyttäytynyt esimerkillisesti ja osoittanut selvää katumusta. Hän on ymmärtänyt tekojensa seuraamukset ja haluaa elämänsä muuttuvan. Myöhemmin Tiinasta on sosiaalilautakunnan kokouksen pöytäkirjassa todettu, ettei tyttö ole noudattanut sosiaalilautakunnan asettaman valvojan ohjeita, vaan jatkanut pahatapaista elämää seurustellen jatkuvasti merimiesten kanssa ja näin ollen asettaen itsensä ”suureen siveelliseen vaaraan”.¹⁷⁰

Henkilötutkinnoissa on pyritty selvittämään pahatapaisuuteen syyllistyneen nuoren suhtautuminen tekoihinsa. Pääsääntöisesti nuoret kielsivät käyttökseen liittyvän minkäänlaisia ongelmia ja suhtautuivat välinpitämättömästi sosiaalilautakuntien esittämiin syytöksiin. Henkilötutkinnoista ei voi tehdä päätelmiä tutkittavien suhtautumisesta koulukotisijoitukseen, mutta usein tutkinnan laatija on kuvaillut nuoren käytöstä vastahakoiseksi ja uhmailevaksi, mikä kertoo, ettei ainakaan yhteistyö sosiaalilautakunnan edustajan kanssa ollut aina mieluista.¹⁷¹ Sosiaalilautakunnan silmätikuksi joutuminen ei varmastikaan monen tytön mielestä ollut mielekästä, minkä vuoksi lautakunnan työtä pyrittiin uhmakkaalla käytöksellä hankaloittamaan. Tästä huolimatta monet ovat varmasti olleet tietoisia siitä, että sosiaalilautakunnan puuttuessa nuoren käyttökseen, tehtyä oli vaikea tehdä tekemättömäksi ja huostaanotto- sekä sijoituspäätöstä välttää.

Kettil Bruun on artikkeliaan varten tarkastellut vuoden 1964 osalta Yläneen tyttökodin oppilasakteja selvittääkseen, ovatko sosiaalilautakunnat noudattaneet yleistä periaatetta antaa pahatapiselle nuorelle joko varoitus tai asettaa tämä suojeluvälvontaan ennen koulukotiin sijoittamista. Bruunin mukaan sosiaalilautakunnat ovat harvoin noudattaneet tätä ohjetta ja koulukotisijoitus on usein jäänyt ainoaksi sosiaalihuollon toimenpiteeksi osana ongelmanuoren huostaanotto- ja sijoitusprosessia. Aiemmin olen myös todennut sosiaalilautakuntien henkilötutkintoihin liittyneen puutteita, kun henkilötutkintakaavakkeita vaatimuksista huolimatta annettiin vain harvoin nuorelle itsenäisesti täytettäväksi. Näiden ongelmien rinnalla Yläneen tyttökotiin sijoitettujen nuorten kohdalla lailliseen vapaudenriistoon liittyy vielä yksi merkittävä oikeusturvallinen puute, jonka jo Bruun havaitsi edellä mainittua artikkelia kirjoittaessaan. Sosiaalilautakuntien tehtäväksi oli annettu henkilötutkintojen laadinta, joiden perusteella huostaanotto- ja sijoituspäätös oli tehtävä. Bruun kuitenkin artikkelia laatiessaan havaitsi,

¹⁷⁰ Oppilasakti nro. 339, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:16, TMA.

¹⁷¹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

että vuonna 1964 yli puolella tapauksista päätös koulukotiin sijoittamisesta oli tehty sosiaalilautakunnan kokouksessa ennen kuin henkilötutkintaa oli edes laadittu. Tämä osoittaa henkilötutkinnan painoarvon olleen monessa tapauksessa lähes mitätön.¹⁷²

Yläneen tyttökodin oppilasakteja tutkiessani päädyin tarkastelemaan samaa asiaa, kuin mitä Bruun oli jo tyttökotiin vuonna 1964 sijoitettujen osalta tutkinut. Havaittiin, että 85 tutkimastani oppilaasta 38 oppilasta oli sijoitettu koulukotiin suositusten mukaisesti, jolloin heistä oli laadittu henkilötutkinta selvästi ennen sijoituspäätöksen tekemistä. Sen sijaan 46 oppilaan osalta henkilötutkinta oli laadittu joko samana päivänä sijoituspäätöksen kanssa tai sijoituspäätöksen jälkeen. Yhden oppilaan osalta sosiaalilautakunnan laatimat asiakirjat eivät sisällyneet oppilasaktiin, jolloin hänen tilanteensa jää tuntemattomaksi.¹⁷³

Enemmistö, 54 prosenttia, tutkimistani Yläneen tyttökotiin sijoitetuista 85 oppilaasta passitettiin koulukotiin ilman henkilötutkintaa tai sijoituspäätöksen kanssa samana päivänä laaditun henkilötutkinnan perusteella, jolloin sosiaalilautakunnan henkilötutkintaan perustuva harkinta-aika koulukotiin sijoittamisesta on jäänyt huolestuttavan lyhyeksi. Mielenkiintoista oli myös havaita, että koko tutkimusajanjaksoni ajan Yläneen tyttökotiin sijoitettiin nuoria ilman sijoituspäätöstä edeltävää perusteellista henkilötutkintaa. Ongelma ei siis kohdistunut tiettyyn ajanjaksoon, vaan se näyttää olleen pitkäaikainen ja hyväksytty käytäntö.¹⁷⁴

Niissäkin tapauksissa, joissa henkilötutkinta on kirjattu sijoituspäätöstä edeltäville päivämäärille, on sosiaalilautakunnan harkinta-aika sijoitukseen liittyen ollut usein varsin lyhyt, muutamia päiviä.¹⁷⁵ Niissä muutamissa tapauksissa, joissa henkilötutkinta on kirjattu samalle päivälle sosiaalilautakunnan sijoituspäätöksen kanssa, herää myös kysymys, onko tutkinta laadittu pakon edessä, jotta sosiaalilautakunnan toiminta näyttäisi sosiaaliministeriön silmissä ohjeistuksen mukaisilta. Se kuitenkin on varmaa, ettei sijoituspäätöksen kanssa samana päivänä laaditun henkilötutkinnan tarkastelu ehtinyt olla kovinkaan laajaa ja perusteellista. Ne toimintaperiaatteet, jotka ovat kosketta-

¹⁷² Bruun 1965.

¹⁷³ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁷⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

¹⁷⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

neet ainakin Yläneen tyttökotiin sijoitettuja, antavat mielikuvan, ettei henkilötutkinnoilla ollut painoarvoa päätöksiä tehdessä vaan koulukotisijoitukset lyötiin lukkoon nuoren oikeusturva unohtaen.

Koska sosiaalilautakuntien tuli vielä alistaa tekemänsä sijoituspäätös sosiaaliministeriön vahvistettavaksi, tuli sen toimittaa ministeriölle joukko nuoren taustaan ja huostaanottoprosessiin liittyviä asiakirjoja. Sosiaaliministeriö oli ohjeistanut lautakuntia asiakirjojen toimittamisesta ja samat asiat määriteltiin myös lastensuojelulaissa sekä koulukoteja koskevissa asetuksissa. Vaadittavien asiakirjojen joukkoon kuului myös sijoituspäätöstä edeltävän huolellisesti suoritettun henkilötutinnan yhteydessä täytetty kaavake sekä lapsen tai nuoren itsensä täyttämä henkilötutintakaavake, mikäli hän oli ollut kykenevä sen täyttämiseen.¹⁷⁶ Sosiaalilautakuntia koskeva ohjeistus näyttää olleen varsin selkeä, eikä sen olisi uskonut aiheuttaneen epäselvyyksiä tai väärinkäsityksiä. Miksi siis ministeriön ohjeet ja samalla myös lainsäädäntö ohitettiin niin monessa tapauksessa? Kyseessä on kuitenkin ollut äärimmäisen arkaluontoinen lapsia sekä nuoria koskeva toimenpide, jossa hienovaraisuus ja toimintaperiaatteiden noudattaminen olisi ollut erityisen tärkeää. Toki tietyissä määrin ohjeita noudatettiin, sillä kaikkien Yläneen tyttökotiin sijoitettujen kohdalla henkilötutkinta suoritettiin. Enemmistön kohdalla henkilötutkinta vain laadittiin sellaisena ajankohtana, jolloin se ei ehtinyt enää vaikuttaa sijoituspäätökseen.

Varmasti myös muut kuin Yläneen tyttökotiin sijoitetut koulukotinuoret ovat joutuneet kokemaan oikeusturvan heikentymisen sosiaalilautakuntien toimintatapojen vuoksi. Vaikka monet koulukotinuoria koskevat tiedot ovat olleet sosiaalilautakuntien tiedossa ennen henkilötutintakaavakkeen täyttämistä, ei lautakuntien toimintaa voida pitää oikeudenmukaisena. Vaikka Bruun on todennut Yläneen tyttökotia käsitelleessä artikkelissaan henkilötutkintojen merkityksen vähentyneen joissakin lastensuojelutoimenpiteissä 1960-luvun edetessä, ovat henkilötutkinnat olleet koulukotinuorten osalta kaikkia sosiaalilautakuntia koskeva velvoite.¹⁷⁷ Sosiaaliministeriössä sosiaalilautakuntien tapa ohittaa niille asetetut toimintaperiaatteet oli huomattu, sillä esimerkiksi vuonna 1967, koulukoteja koskettaneen kritiikin ollessa huipussaan, ministeriö lähetti sosiaalilautakunnille kiertokirjeen, jossa lautakuntia pyrittiin muistuttamaan niitä koskevasta velvollisuudesta ajaa lasten ja nuorten etua parhaalla mahdollisella tavalla. Lisäksi kir-

¹⁷⁶ Sirén 1965c, 2-3.

¹⁷⁷ Bruun 1965.

jeessä korostettiin sosiaalilautakuntien velvollisuudesta hoitaa työnsä oikeudenmukaisesti ja asiallisesti.¹⁷⁸

Pirkko Sirén on todennut, että koulukotiin sijoitettujen nuorten huoltajien informointi huostaanotosta oli usein puutteellista, mikä viittasi oikeusturvan loukkaamiseen. Vanhemmat eivät välttämättä aina olleet tietoisia huostaanluovutus sopimuksen allekirjoittamisen merkityksestä ja huostaanoton pituudesta. Luopuessaan lapsensa huoltajuudesta vanhemmat luopuivat määräysvallastaan lastaan koskevista asioista, mikä tuli monelle yllätyksenä. Huoltajilla oli oikeus valittaa tehdyistä päätöksistä hallinto-oikeuteen, mutta monelle byrokratia ja valituksissa edelletty muotokieli asettivat suuria haasteita. Kirjallisista valituksista oli vaikea saada asianmukaisia ilman palkatun asianajan apua. Mikäli valituksissa ilmeni muotovirheitä, ei hallinto-oikeus ollut velvoitettu ottamaan niitä käsittelyyn.¹⁷⁹

Joissakin tapauksissa sosiaalilautakunnan päätöksiin pettyneet vanhemmat olivat yhteydessä Yläneen tyttökotiin. Esimerkiksi Huvitukseen sijoitetun Niinan vanhemmat olivat vaatineet sosiaaliministeriön tekemän sijoituspäätöksen kumoamista. Katkerat vanhemmat olivat olleet yhteydessä koulukodinjohtaja Martti Kuusikosken. Kuusikosken mukaan vanhempien karkeat syytökset virkamiesten epäpätevyydestä ja sivistymättömyydestä olivat täysin asiattomia. Vanhemmat olivat osallistuneet sosiaalilautakunnan kokoukseen, jossa alustava päätös koulukotiin sijoittamisesta oli tehty ja muutenkin osallistuneet sijoitusprosessiin, minkä vuoksi Kuusikoski piti vanhempien valituksia täysin turhana.¹⁸⁰ Eräässä toisessa tapauksessa Yläneelle sijoitetun tytön vanhemmat olivat useaan otteeseen yrittäneet saada tyttärensä vapauteen. Erityisesti tytön äiti oli ollut asian tiimoilta aktiivinen ja lähestynyt Kuusikoskea kovasanaisin kirjein. Kuusikoskelta ei riittänyt ymmärrystä äidin aikeisiin, ja hän myös osoitti sen vastauksissaan. Usko viranomaiskoneiston toimintaan oli luja, ja sen muun muassa alla oleva lainaus Kuusikosken vastauksesta edellä mainitulle äidille osoittaa.¹⁸¹

”[...] Jos olette pohjaltanne rehellinen ja Jumalaa pelkäävä ihminen, niin näyttäkää se myös suhtautumisellanne ja teoillanne näin vakavien asioiden kyseessä ollen. Te varmasti tiedätte miten asiat todellisuudessa ovat olleet ja miten ne ovat nyt. Tosiasia on ja pysyy, että niin sosiaaliviranomaiset, yleensä oikeusviranomaiset kuin

¹⁷⁸ Sosiaaliministeriön kiertokirje sosiaalilautakunnille 2/1967. Yläneen koulukodin arkisto. Pöytäkirjat, C, TMA

¹⁷⁹ Sirén 1967, 82-84.

¹⁸⁰ Oppilasakti nro. 817, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:46, TMA.

¹⁸¹ Oppilasakti nro. 463, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:24, TMA.

*allekirjoittanutkin ja Yläneen tyttökoti katsovat asioita puolueettomasti ja myöskin tyttä-
renne parasta ja näin tulemme tekemään vastaisuudessakin. [...]*¹⁸²

¹⁸² Oppilasakti nro. 463, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:24, TMA.

4. Suljettuna laitoksessa

4.1. Tyttökodin arki

Yläneen tyttökoti jakautui kolmeen osastoon, jotka kaikki sijaitsivat eri rakennuksissa. Kivitalo-osasto oli ensimmäinen asuinpaikka koulukotiin sijoitetulle nuorelle. Kivitalo oli vuonna 1953 valmistunut kerrostalomainen asuntola- ja talousrakennus, jossa sijaitsi asuinhuoneiden lisäksi juhlasali, keittiö, ruokailu-, opetus- ja harrastetiloja. Kivitalo-osastolta nuori saattoi edetä puutalo-osastolle, jossa oppilaiden käytössä oli pieni keittiötila, televisio ja radio. Huipentumana oli Mesopotamia-osasto, jossa oli vielä hieman paremmat puitteet kuin puutalo-osastolla. Oppilaat majoitettiin 1-4 hengen huoneisiin. Asuinrakennusten lisäksi koulukodin mailla sijaitsi hallintorakennus ja henkilökunnan asuntoja.¹⁸³

Tutkimusajanjaksoni alkuvuosina Yläneen tyttökodissa oli viisikymmentä oppilaspaikkaa. Määrä sai tarpeen vaatiessa ylittyä kymmenellä prosentilla, mutta monina vuosina oppilaita oli sijoitettu laitokseen selvästi yli sallitun. Kun havaittiin, että yhä useampi nuori oli koulukotikasvatuksen tarpeessa, päätettiin oppilaspaikkaluku korottaa vuoden 1961 lopulla seitsemääkymmeneen. Samalla myös henkilökuntaa palkattiin lisää. Huvituksen ruuhkaisimpina vuosina ei edes seitsemääkymmentä hoitopaikkaa vastannut kysyntää, vaan sallittu oppilasmäärä jouduttiin ylittämään useasti vuosien aikana. Koulukotikritiikin kasvaessa oppilasmäärät romahtivat Yläneen tyttökodissa ja 1960-luvun loppupuolella se toimi puolella kapasiteetilla. Vaikka oppilasmäärien merkittävä väheneminen nähtiin joissakin määrin tappiona koulukodille, tarjosi se henkilökunnalle enemmän mahdollisuuksia paneutua kuhunkin oppilaaseen yksilönä.¹⁸⁴

Tytöt sijoitettiin koulukodin eri osastoille käytöksensä, kehityksensä ja harrastustensa perusteella. Hyvin menestyviä ja yritteliäitä oppilaita palkittiin siirtämällä heidät paremmalle osastolle. Martti Kuusikosken mukaan käytäntö oli toimiva ja oppilaita kannustava. Pääsy 14-paikkaiselle Mesopotamia-osastolle oli monen oppilaan haaveena, sillä sen ”kaikilla mukavuuksilla” varustetut asuintilat olivat ilmeisesti huomattavasti viihtyisämmät kuin tyttökodin muilla osastoilla. Lisäksi oppilaiden vähäinen määrä Mesopotamia-osastolla tarjosi varmasti rauhallisemman toimintaympäristön nuo-

¹⁸³Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA JA Raportti Yläneen tyttökodista 23.4.1965, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

¹⁸⁴Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

rille. Oppilaan siirtäminen paremmalle osastolle vaikutti lähes poikkeuksetta positiivisesti käytökseen ja lisäsi halua yrittää menestyä koulukodissa.¹⁸⁵

Laitoselämää Yläneen tyttökodissa määritteli tiukka päiväjärjestys. Arkipäivinä nuoret herätettiin kello seitsemän. Peseytymisen ja pukeutumisen jälkeen seurasi aamupala ja hartauden kuuntelu radiosta. Sunnuntai poikkesi tyttökodin normaalista päiväjärjestyksestä, jolloin tytöt saivat nukkua kello kymmeneen saakka lukuun ottamatta kerran kuukaudessa pakollisena ollutta radiojumalanpalveluksen kuuntelupäivää, jolloin herätys oli kello 9.30. Huvitukseen sijoitettujen arkipäivät täytyivät joko opiskelusta tai työnteosta. Aamuhartauden kuuntelun jälkeen oppilaat jaettiin ryhmiin, joiden mukana siirryttiin päivän töiden ja opintojen pariin. Lounaan jälkeen oppilaat viettivät tauon seurustelutilassa, minkä yhteydessä myös saapuneet kirjeet jaettiin oppilaille. Työskentely ja opiskelu jatkuivat vielä iltapäivällä. Välipala katkaisi iltapäivän aherruksen ja lopullisesti päivän työt päättyivät kello viideltä tarjottuun iltaruokaan. Lauantaisin työskentely päättyi jo kello 15, jonka jälkeen oppilaat pääsivät saunaan.¹⁸⁶

Iltaruokailun jälkeen oppilaat siivosivat päivittäin huoneensa. Ennen varsinaisen vapaa-ajan alkamista oppilaat kävivät iltapesulla ja pukeutuivat yövaatteisiin. Yövaatteisiin pukeutuminen tapahtui usein jo ennen ilta kuutta. Oppilaiden valvojat keräsivät, laskivat ja tarkastivat oppilaiden päivävaatteet ja sen jälkeen ne lukittiin kaappiin, jotteivät oppilaat pääsisi niihin yön aikana käsiksi mahdollisten karkausyritysten estämiseksi. Myöhemmin illalla tytöille jaettiin vielä iltapala. Kello yhdeksän jälkeen nuoret ohjattiin omiin huoneisiinsa. Ikkunat ja ovet lukittiin. Valojen sammuttamisen jälkeen kello 22 alkoi osastoilla hiljaisuus ja hoitajat vetäytyvät omiin tiloihinsa. Öisin osastoilla ei ollut valvontaa.¹⁸⁷

Vapaa-ajan toiminnan järjestäminen aiheutti välillä koulukodin henkilökunnalle päänvaivaa. Vapaa-ajan valvojat vaihtuivat usein Yläneen tyttökodissa, minkä vuoksi varsinkin säännöllisen kerhotoiminnan järjestäminen oli ajoittain hankalaa.¹⁸⁸ Lisäksi välillä levottomasti käyttäytyville oppilaille oli vaikea löytää toimintaa, joka herättäisi heidän kiinnostuksensa. Martti Kuusikoski totesi esimerkiksi vuoden 1955 vuosikertomuksessa, että oppilaille *”on vaikea löytää toimintamuotoa, joka korvaisi esim. tanssin, joka on miltei 100 % oppilaiden veressä. Ja on ilmeistä, että juuri tanssi*

¹⁸⁵ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1962, 12. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA

¹⁸⁶ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

¹⁸⁷ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA .

¹⁸⁸ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

*(liitännäisineen) heidän elämässään ennen tyttökotiin joutumista on ollut kaiken a ja o.*¹⁸⁹

Vapaa-ajan toiminta näyttää mahdollista ongelmallisuuksista huolimatta olleen melko monipuolista Yläneen tyttökodissa. Liikunta ja käsitöiden teko olivat yleisiä vapaa-ajanviettopaikoja, ja ne nähtiin tytöille sopivina harrastuksina. Kesäisin ulkona pelattiin pallopelejä sekä käytiin uimassa, ja talvisin hiihdettiin sekä voimisteltiin sisätiloissa. Käsitöitä tehtiin muun muassa ommellen, virkaten ja neuoen niin omiin tarpeisiin kuin myös tilaustöinä. Henkiset harrastukset olivat myös keskeisessä asemassa osana vapaa-ajan toimintaa. Kesäisin järjestetyissä nuotio-illoissa lausuttiin runoja, kerrottiin tarinoita ja harjoiteltiin kansantanssia. Erilaisten juhlaohjelmien suunnittelu ja toteuttaminen ohjelmineen tyttökodin suuressa juhlasalissa innosti monia oppilaita. Kirjoitus- ja tietokilpailujen järjestämisellä pyrittiin kannustamaan oppilaita henkiseen ajatustyöhön ja palkintona olleet kotilomat kannustivat monia oppilaita osallistumaan kilpailuihin. Yläneen tyttökodissa oli yli tuhat nidettä sisältävä kirjasto ja lisäksi koulukotiin tuli joitakin sanoma- ja aikakauslehtiä. Myös televisiota ja radiota oli mahdollisuus katsoa, vaikkakaan kaikki ohjelmat eivät olleet sallittuja.¹⁹⁰

Vaikka tyttökoti oli varsin eristäytynyt ympäristöstään, teki se jonkin verran yhteistyötä esimerkiksi Käyrän poikakodin kanssa esimerkiksi järjestämällä yhteisiä urheilukilpailuja tai juhlia. Lisäksi tyttökodissa vieraili säännöllisesti kirkkoherra ja muita seurakunnan työntekijöitä. Erilaiset kiertävät saarnaajat ja matkapuhujat olivat tuttu näky Yläneellä.¹⁹¹ Ilmeisesti nähtiin tarpeelliseksi levittää uskonnollista sanomaa turmeltuneina pidettyjen tyttöjen keskuudessa.

Kristilliset arvot ohjasivat suurissa määrin Yläneen tyttökodin toimintaa. Joka-aamuiset hartaushetket ja vähintään kerran kuukaudessa kuunnellut radiojumalanpalvelukset olivat kaikille pakollisia. Lisäksi kaikilla oli mahdollisuus suorittaa tyttökodissa rippikoulu.¹⁹² Tyttökodin laitosneuvoston pohtiessa kokouksessaan laitoksen keskeisimpiä kasvatusnäkökulmia, nostettiin uskonto tärkeälle jalustalle. Laitosneuvoston näkemyksen mukaan uskonto loi pohjan koko koulukodin kasvatustoiminnalle. Tavoitteena oli, että nuori oppisi tuntemaan kunnioitusta Jumalaa kohtaan ja tätä kautta ymmärtäisi hillityn ja siveellisen käytöksen merkityksen. Laitosneuvosto näki, että päivit-

¹⁸⁹ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1955, 5. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA

¹⁹⁰ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁹¹ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁹² Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

täiset aamuhartaudet olisivat mitä parhain keino käynnistää työpäivä ja edistää edellä mainitun tavoitteen toteutumista.¹⁹³ Kristillisellä pohjalla Yläneen tyttökodissa pyrittiin muun muassa noudattamaan ”tinkimätöntä järjestystä ja kuria sekä ehdotonta tasapuolisuutta”.¹⁹⁴

Vuonna 1946 valmistuneen työ- ja kasvatuslaitoskomitean mietinnön asettamien suuntaviivojen myötä koulunkäynti osana koulukotikasvatusta kasvatti merkitystään. Päämääränä oli, että ne koulukotinuoret, jotka eivät olleet suorittaneet kansakoulua tai olivat keskeyttäneet sen, saisivat suorittaa tutkintonsa koulukodissa.¹⁹⁵ Vaikka Yläneen tyttökotiin sijoitetut olivat ikänsä puolesta pääosin ylittäneet kansakouluiän, ja monet olivat suorittaneet kansakoulun, oli tyttökotiin sijoitettuna vuosittain myös oppilaita, joiden kohdalla kansakoulun käyminen oli vielä ajankohtaista. Muutamille tyttökodin oppilaille kansakoulu oli kehitystasoon nähden liian haasteellinen, minkä vuoksi heidät vapautettiin oppivelvollisuudesta.¹⁹⁶ Vaikka kaikki oppilaat eivät koulukodissaakaan saaneet kansakoulututkintoa suoritetuksi, oli menestys oppilaiden keskuudessa tyydyttävää.¹⁹⁷ Kansakouluopetus lopetettiin Yläneen tyttökodissa syksyllä 1970, minkä jälkeen opetus keskitettiin Vuorelan ja Koivikon koulukoteihin.¹⁹⁸

Niille tytöille, joilla oli kansakoulu suoritettuna, tarjottiin mahdollisuus osallistua tyttökodissa järjestettävälle noin viisi kuukautta kestäville ammattikasvatushallituksen järjestämille talous-, kutoma- ja ompelukursseille.¹⁹⁹ Kursseille otettiin kerrallaan kymmenkunta oppilasta. Ammattiopetus oli oppilaiden keskuudessa suosittua, sillä sen nähtiin olevan hyödyllinen tulvaisuuden kanalta, erityisesti koepalveluspaikkaa²⁰⁰ etsittäessä.²⁰¹ Koska kurssit olivat lyhytkestoisia, ehtivät monet oppilaat suorittaa koulukodissa olonsa aikana enemmän kuin yhden kurssin. Oppilaat saivat jokaisesta

¹⁹³ Laitosneuvoston pöytäkirja 26.8.1965, Yläneen koulukodin arkisto, pöytäkirjat, C:1.1, TMA.

¹⁹⁴ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1961, 13. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁹⁵ Vehkalahti 2004, 176.

¹⁹⁶ Vuosittaiset kokoomatilastot 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

¹⁹⁷ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁹⁸ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1970, 10. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

¹⁹⁹ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

²⁰⁰ Oppilas laskettiin koepalvelukseen ennen lopullista koulukodista vapautumista. Koepalveluksesta lisää luvussa 5.1.

²⁰¹ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

suorittamastaan kurssista todistuksen, johon oli merkitty kurssilla opeteltujen osa-alueiden arvosanat.²⁰²

Ammattikurssit sisälsivät sekä käytäntö- että teoriaopetusta. Talouskurssilla käytäntöopetukseen kuuluivat muun muassa ruuanlaitto ja kodinhoitotaidot. Ompelukurssilla perehdyttiin kaavojen piirtämiseen ja erilaisten käsityötuotteiden valmistamiseen. Kutomakurssilaiset keskittyivät erilaisten raaka-aineiden ja sidosten opiskeluun sekä liinojen ja mattojen kutomiseen. Kullakin kurssilla opetettiin myös terveystietoa ja yhteiskuntaoppia. Teoriapuolen opetuksella pyrittiin kasvattamaan oppilaiden tietoisuutta muun muassa henkilökohtaisesta hygieniasta ja kansalaistaidoista.²⁰³ Kurseilla valmistettiin paljon tilaustuotteita. Esimerkiksi sosiaaliministeriön ylitarkastaja Niilo Kotilainen, tiedusteli erästä koulukodin oppilasta koskevassa kirjeessään tilaamansa maton valmistumisaikataulua. Käytäntönä oli, että tilauksen tekijä toimitti tarvittavat materiaalit tyttökotiin ja tytöt osana ammattikursseja tai vapaa-ajan käsityötoimintaa valmistivat materiaaleista tuotteita tilaajan toivomuksen mukaan.²⁰⁴

Monilla Yläneen tyttökotiin saapuneilla nuorilla ei ollut lainkaan kokemusta työelämästä. Ne tytöt, jotka olivat tehneet työtä, olivat monesti laiminlyöneet tehtävänsä ja osoittaneet kykenemättömyyttä ottaa työnteon vaatimaa vastuuta.²⁰⁵ Tämän vuoksi koulukodin keskeisimmäksi toimintamuodoksi muotoutui niin sanottu työterapia.²⁰⁶ Tyttökodissa toimi useampi työryhmä, jotka työskentelivät päivän mittaan niille määriteltyjen työtehtävien parissa. Kivitalon ja Mesopotamian ryhmät huolehtivat siivouksesta ja erilaisten käsitöiden tekemisestä. Puutalon ryhmän vastuulla oli vaatevaraston kunnossapito. Ryhmään kuuluvat korjasivat rikkinäisiä vaatteita ja ompelivat uusia. Tyttökodin saunaryhmä huolehti henkilökunnan saunan lämmittämisestä, pyykkien pesusta sekä silittämisestä. Keittiössä työskennelleet nuoret valmistivat päivittäiset ateriat. Lisäksi keittiöryhmästä osa huolehti erikseen henkilökunnan aterioiden valmistamisesta.

Yläneen tyttökodin mailla sijaitti myös maatalousrakennuksia ja siellä harjoitettiin laajaa maataloustoimintaa. Kirjanpidollisesti maatila ei kuulunut Yläneen

²⁰² Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

²⁰³ Opetussuunnitelmat 1961-1971. Yläneen koulukodin arkisto, muistiot ja suunnitelmat, Mb:1, TMA.

²⁰⁴ Oppilasakti nro. 462, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:23, TMA.

²⁰⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

²⁰⁶ Raportti Yläneen tyttökodista 23.4.1965, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

tyttökotiin, mutta käytännössä ne toimivat yhteensulautuneina.²⁰⁷ Koulukodin maa-alueet kattoivat noin 230 hehtaarin alueen, joista viljelykäytössä oli noin kolmekymmentä hehtaaria. Lisäksi kasvatettiin nautoja, sikoja ja kanoja. Yläneen tyttökoti oli monilta osin omavarainen ja maatalouden tuotteista jäi vielä paljon myytäväksikin.²⁰⁸ Maa-tilan pyörittäminen vaati myös oppilaiden työpanosta ja sen parissa toimikin kolme työryhmää. Puutarharyhmä huolehti muun muassa kasvihuoneiden viljelystä. Lisäksi maatilalla työskenteli erikseen muutama oppilas, jotka auttoivat esimerkiksi peltotöissä ja rehun kuljetuksessa. Navettaryhmään kuuluneet tytöt vastasivat lehmien, sikojen ja kanojen hoidosta.²⁰⁹

Työryhmien koko vaihteli tarpeen mukaan. Esimerkiksi vuodenaikojen vaihdellessa maatilalla hoidossa tarvittiin vaihtelevin määrin oppilaiden työpanosta. Sardonkorjuun aikaan kaikki muista töistään irtautumaan kyenneet tytöt lähetettiin työhön maatilalle. Yleensä uudet tyttökodin oppilaat työskentelivät kivitalon ryhmässä, jossa oppilaat joutuivat päivittäin muun muassa pesemään rakennuksen kiviportaatt juuriharjalla. Nuoret eivät kuitenkaan joutuneet jatkuvasti työskentelemään samassa ryhmässä, vaan ryhmää pyrittiin vaihtamaan noin kuukauden välein. Niissä työtehtävissä, joissa oppiminen kesti pidempään, kuten navetassa, työskentelyjaksot saattoivat olla pidempiä. Tyttöjen toiveita ryhmiin sijoittamisessa pyrittiin kuuntelemaan parhaan mukaan. Suosituimpia työryhmiä olivat navetta-, puutarha- ja saunaryhmät.²¹⁰ Kaikissa koulukodeissa työterapia oli keskeinen toimintamuoto ja työnteolta vaadittiin tuloksellisuutta. Sosiaaliministeriö taloustarkastaja valvoi koulukotien tuotantolukuja.²¹¹ Työpäivät olivat Yläneen tyttökodissa pitkiä ja usein varmasti raskaita alaikäisille nuorille. Koulukoti hyötyi merkittävästi tyttöjen työpanoksesta, kun palkkaa tehdystä työstä ei tarvinnut maksaa. Työterapia oli varmasti jossain määrin terapeutista ja opetti tytöille selviytymistä arkipäivän askareista. Samalla on kuitenkin muistettava, että ilman tyttöjen työpanosta, ei Yläneen tyttökodin monikymmenhehtaarin maatalo olisi voinut olla toimintakykyinen.

Yläneen tyttökodin tärkeimmiksi kasvatukseen määriteltiin tiukan kurin ja järjestyksen ylläpito, työnteke, uskonto ja avoin suhtautuminen ulkomaailmaan.²¹²

²⁰⁷ Raportti Yläneen tyttökodista 23.4.1965, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

²⁰⁸ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²⁰⁹ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

²¹⁰ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

²¹¹ Kyppö 1989, 19.

²¹² Laitosneuvoston pöytäkirja 26.8.1965, Yläneen koulukodin arkisto, pöytäkirjat, C:1.1, TMA.

Työnteon merkitys kasvatustieteen tutkimusajankoksona kouluikäisissä oli kiistanalainen. Sen ensinnäkin nähtiin hyvin karkottavan kouluikäisten pahatapaisen käytöksen, tarjoten samalla sekä fyysistä että psyykkistä hyvinvointia. Toiseksi työskentely tarjosi usein nuorelle ammattipätevyyden, mikä auttoi nuorta tulevaisuudessa. Lisäksi työ oli kouluikäisten toiminnan kannalta välttämätön. Kouluikäiset takasivat työpanoksellaan laitosten omavaraisuuden ja oman elatuksensa.²¹³

Työterapiassa Yläneen tyttökodissa ei ollut muita selkeitä terapeutisia ja kuntoutuksellisia päämääriä. Oppilaiden työskentely pienemmissä ryhmissä tarjosi varmasti henkilökunnalle jonkin verran mahdollisuuksia perehtyä oppilaisiin yksilötasolla, mutta 1960-luvun loppupuolelle asti tyttökodin toimiminen lähes jatkuvasti ylikapasiteetilla lienee johtanut siihen, ettei henkilökunnalla ollut kunnolla aikaa perehtyä yksittäisen oppilaan kuntouttamiseen.²¹⁴ Kasvatus- ja hoitomenetelmät muuttuivat Yläneen tyttökodissa merkittävästi vasta 1970-luvulla, jolloin esimerkiksi virikkeellinen toiminta ja harrastukset syrjäyttivät työnteon ja tiukan järjestyksen.²¹⁵ Se minkälainen rooli Martti Kuusikoskella tyttökodin johtajana on ollut kasvatus- ja hoitomenetelmien määrittelijänä jää arvailujen varaan, mutta selvää on, että hänen toimikautensa aikana Yläneen tyttökoti kehittyi toimintaperiaatteiden ja kasvatuksellisten päämäärien osalta hyvin vähän. Huvituksen arki vaikutti jämhäntäneen paikoilleen, vaikka muutoksen tuulet puhalsivatkin Suomen sosiaalipoliittisessa ilmapiirissä.

4.2. Huvituksen tytöt – yhteisö, suhteet ja yhteydet ulkomaailmaan

”Koti on ulkomaailmasta eristetty. Yhteisössä vallitsee selvä kahtiajako: henkilökunta ja tytöt, joita kutsutaan oppilaisiksi.”²¹⁶

Tyttökodin oppilaat viettivät kaiken aikansa yhdessä, eikä sijaa yksityisyydelle juuri ollut. Harva tytöistä sai nukkua yksin majoitushuoneessa ja kaikki valvellaoloaika vietettiin ryhmässä. Yhteyksien ulkomaailmaan ollessa kouluikäisissä vähäiset, herää mieleen kysymys, millaiseksi eristäytynyt kouluikäisyhteisö muotoutui. Pirkko Sirén on omassa tutkimuksessaan *Kouluikäisyhteisö – Päämäärät ja sosiaalinen rakenne* todennut kouluikäisyhteisöiden välisistä suhteista, ettei yhteisö kouluikäisen sisällä muodostunut yhdeksi

²¹³ Siltanen 1991, 130-131.

²¹⁴ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen kouluikäisen arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²¹⁵ Mattila-Lonka 2001, 413.

²¹⁶ Silvennoinen & Vanhatalo & Vilpponen 1967.

kokonaisuudeksi. Eri osastoille sijoitettujen oppilaiden kohdalla kanssakäyminen tapahtui lähinnä työnteon ja koulunkäynnin yhteydessä, eikä vapaa-aikana yhteisestä toimintaa juuri ollut.²¹⁷

Oppilasaineuksen heterogeenisyydestä johtuen kanssakäyminen oppilaiden välillä oli välillä vaikeaa, ja varsinkin heikommat jäivät johtajahahmojen jalkoihin. Oppilasrakenteessa oli Sirénin mukaan helposti havaittavissa hierarkkinen järjestys, jossa yleensä vanhimmat koulukodin oppilaat sijoittuivat huipulle. Arvohierarkiassa korkeimmalle sijoituvia Sirén nimitti ”kunnan kimmoiksi”. He tunsivat ja määrittivät oppilasyhteisössä vallitsevat säännöt ja valvovat niiden noudattamista. ”Rollijat” yrittävät luovia laitoksen ja oppilasyhteisön sääntöjen välillä, kun taas ”mamikset” eivät uskaltaneet toimia vastoin laitoksen asettamia normeja. Tämän lisäksi oli vielä tunnistettavissa ”pöpeiksi” nimitetty oppilasryhmä, johon kuuluivat oppilasjoukosta merkittävästi poikkeavat yksilöt. Yleensä he olivat sekä henkilökunnan että oppilasyhteisön torjumiksi joutuneita yksilöitä, jotka joutuivat heikkoutensa vuoksi usein tavalla tai toisella hyväksikäytön kohteeksi.²¹⁸ Yläneen tyttökodin osalta oppilaiden väliset suhteet jäävät tarkastelemani aineiston puolesta monilta osin pimentoon. Tyttökodin vuosikertomuksissa todetaan, että riitaisuus oppilaiden välillä oli yleistä, mutta merkintöjä vakavammista yhteenotoista ei ilmennyt.²¹⁹ Kiusaaminen lienee ollut melko yleistä ja varsinkin ne, jotka eivät kyenneet pitämään puoliaan, joutuivat muiden halveksunnan kohteiksi. Joissakin tapauksissa kiusaaminen oli niin jatkuvaa, että ratkaisuna ei enää nähty muuta kuin tytön sijoittaminen toiseen koulukotiin.²²⁰

Vaikka Yläneen koulukodin arkistoaineisto ei anna viitteitä tyttöjen välisistä rajuimmista tappeluista, osoittavat tyttökodin henkilökunnan oppilaiden käyttäytymisestä vuosina 1967-1969 laatimat kuukausimuistiot, että riidat ja sanailut olivat arkipäivää tyttöjen välisissä suhteissa. Erimielisyydet niin työnteon ja opiskelun kuin tyttökodin eri osastoilla vietetyn vapaa-ajan yhteydessä olivat yleisiä.²²¹ Sirén on todennut, että kiusaaminen oli koulukodeissa yleistä, ja varsinkin koulukoteihin sijoitetut uudet oppilaat joutuivat opettelemaan oppilasyhteisössä vallitsevat säännöt usein kantapään kautta. Sekä verbaalista että fyysistä väkivaltaa, kuten potkimista ja lyömistä, käytettiin yleisesti. Sirénin havaintojen mukaan henkilökunta puuttui harvoin kiusaamista-

²¹⁷ Sirén 1965c, 108.

²¹⁸ Sirén 1965c, 108-112.

²¹⁹ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²²⁰ ks. esim. Oppilasakti nro. 892, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:51, TMA

²²¹ Kuukausimuistiot oppilasta 1967-1969, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hb:1, TMA.

pauksiin, eivätkä myöskään oppilaat kannelleet kiusaamisesta. Kaikki uudet tulokkaat eivät joutuneet yhtä kovan ryöpytyksen kohteeksi, vaan ne, jotka poikkesivat eniten koulukotiyhteisön asettamista normeista, joutuivat myös kärsimään eniten.²²² Koulukotinuorten on todettu mieltävän väkivallan arkipäiväiseksi koulukotielämän osa-alueeksi. Varsinkin uusien tulokkaiden kiusaaminen on saattanut edustaa koulukodeissa niin sanottua initiaatoriittiä, jonka jokainen koulukotiin saapuva joutui käymään läpi. Samalla nuoret ovat todennäköisesti nähneet väkivallan ja kiusaamisen olleen helppo keino ratkaista ongelmat.²²³

Martti Kuusikoski näki koulukotiin sijoitettujen tyttöjen välisten suhteiden suurimmaksi ongelmaksi äärimmäisen vakavana pitämänsä seksuaalisen häiriökäyttäytymisen, johon hän toivoi lääketieteen tarjoavan lähitulevaisuudessa apua ja käytännöllisiä keinoja.²²⁴ Tyttöjen keskuudessa esiintyi ilmeisesti paljon homoseksuaalisuutta, koska se koko tutkimusajanjakson aikana nähtiin yhtenä keskeisimpänä käytösongelmana tyttökodissa. Homoseksuaalisuutta pidettiin seksuaalisen häiriintyneisyyden hui-pentumana, mihin oli vaikea löytää ratkaisua.²²⁵ Vuoden 1959 vuosikertomukseen Kuusikoski kirjasi, että ”*suurimpia vaikeuksia tuottaa oppilaiden seksuaaliset hairahdukset, josta johtuen esim. yöksi on oppilaslaitosten ovet lukittava. Näyttää siltä, että ilmiö on kuin tarttuva tauti, joka voi lyhyessä ajassa saada arvaamattomat mittasuhteet.*”²²⁶ Homoseksuaalisuuteen ”sairastuneet” pyrittiinkin majoittamaan yksin asuinhuoneisiin.²²⁷

Heteroseksuaalisuutta pidettiin ainoana tytöille sopivana seksuaalisuuden muotona, minkä vuoksi homoseksuaalisuutta pidettiin merkittävänä uhkana ja rangaitavana tekona.²²⁸ Tyttöjen väliset intiimit suhteet olivat yleinen ilmiö kasvatuslaitoksissa, joihin sijoitettiin vain samaa sukupuolta olevia nuoria. Homoseksuaalisuus oli tiedostettu ilmiö koulukodeissa, mutta sen estämiseen oli vaikea löytää ratkaisua. Erityisesti yövalvonnan tehostamiseen olisi haluttu keskittää enemmän resursseja, jotta asiaan olisi voitu puuttua paremmin. Seksuaalinen häiriintyneisyys nähtiin koulukodeissa uh-

²²² Sirén 1965c, 118-119.

²²³ Honkatukia & Nyqvist & Pösö 2004, 158-159, 164-166, 168-171.

²²⁴ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1960, 12. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²²⁵ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²²⁶ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1959, 11. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²²⁷ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

²²⁸ Harris & Aapola & Gonick 2000, 375.

kana, minkä vuoksi homoseksuaalisuuden rinnalla myös esimerkiksi masturbointia pyrittiin estämään mahdollisuuksien mukaan.²²⁹

Yläneen tyttökodin oppilasaktit antavat osviittaa homoseksuaalisista suhteista. Oppilasaktien joukosta löytyy muutamia viestilappuja, joista ilmenee, että koulukotinuorten väliset suhteet saattoivat joissakin tapauksissa edetä intiimille tasolle. Eräs tyttö kirjoitti muun muassa seuraavanlaiset viestit ihastukselleen:

”[...] Olen jo painunut niin syvälle elämässäni, että voin sanan täydessä merkityksessä rakastaa naista ja se nainen olet sinä rakas. En ymmärrä, kuinka toiset voi sanoa, että naista ei voi rakastaa, kyllä minä ainakin voin rakastaa. [...]”²³⁰

”Rakkaat terveiseni sinulle. Rakas, kuulin juuri, että sinä yritit sextata [koulukotioppilaan nimi] tänään kellarissa. Haluan tietää mitä tämä tarkoittaa. En olisi uskonut, että noin vähän minusta välität. En minä ole sentään yrittänyt tehdä kenellekään sellaista. [...]”²³¹

Ei liene yllätys, että eristyneessä ja tiiviissä yhteisössä homoseksuaalisuutta ilmeni. Sirénin mukaan oppilaat itse eivät homoseksuaalisuutta yleisesti halveksuneet.²³² Sen sijaan henkilökunnan suhtautuminen näyttää olleen päinvastaista. Tyttöjen välisiin rakkaus- ja seksuaalisuhteisiin kiinnitti huomiota myös Yläneen tyttökodissa harjoittelun tehnyt opiskelija, joka raportissaan pohti ratkaisuja homoseksuaalisuuden vähentämiseksi. Hän esitti, että tytöille tulisi tarjota mahdollisuus tavata enemmän poikia, jotta tarvetta tyttöjen välisille suhteille ei syntyisi. Lisäksi harjoittelija pohti, että tyttöjen kulkeminen yövaatteissaan koko illan saattoi kannustaa homoseksuaalisille kokeiluille, minkä vuoksi hän suositteli päivävaatteiden vaihtamista yöpukuun vasta nukkumaanmenon yhteydessä.²³³

Se, millä tavalla Yläneen tyttökotiin sijoitetut tytöt kokivat koulukotielämän, jää valtaosan kohdalla pimentoon. Kuitenkin erään tyttökodin oppilasakteihin liitetyn koulukodin kuulustelupöytäkirjan välistä löytyi Päivin kirjoittama teksti, jossa hän kuvailee tuntemuksiaan ajastaan tyttökodissa:

²²⁹ Steet 1998, 345-347.

²³⁰ Oppilasakti nro. 506, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:26, TMA.

²³¹ Oppilasakti nro. 506, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:26, TMA.

²³² Sirén 1965c, 115.

²³³ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

”Minun on tähän kysymykseen eräs ainoa vastaus ei tämä ole koti eikä saa rakkautta ja kaikki hoitajat ovat niin kaukaisia ja vieraita, ei saa avautua kenellekään, sillä mä pelkään, että he tuomitsevat, ja ajattelevat mitä on ennen ollut. Ei täällä saa tuntea, että on nuori ja keskustella toisten tyttöjen kanssa kunnollisesti. Kaikilla on aina mielessä likaiset ajatukset. Tiedän, että täytyy totella sääntöjä, mutta ei se ole kivaa kuukaudesta kuukauteen ei pääse ulos eikä edes kirkkoon sillä joskus minunkin mieleni tekisi kuunnella Jumalan sanaa. Onko tämä sanottu liian uhkaavasti, kun olen tällainen. Olen oppinut täällä paljon hyvää, mutta myös huonoa jota en tiennyt kun tulin, en osannut edes varastaa, mutta nyt tiedän hyviä tapoja mitenkä osaa. Kaikkein vaikeinta on kun ei saa olla kotona, kun on niin pitkä aika. Ei pääse kuin kerran kotona käymään ja sieltä on niin vaikea tulla takaisin kun näkee mitenkä kotonakin tarvittaisiin apua kun nykyään on kaikki niin kallista ja joutuu tulemaan tänne eikä voi mitenkään auttaa heitä. Koko ajan täälläkin ollessa on niin paha olla kun tietää, että minua tarvittaisiin kotonakin. Minä tiedän, että olen likainen ja en ole päässyt ylittämään sen lahon sortuvan sillan yli vaan olen pudonnut myllertävään koskeen. Nyt yritän ja ponnistelen sieltä pois. Tahtoisin tuottaa iloa vanhemmilleni, mutta ei täällä voi, pääsisi edes töihin laitoksen ulkopuolelle ja siten saisi avustaa rahallisesti kotia ja sitten olisi yöt täällä. Silloin tämä tuntuisi kodilta. Oppisi käymään työssä ja tulemaan sitten kotio, silloin sanoisin tätäkin laitosta kodikseni. En minä tahdo haukkua minä tiedän, että en saa sanoa mielipiteitäni. Kunpa saisi edes yrittää näyttää mihin pystyy. En minä osaa kirjoittaa paperille mitä ajattelen sillä on niin vaikeaa. [...] kumpi edes jotenkin tämä olisi koti se toinen koti jossa olisi hyvä olla ja tuntisi sydämessään, että hoitajat tahtoisivat auttaa meitä nuoria eivätkä tuomitsisi ja mainitsisivat mitä olemme. Tiedän mikä olen, mutta antakaa anteeksi. [...] En minä itseni vuoksi tätä sano, vaan kaikkien tyttöjen puolesta sillä me kaikki toivoisimme, että olisi lämpöä ja turvallisuutta ympärillämme ja tuntisi, että täällä meitä tosiaan ymmärretään.[...]”²³⁴

Päivin kirjoittamasta tekstistä voi tulkita, ettei hän ollut onnellinen koulukodissa. Huoli perheen pärjäämisestä ja henkilökunnan piittaamattomuus painoivat selvästi Päivin mieltä. Tekstistä voi myös havaita, että tytöt joutuivat kantamaan pahamaineisuuden leimaa myös koulukodissa. Toive siitä, että henkilökunta ymmärtäisi nuoria ja nuorille tarjottaisiin kodinomainen ympäristö, tuntui jäävän Yläneen tyttökodissa haaveeksi. On kuitenkin muistettava, että Päivin kirjoitus on yksittäinen kuvaus tuntemuksista koulukotielämästä, eikä siitä voi tehdä liian laajoja päätelmiä. Oppilaan henki-

²³⁴ Oppilasakti nro. 818, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:46, TMA.

lökohtaisena näkemyksenä se on ajatuksia herättävä. Mielenkiintoinen huomio on myös se, että Päivin teksti on päätyntä jonkin tyttökodin henkilökunnan jäsenen tarkempaan tarkasteluun. Tekstiin on tehty punakynällä merkintöjä, alleviivattu tekstikatkelmia ja lisätty kysymysmerkkejä. Onko tekstin tarkastelija ottanut Päivin tuntemukset tosissaan, vai onko se käynyt läpi samanlaisen sensuurikoneiston kuin esimerkiksi oppilaiden laatimat kirjeet?

Bruun on todennut koulukotinuorten mieltävän koulukodit vankiloita muistuttaviksi rangaistuslaitoksiksi.²³⁵ Tästä poikkeavan näkemyksen on esittänyt Kaisa Vehkalahti, joka Vuorelan koulukotia tutkiessaan on havainnut, että koulukoti muodostui monien nuorten tulkinnoissa kodinomaiseksi turvapaikaksi. Koulukotinuorten lähtökohdat saattoivat usein olla turvattomia ja jopa uhkaavia, minkä vuoksi laitos miellettiin eräänlaiseksi turvapesäkkeeksi. Koulukotien merkitys olikin selvästi kaksijakoinen. Ne samanaikaisesti tarjosivat sekä tukea ja turvaa että tiukkaa kuria ja säänneltyä arkea.²³⁶ Se, millä tavalla koulukotinuoret kokivat koulukotielämän, on varmasti riippunut monista tekijöistä. Esimerkiksi oppilaiden ikä, perhetaustat ja turvattomuuden kokemukset ovat osittain vaikuttaneet siihen, koettiin koulukoti rangaistukseksi vai turvapaikaksi. Päivin kohdalla Yläneen tyttökoti ei selvästikään tarjonnut sitä turvaa ja tukea, mitä hän olisi kaivannut. Toisaalta hänen tekstinsä ei voi myöskään antaa mielikuvaa, että hän olisi kokenut koulukotisijoituksen rangaistuksena.

Ehkäpä joissakin määrin tyttöjen viihtymisestä Yläneen tyttökodissa kertoo melko yleinen karkuruus. Oppilaiden karkaaminen Huvituksesta oli ongelma, eikä sitä estotoimenpiteistä huolimatta kyetty torjumaan. Yleensä karkaaminen tapahtui kotilomien yhteydessä, jolloin oppilas ei palannut sovittuna aikana takaisin koulukotiin.²³⁷ Myös koulukodin mailta karattiin. Esimerkiksi Kirsi onnistui hetken pähänpistosta karkaamaan koulukotikaverinsa kanssa. Hoitajan harhautettuaan tytöt juoksivat metsikön läpi Mynämäelle johtavalle tielle, josta he liftasivat muutamien autojen kyydissä eteenpäin. Karkumatka ei ehtinyt edetä pitkälle, sillä molemmat nuoret otettiin poliisin toimesta kiinni samana päivänä.²³⁸ Karkaaminen perustui usein spontaaniin pähänpistoon, mutta monesti karkumatkan takana saattoi olla pitkäaikainen suunnittelu ja harkintaa.²³⁹ Yläneen tyttökodista karanneiden karkumatkat olivat vaihtelevan pituisia. Kuten Kirsin ja hänen ystävänsä tapauksessa monet saatiin kiinni jo saman päivän aikana, mut-

²³⁵ Bruun 1965.

²³⁶ Vehkalahti 2003b, 247.

²³⁷ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²³⁸ Oppilasakti nro. 716, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:39, TMA.

²³⁹ Myers & Sangster 2001, 679.

ta joidenkin kohdalla karkumatka saattoi kestää useita kuukausia.²⁴⁰ Esimerkiksi Kataariina ehti olla puolitoista vuotta karkuteillä, ennen kuin häneen saatiin yhteys.²⁴¹

Karkuruus nähtiin myös sosiaaliministeriössä ongelmana. Koulukodeista karanneet nuoret turvautuivat monesti peukalokyytiin, jossa kuorma-autojen ja kiitolinjan kuljettajat avustivat. Ministeriö oli kokoustanut asian tiimoilta moottoriliikenteen keskusjärjestön hallituksen kanssa ja myös kulkulaitosten sekä yleisten töiden ministeriö tarttui tuumasta toimeen. Ministeriön luvilla liikennöiville yrityksille lähetettiin kiertokirje, jossa kiellettiin ottamasta kyytiin vieraita matkustajia liikennöintiluvan menettämisen uhalla. Toimenpide ilmeisesti jossain määrin hillitsi karkurityttöjen kuljetusta, mutta tilanne palasi nopeasti entiselleen.²⁴² Yläneen tyttökodissa jouduttiin usein turvautumaan virkavallan apuun karkurin saamiseksi takaisin koulukotiin. Myös koulukodin ulkopuolella asuneet siviilit auttoivat karanneen nuoren löytämisessä. Toisaalta monet myös syylistyivät karkurin piilotteluun.²⁴³

Kahtiajako henkilökunnan ja oppilaiden välillä oli koulukodeissa usein näkyvä. Sosiaalinen etäisyys oli näiden ryhmien välillä suuri, mikä näkyi henkilökunnan suhtautumisessa oppilaisiin. Kanssakäyminen oli yleensä vähäistä ja lähinnä formaalista.²⁴⁴ Yläneen tyttökodissa työskennelleet hoitajat olivat pääsääntöisesti naimattomia naishenkilöitä, jolloin kosketuspinta nuorten tyttöjen elämään ja kokemuksiin saattoi usein olla vähäinen.²⁴⁵ Konfliktit oppilaiden ja henkilökunnan välillä lienevät olleet melko yleisiä. Heikkohermoisempien hoitajien kärsivällisyyttä koeteltiin tarkoituksella. Kaikki eivät pärjänneet koulukodin haastavassa työyhteisössä. Esimerkiksi vuonna 1956 tyttökodin asukkaat onnistuivat ”kiusanhenkisellä” käytöksellään aiheuttamaan koulukodissa hiljattain aloittaneen hoitajan eron. Oppilaat olivat tarttuneet tilaisuuteen, havaitessaan uuden ja tunnontarkan hoitajan ottavan ilkeydet raskaasti. Eronnut hoitaja ei kyennyt hillitsemään nuorten kiusoittelua, ja olikin myöntänyt Martti Kuusikoskelle, ettei ikinä osannut arvata, kuinka ilkeitä tytöt saattoivat olla.²⁴⁶

²⁴⁰ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

²⁴¹ Oppilasakti nro. 896, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:51, TMA.

²⁴² Kirje sosiaaliministeriöltä Yläneen tyttökotiin, päiväys 21.11.1960. Yläneen koulukodin arkisto, saapuneet asiakirjat, Ea:3, TMA.

²⁴³ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²⁴⁴ Sirén 1965c, 67.

²⁴⁵ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

²⁴⁶ Kirje Martti Kuusikoskelta sosiaaliministeriön ylitarkastaja Niilo Kotilaiselle, päivätty 4.6.1956. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Da:2, TMA.

Tamara Myers ja Joan Sangster ovat kanadalaista koulukotijärjestelmää tutkiessaan todenneet, että nuorten kapinointi henkilökuntaa kohtaan oli usein muodoltaan passiivista. Se saattoi ilmetä muun muassa juoruilulla, torjunnalla, vaikenemisella ja hidastelulla arjen askareissa. Tällaisella jokapäiväisellä toiminnalla haluttiin ärsyttää hoitajia ja osoittaa, etteivät nuoret olleet hoitajien holhousvallan alaisia. Monessa tapauksessa passiivinen vastustus oli oiva keino horjuttaa henkilökunnan kärsivällisyyttä. Siitä oli myös vaikeampi rangaista oppilaita kuin aktiivisesta vastustamisesta, kuten väkivallan käytöstä hoitohenkilökuntaa kohtaan.²⁴⁷ Edellä kuvaamassani Yläneen tyttökodin hoitajan kiusaamistapauksessa kyse on todennäköisesti ollut pitkälti passiivisesta vastustuksesta ja kapinoinnista, mikä jatkuvana ilmiönä oli loppujen lopuksi johtanut hoitajan henkiseen romahtamiseen.

Joissain tapauksissa hoitajat joutuivat myös tyttöjen aggressiivisen käytöksen kohteeksi. Vuonna 1970 tyttökodin laitosneuvoston kokouksessa käsiteltiin pahoinpitelytapausta, jossa useat oppilaat olivat hyökänneet hoitajan kimppuun ja pahoinpidelleet häntä. Paikalle oli jouduttu kutsumaan lääkäri, joka oli määrännyt hoitajan kolmen viikon sairauslomalle. Tällaisessa tilanteessa koulukodin johtajan velvollisuus oli ilmoittaa asiasta viranomaisille, ja näin myös Yläneen tyttökodissa meneteltiin. Kokouksessa todettiin, että varsinkin hoitajat saattoivat joutua yksin valvomaan 10-20 oppilaan ryhmää, ja mikäli konfliktitilanne syntyi, oli hoitaja selvästi altavastaajan roolissa.²⁴⁸ Koulukotinuorten henkilökuntaan kohdistama väkivalta oli usein viimeinen keino saada oma tahto läpi. Lisäksi henkilökuntaan kohdistettu väkivalta vaatii nuorten välistä yhteistyötä ja keskinäistä luottamusta.²⁴⁹ Edellä mainittu väkivaltilanne ei olisi Yläneen tyttökodissa todennäköisesti päässyt syntymään, ellei oppilasyhteisössä olisi syntynyt yhteisymmärrystä teon oikeutuksesta.

Vaikka oppilaiden ja henkilökunnan välillä syntyi koulukodeissa usein konfliktitilanteita, ei oppilaiden uhmakas ja väkivaltainen käytös varmasti aina ollut tarkoitushakuista. Oppilaat kaipasivat henkilökunnalta välittävämpää ja läheisempää suhtautumista, minkä vuoksi huomiota saatettiin hakea keinolla millä hyvänsä. Epävirallisemmat ja avoimemmat keskustelutuokiot hoitajien kanssa olivat monen oppilaan toiveena. Joillakin oppilailla saattoi olla melko hyvät suhteet henkilökuntaan, mutta pääsääntöisesti kuilu näiden kahden ryhmän välillä jäi syväksi.²⁵⁰

²⁴⁷ Myers & Sangster 2001, 675-678.

²⁴⁸ Laitosneuvoston pöytäkirja 26.5.1970. Yläneen koulukodin arkisto, pöytäkirjat, C:1.1, TMA.

²⁴⁹ Honkatukia & Nyqvist & Pösö 2004, 161.

²⁵⁰ Sirén 1965a.

Yhteydet ulkomaailmaan olivat Yläneen tyttökodissa vähäiset. Oppilas sai kirjoittaa kerran viikossa kirjeen, mutta kirjeen kirjoittamista määritteli tiukka kirjesuuri. Jokainen lähtevä ja saapuva kirje luettiin, niin että sopimattomat karsittiin joukosta. Mikäli oppilaan kirjeessä nähtiin sensuroimistarpeita, otettiin oppilas puhutteluun ja hänelle annettiin mahdollisuus kirjoittaa uusi kirje.²⁵¹ Kirjeiden kirjoittamisen kontrollointi ja sensurointi jätti jälkensä kirjeen muotoihin. Lähettäjän ja vastaanottajan välillä toiminut osapuoli vaikutti vahvasti siihen, millaisia mielikuvia koulukotinuori välitti ulkomaailmalle ja millaisia tietoja ulkomaailmasta annettiin nuoren nähtäväksi.²⁵² Koulukotien menettelytavat kirjeiden käsittelyssä olivat hajanaiset, minkä vuoksi sosiaaliministeriö näki tarpeelliseksi ohjeistaa koulukoteja sopivista menettelytavoista vuonna 1968. Ministeriö neuvoi, että oppilaan tulee saada itse avata kirjeensä valvojan läsnä ollessa. Kirjeitä ei saisi takavarikoida, ellei sille olisi perusteltua tarvetta. Sosiaaliministeriö myönsi, että uudet menettelytavat saattaisivat lisätä karkuruusriskiä, mutta se näki, että kirjesalaisuuden tulee kuulua myös koulukotinuorten oikeuksiin.²⁵³

Puhelimen käyttöön ei Yläneen tyttökodin nuorilla ollut mahdollisuutta. Mikäli tyttö sai puhelun, välitettiin viesti oppilaalle, jos se nähtiin tarpeelliseksi. Koulukotinuorten omaiset ja ystävät saivat lähettää Huvitukseen paketteja, mutta myös ne joutuivat tarkastuksen kohteeksi ennen vastaanottajalle toimittamista. Rahaa ja vaatteita ei oppilaille annettu karkaamisten estämiseksi. Lisäksi kaikki päihdyttävät aineet takavarikoitiin. Tyttöjen omaiset ja muut tutut saivat vieraila koulukodissa joka toinen viikko. Poikia ei kuitenkaan laitokseen päästetty, ellei kyseessä ollut oppilaan kihlattu tai sukulainen.

Pääsy ulkomaailmaan oli harvinaista. Hyvin pärjänneitä saatettiin satunnaisesti viedä palkinnoksi autoajeluille ja retkille koulukodin porttien ulkopuolelle. Tyttökodin mailla liikkuminen ei onnistunut ilman mukaan lähtevää hoitajaa, joten oppilaiden ulkoilman saanti riippui lähinnä hoitajien ajasta ja halusta lähteä ulos. Hyvin menestyneillä oppilailla oli mahdollisuus saada noin viikon mittainen kotiloma, joka sijoitui yleensä joko joulun tai juhannuksen tienoille. Lomia jaettiin Yläneen tyttökodissa tarkoin harkiten, sillä monesti oppilas lähti karkuteille kotiloman yhteydessä.²⁵⁴

²⁵¹ Kirje Yläneen tyttökodista sosiaaliministeriölle, päiväys 20.5.1968. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Da:3, TMA JA Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA .

²⁵² Vehkalahti 2003b, 242-243.

²⁵³ Kirje sosiaaliministeriöltä Yläneen tyttökotiin, päiväys 28.5.1968. Yläneen koulukodin arkisto, saapuneet asiakirjat, Ea:4, TMA.

²⁵⁴ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA JA Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

4.3. Rikos ja rangaistus

*”Kuri on tietoisesti ankaraa. Ruumiillista rangaistusta ei käytetä. Sen sijaan eristysrangaistuksia on runsaasti.”*²⁵⁵

Pia Mattila-Lonka on kirjoittamassaan Yläneen historiassa todennut, että aikalaistodistajien ja asiakirjojen mukaan kuri Yläneen tyttökodissa oli erityisesti johtaja Martti Kuusikosken aikana äärimmäisen tiukkaa.²⁵⁶ Runsas sanktioiden käyttäminen oli varsin tyyppillistä tutkimusajanjakson koulukotimaailmassa. Koulukotilapsia ja -nuoria valvottiin ja kasvatettiin erityisesti negatiivisten sanktioiden avulla. Monissa tapauksissa koulukodeissa langetetut rangaistukset rikkeen vakavuuteen verrattuna olivat moninkertaiset verrattuna vapaassa yhteiskunnassa samasta rikkeestä annettuihin sanktioihin.²⁵⁷ Yleisenä ohjeistuksena oli, että koulukotien henkilökunnan tulisi yrittää hillitä kurittomia oppilaita ”ystävällisillä muistutuksilla ja varoituksilla”, mutta usein kurinpitotoimenpiteet koulukodeissa olivat konkreettisempia ja vakavampia.²⁵⁸

Aina vuoteen 1960 asti koulukotien toiminnan suuntaviivat määritteli vuonna 1924 voimaan astunut valtion kasvatuslaitosten ohjesäännöstö. Ohjesäännöissä oli tarkkaan määritelty myös se, minkälaisia rangaistuksia osana kasvatusta koulukodeissa oli lupa käyttää. Kurinpidollisiksi toimenpiteiksi suositeltiin muun muassa lapsen ja nuoren etujen sekä oikeuksien rajoittamista, ravinnon laadun muuttamista, eristysrangaistusta ja ruumiillista kuritusta. Myös vuoden 1960 koulukotien ohjesäännössä suositeltiin samanlaisia rankaisutoimenpiteitä muutamin muutoksin. Esimerkiksi ravinnon yksinkertaistaminen saattoi kestää maksimissaan kolme päivää aikaisemman ohjesäännön määrittelemän yhden päivän sijaan. Koulukodin johtajalla oli keskeinen asema rangaistusten langettamisesta. Yleensä rangaistuksen langettamiseen tarvittiin johtajan päätös, mutta lievemmissä kurinpitotoimissa saattoivat muut koulukodin työntekijät tehdä myös itsenäisiä päätöksiä.²⁵⁹

Eristysrangaistus oli äärimmäinen, mutta yleinen kurinpitomenetelmä koulukodeissa. Oppilaan sulkeminen eristyshuoneeseen tai omaan asuinhuoneeseen oli varmasti koulukodin henkilökunnalle yksinkertainen tapa saada oppilas miettimään te-

²⁵⁵ Silvennoinen & Vanhatalo & Vilpponen 1967.

²⁵⁶ Mattila-Lonka 2001, 411.

²⁵⁷ Sirén 1965c, 87.

²⁵⁸ Siltanen 1991, 133.

²⁵⁹ Valtion kasvatuslaitosten ohjesäännöt 1924 & Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

kemäänsä rikettä. Eristysrangaistuksen määräämisestä ohjeistettiin koulukoteja koskevissa ohjesäännöissä. Vuoden 1924 kasvatustieteiden ohjesäännöissä eristysrangaistus, jossa oppilas täydellisesti eristettiin muista sai alle 14-vuotiaan osalta kestää yhtäjaksoisesti maksimissaan kaksi päivää. 14-16 –vuotiaan sai eristää neljäksi päiväksi ja yli 16-vuotiaan nuoren maksimissaan kuudeksi päiväksi. Mikäli eristysrangaistus määrättiin vaikeimmille tapauksille tarkoitettussa laitoksessa, sai rangaistus kestää kaksi kertaa pidempään kuin edellä mainittiin.²⁶⁰ Vuonna 1960 voimaan astuneessa ohjesäännössä rangaistuksen pituutta lyhennettiin 14-vuotiaiden ja sitä vanhempien osalta maksimissaan neljä päivää kestäväksi. Enää ei myöskään ohjesäännössä ollut mainintaa vaikeimmille tapauksille määrätystä erityispitkistä eristysrangaistuksista.²⁶¹

Ruumiillinen kuritus kiellettiin koulukodeissa sosiaaliministeriön lähettämällä kiertokirjeellä vuonna 1965.²⁶² Yläneen tyttökodin säilyneisiin rangaistuspäiväkirjoihin ei ole kirjattu yhtään kuritusrangaistusta. Mattila-Lonka on kuitenkin tyttökodin henkilökunnan yhtäläisiin kertomuksiin vedoten todennut, että myös fyysisiä rangaistuksia käytettiin Huvituksessa.²⁶³ Vuoden 1924 kasvatustieteiden ohjesäännössä ruumiilliseksi kuritukseksi hyväksyttiin maksimissaan kymmenen lyöntiä sisältänyt vitsarangaistus, josta koulukodin johtajan ja henkilökunnan tuli päättää yhteisvoimin. Sen sijaan korvapuustit, tönimiset ja muut käsikämmät olivat kielletty ohjesäännössä.²⁶⁴ Vuonna 1960 voimaan astuneessa uudessa koulukotien ohjesäännössä vitsarangaistusta kehoitettiin käyttämään poikkeustapauksissa ja vain silloin, kun rangaistavan kehitystaso oli rangaistukseen soveltuva.²⁶⁵

Sekä vuoden 1924 että vuoden 1960 ohjesäännöissä on todettu, että rangaistukset tulee poikkeuksetta merkitä koulukotien rangaistuspäiväkirjoihin.²⁶⁶ Pirkko Sirén on kuitenkin todennut omassa tutkimuksessaan, että varsinkin lyhytkestoiset eristysrangaistukset jätettiin usein kirjaamatta rangaistuspäiväkirjaan. Oppilaiden ikä ei myöskään Sirénin mukaan vaikuttanut eristyksen pituuteen koulukotien ohjesäännöistä huolimatta.²⁶⁷ Rangaistuspäiväkirjat tarkistettiin sosiaaliministeriössä säännöllisesti. Aina tiedot eivät olleet täsmällisiä. Esimerkiksi Yläneen tyttökodin rangaistuskirja on ollut sosiaaliministeriön ylitarkastaja Niilo Kotilaisen tarkastelussa vuonna 1962. Toukokuussa 1962 Kotilainen on kirjannut rangaistuspäiväkirjaan, ettei se ole ajan tasalla.

²⁶⁰ Valtion kasvatustieteiden ohjesäännöt 1924.

²⁶¹ Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

²⁶² Harrikari 2004a, 44.

²⁶³ Mattila-Lonka 2001, 411.

²⁶⁴ Valtion kasvatustieteiden ohjesäännöt 1924.

²⁶⁵ Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

²⁶⁶ Valtion kasvatustieteiden ohjesäännöt 1924 & Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

²⁶⁷ Sirén 1965c, 91-92.

Siitä, millaisia toimenpiteitä, tässä tilanteessa tuli Yläneen tyttökodissa suorittaa, ei rangaistuspäiväkirjaan ollut kirjattu. Ylitarkastaja Kotilaisen merkintä kuitenkin osoittaa, että myös Yläneellä oli puutteita rangaistuspäiväkirjan kirjauskäytännöissä.²⁶⁸

Rikoksesta seurasi Yläneen tyttökodissa rangaistus. Ennen rangaistuksen määräämistä, puhutettiin kuritonta oppilasta joko koulukodin johtajan tai muun henkilökunnan toimesta. Näistä keskusteluista laadittiin kuulustelupöytäkirja, jonka sekä puhutteluun joutunut oppilas että henkilökunnan edustaja todistivat oikeaksi.²⁶⁹ Esimerkiksi Yläneen tyttökotiin 1960-luvun lopulla sijoitettuna ollut Maarit joutui huonon käytöksen, ilkivallan ja karkusuunnitelmien vuoksi kuulusteluun. Maarit oli käyttäytynyt levottomasti ja sopimattomasti. Hän oli myös turmellut eristyshuoneen seinät, jotka olivat kuulustelijan mukaan olleet hyvässä maalissa. Lisäksi karkusuunnitelmat muutaman muun tyttökotiin sijoitetun nuoren kanssa ja Raamatun turmeleminen hävyttömyyksiä kirjoittamalla olivat kuulustelussa käydyn keskustelun aiheena. Maarit myönsi kuulustelussa käytöksensä heikkenevän jatkuvasti ja kertoi olevansa valmis korvaamaan aiheutuneet vahingot. Allekirjoittamalla kuulustelupöytäkirjan Maarit myönsi rikkeensä ja sanktiona hän sai neljän päivän eristysrangaistuksen.²⁷⁰

Selvästi yleisin syy kuulustelupöytäkirjojen laatimiseen oli oppilaan karkumatka tai sen suunnittelu.²⁷¹ Karkuteillä ollut Outi, joka joululoman päätteeksi oli jättänyt palaamatta tyttökotiin, myönsi kuulustelussa viettäneensä karkuteillä lähes kuu-kauden irtolaismaista elämää ja suostuneensa useisiin sukupuolisuhteisiin tupakasta, alkoholista ja täysihoidosta. Kuulustelupöytäkirjaan on kirjattu Outin perusteellinen kertomus karkumatkan sisällöstä. Rangaistuksena hän joutui neljäksi päiväksi eristykseen ja sai kirjekiellon.²⁷²

Kaikista rikkeistä ei kuulustelupöytäkirjaa laadittu, mutta oppilasakteja tarkastellessani havaitsin, että melko vähäpätöisistäkin rikkeistä saattoi joutua kuulusteluun. Esimerkkinä voidaan mainita 1960-luvun alkupuolella Yläneen tyttökodissa oppilaana ollut Siiri, joka anasti sokeria ruokapöydästä kaakaon keittämistä varten. Kuulus-

²⁶⁸ Rangaistuspäiväkirja 1962. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1, TMA.

²⁶⁹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

²⁷⁰ Oppilasakti nro. 861, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:48, TMA. Rangaistuspäiväkirja 1968. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:2, TMA.

²⁷¹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

²⁷² Oppilasakti nro. 714, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:39, TMA. Rangaistuspäiväkirja 1965. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:2, TMA.

telussa Siiri myönsi tekonsa ja osoitti katumustaan. Tästä huolimatta kuulustelija oli tehnyt Siirille selväksi, että rangaistus seurasi tekoa jokaisen kohdalla. Kuulustelun kanssa samoihin aikoihin tyttökodin rangaistuspäiväkirjaan kirjattiinkin Siirille neljän päivän rangaistus huonon käytöksen vuoksi.²⁷³

Niin Maaritin, Outin kuin Siirin saamat rangaistukset on kirjattu Yläneen tyttökodin rangaistuspäiväkirjoihin, joita on säilynyt vuodesta 1958 lähtien. Rangaistuspäiväkirjoihin on kirjattu kuukausittain oppilaille langetetut eristysrangaistukset niiden saaja, rangaistuksen kesto, rangaistuksen syy ja rangaistuksen määrääjä, joka pääsääntöisesti oli tyttökodin johtaja tai apulaisjohtaja. Kuten olen aiemmin todennut, eivät päiväkirjat olleet aina ajan tasalla. Lisäksi rangaistuspäiväkirjat eivät oletettavasti kerro koko totuutta tyttökodissa annetuista rangaistuksista, koska niihin on kirjattu vain eristysrangaistukset. Ruumiilliseen kuritukseen, oikeuksien rajoittamiseen tai ravinnon yksinkertaistamiseen liittyviin sanktioihin ei rangaistuspäiväkirjoissa viitata, vaikka ne sisältyivät koulukotien ohjesääntöjen sallimiin rangaistustoimenpiteisiin ja näin ollen voisi myös olettaa niiden kuuluneen koulukotien arkipäivään.²⁷⁴

Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 2 on esitetty vuosittain eristyspäivien ja eristysrangaistuksen saaneiden oppilaiden määrä. Lisäksi taulukkoon 2 on laskettu eristyspäivien ja eristysrangaistuksen saaneiden oppilaiden keskimääräinen määrä kuukaudessa. Kuukausittaiset keskiarvot on pyöristetty yhden desimaalin tarkkuudelle.

²⁷³ Oppilasakti nro. 660, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:35, TMA. Rangaistuspäiväkirja 1964. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1, TMA.

²⁷⁴ Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

Taulukko 2. Eristysrangaistukset Yläneen tyttökodissa vuosina 1958-1971.

Vuosi	Eristyspäiviä vuoden aikana yhteensä	Eristyspäiviä keskimäärin kuukaudessa	Eristykseen joutuneita oppilaita vuodessa*	Eristykseen joutuneita oppilaita keskimäärin kuukaudessa
1958	887	73,9	147	12,3
1959	1157	96,4	176	14,7
1960	1105	92,1	189	15,8
1961	1141	95,1	188	15,7
1962	812	67,7	159	13,3
1963	889	74,1	180	15
1964	736	61,3	159	13,3
1965	431	35,9	126	10,5
1966	369	30,8	122	10,2
1967	279,5	23,3	93	7,8
1968	429,5	35,8	130	10,8
1969	227	18,9	72	6
1970	292,5	24,4	101	8,4
1971	314,5	26,2	101	8,4
Yht.	9070	54,0	1943	11,6

*Mikäli oppilas on saanut kuukauden aikana useamman eristysrangaistuksen, on hänet laskettu kunkin kuukauden kohdalla vain kerran eristysrangaistukseen joutuneiden oppilaiden joukkoon. Sen sijaan, mikäli oppilas on joutunut eristykseen useampana eri kuukautena vuoden aikana, on hänet jokaisen kuukauden osalta erikseen laskettu mukaan vuotuisen eristysrangaistuksen saaneiden oppilaiden määrään. Lähde: Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

Taulukkoa 2 tarkastelemalla voidaan havaita, että eristyspäiviä Yläneen tyttökodissa oli varsinkin ennen 1960-luvun puoliväliä runsaasti. Ilmeisesti koulukotikritiikki näkyi myös eristysrangaistusten langettamisessa, sillä niiden määrä vähenee selvästi tutkimusajanjaksoni loppupuolella. Myös eristysrangaistuksia saaneiden oppilaiden määrä vähenee 1970-luvun lähestyessä. Kun rangaistuksen saaneiden oppilaiden määrää verrataan vuotuisen eristyspäivien määrään, voidaan havaita, että rangaistuksen pituus lyheni vähitellen tutkimusajanjakson loppua kohden. Esimerkiksi vuonna 1961 eristysrangaistuksen pituus oli keskimäärin 6,1 päivää, kun taas vuonna 1969 rangaistuksen keskimääräinen pituus oli laskenut 3,2 päivään. Vaikka eristyspäivien määrässä on havaittavissa selvää vähentymistä ajan kuluessa, vaikuttaa se silti olleen koko tutkimusajanjakson ajan yleinen rangaistustoimenpide Huvituksessa. Aina vuoteen 1966 asti keskimäärin yli kymmenen oppilasta joutui kuukausittain eristykseen, mitä voidaan pitää melko suurena suhteutettuna koulukodin viralliseen oppilaspaikkalukuun, joka vuosien 1958-1966 välillä vaihteli viidenkymmenen ja seitsemänkymmenen välillä²⁷⁵.

²⁷⁵ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1958-1966. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

Sekä vuoden 1924 ja 1960 koulukotien ohjesäännöissä oli määritelty eristysrangaistuksen maksimipituudet. Yläneen tyttökodin rangaistuspäiväkirjoja tarkastellessani huomasin, ettei annettuja ohjeita koulukodissa noudatettu, vaan ohjesääntöjen määrittelemät eristysrangaistusten maksimipituudet ylitettiin useaan otteeseen. Vuosien 1958-1971 aikana lyhyimmät langetetut yhtäjaksoiset rangaistukset Yläneen tyttökodissa olivat kestoaltaan puoli päivää ja pisimmät 17 päivää. Mielenkiintoista päiväkirjoissa on se, että monet eristysrangaistukset kirjattiin ylös harhaanjohtavasti. Nimittäin useissa tapauksissa saman oppilaan saama eristysrangaistus kirjattiin joko kahdelle peräkkäiselle riville ikään kuin erillistapauksina, vaikka kyseessä oli rangaistus samasta rikkeestä, tai esimerkiksi muotoon 4+4 tai 6+6 päivää.²⁷⁶ Merkintätavoilla selvästi pyrittiin luomaan vaikutelma siitä, että rangaistuksen pituus olisi lyhyempi, mitä se todellisuudessa oli. Voi myös olla, että rangaistusta on päätetty eristyksen edetessä pidentää oppilaan uhmakkuuden tai muiden tekijöiden vuoksi. Koska aiemmin on jo todettu, että aina ei koulukodeissa kaikkia eristysrangaistuksia kirjattu rangaistuspäiväkirjaan, oma oletukseni on, että eristysrangaistusten erikoisilla kirjaamistavoilla pyrittiin estämään vaikutelma kohtuuttoman pitkistä eristysrangaistuksista koulukodeissa.

Eristysrangaistukseen saattoi Yläneen tyttökodissa joutua useistakin syistä. Yleisimpiä rangaistuskirjoihin kirjattuja syitä eristysrangaistukselle oli huono käytös, karkumatka, karkumatkan suunnittelu ja yritys, alkoholin, lääkkeiden tai tupakan väärinkäyttö, kortin peluu, kiroilu, tappelu ja pahoinpitely sekä kieltäytyminen opetukseen tai työntekoon osallistumisesta. Lisäksi eristysrangaistus seurasi koepalveluksen epäonnistumisesta. Joissakin tapauksissa oppilaan tekemä rike oli niin vakava, että rangaistuksena seurasi joko vankila tai työlaitos, jonne siirtymistä oppilas joutui odottamaan koulukodin eristyssellissä. Rikkeen vakavuuden ja rangaistuksen pituuden välillä ei ole aina kovinkaan selvästi havaittavissa vaikutussuhdetta, vaan jo pienemmästäkin rikkeestä saattoi saada pitkän rangaistuksen.²⁷⁷ Eristytystä alaikäisen rangaistuskeinona ei nähty tutkimusajanjaksoni aikana Yläneen tyttökodissa ongelmallisena. Vuonna 1969 koulukodin laitosneuvosto pohti eristysrangaistuksen tarpeellisuutta ja yksimielisesti totesi, että eristys oli tärkeä kurinpidollinen toimenpide, johon tuli tarttua välittömästi tilanteen niin vaatiessa.²⁷⁸

Se, millaiset olosuhteet oppilaalla oli Yläneen tyttökodin eristyshuoneessa, näytti jäävän pimentoon, kunnes tutkimusprosessin edetessä törmäsin tyttökodin oppi-

²⁷⁶ Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

²⁷⁷ Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

²⁷⁸ Laitosneuvoston pöytäkirja 23.10.1969, Yläneen koulukodin arkisto, pöytäkirjat, C:1.1, TMA.

lasakteja tarkastellessani muutamiin tyttöjen itsensä koulukotiaikana kirjoittamiin teksteihin. Yksi niistä oli Anna-Kaisan eristysrangaistuksensa aikana laatima päiväkirja. Toiselta koulukodin asukkaalta saamaansa pieneen vihkoon Anna-Kaisa kirjasi eristyspäivien kuluessa tuntemuksiaan ja tekemisiään:

”Jouduin eristykseen klo 17.00. Ilta meni aika nopeasti. Voimistelin melkein koko illan. Sain [koulukodin asukkaan nimi] kirjeen n. klo 19.00. Myös kynän. Vastasin hänelle paperin toiselle puolelle ja lähetin sen seuraavana aamuna. [...]Aamulla sain [koulukodin asukkaan nimi] tämän vihkon ja lähetin hänelle kirjeen [koulukodin asukkaan nimi] kautta avonaisesta ikkunasta. [...]Päivä ei ole tuntunut kovinkaan pitkältä. [...]Yritän nyt nukkua, vaikka en ole saanut vielä patjaakaan. Toivon, että saisin tänään useamman filtin. Muuten palellun ensi yönä. Saa nähdä, täytyykö mun olla täällä koko viikko vai pääsenkö vähemmällä. Olisin täällä mielelläni, vaikka kaksikin viikkoa, mutta mua suuttuttaa kirjekielto. Siskoni ihmettelee taas kuukauden ajan vaitioloani. Eikä hän tietysti lähetä pakettiakaan nyt. [...]Tänään on lauantai. En pääse edes saunaan, enkä ollenkaan pesulle. Enkä saa pannukakkuakaan. Sain juuri [Hoitajan nimi] kamman, peilin ja tukkaharjan + kahdet sukat. [...] Sain tietää, että huomenna ovi on lukossa. Ihanaa, ettei varkaat thieves pääse meille. Käteni ovat aika väsyneet harjaamisesta ja tukkani alkaa jo kiiltää. [...] Sain myös Hilja Haapalan kirjan Tummanpunaisen ruusun. Se oli patjan sisässä taas. [Koulukodin asukkaan nimi] on kekseliäs, vaikka [hoitajan nimi] valvoi, niin hän sai sen annetuksi mulle. Klo 22.00. Vapaa-aikavalvojamme koputti ikkunaan käskien mun sammuttaa valot. Luin juuri kirjaa ja säikähdin kovasti. Valvoin kauan. Siksipä heräsin tänään, maanantaina, vasta [hoitajan nimi] tullessa hakemaan patjaa ja tyhjiä astioita. Luin loppuun sen kirjan. Se oli minusta liikuttava. Onnellinen loppu kuten satukirjoissakin. Mitähän nyt tekisin ajankuluksi, kun tämä vihkokin on lopussa. Tähän viimeiselle sivulle piirrän vielä jotain.”²⁷⁹

Anna-Kaisa ei vaikuta olevan rangaistuksestaan erityisen katkera tai halukas uhmaamaan annettua sanktioita. Ainoa asia, mikä tyttöä erityisesti harmittaa on eristysrangaistuksesta seurannut kirjekielto. Kovinkaan virikkeellinen eristyshuone ei ollut, ja todennäköisesti Anna-Kaisakin eristyksessä viettämänsä päivät olisivat muodostuneet varsin pitkäveteisiksi, elleivät muut koulukodin oppilaat olisi salakuljettaneet hänelle kirjeitä, kirjoitusvälineitä ja luettavaa. Ilman muiden oppilaiden kirjeitä yhteydet eristyshuoneen ulkopuolelle olivat ilmeisesti rangaistuksen aikana vähäisiä. Tavaroiden

²⁷⁹ Oppilasakti nro. 342, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:17, TMA.

kuljettaminen eristyksessä olevalle vaati neuvokkuutta ja hoitajien huomion kiinnittämistä toisalle. Anna-Kaisalle tavaroita salakuljettaneet tytöt onnistuivat piilottamaan tavroita eristyshuoneeseen yöksi kuljetetun patjan sisällä mutta myös ikkunan kautta ehdittiin vaihtaa kirjeitä.

Eristyshuoneen sisustus lienee ollut melko kolkko. Anna-Kaisa valittelee huoneen kylmyyttä, ja toivoo saavansa toisen filtin ympärilleen. Patja toimitettiin huoneeseen vain yöksi, millä pyrittiin todennäköisesti välttämään mukavuutta ja vetelehtimistä. Päivän ateriat toimitettiin huoneeseen, mutta lauantaina tarjotusta pannukakusta Anna-Kaisa ei päässyt nauttimaan. Myös sauna ja peseytyminen eivät kuuluneet eristysrangaistuksen saaneen mukavuuksiin, mutta muutaman eristyspäivän jälkeen Anna-Kaisalle toimitettiin kampausrangaita, jotka tarjosivat uutta ajanvietettä.

Koulukotien ohjesäännöt edellyttivät, että oppilaille tuli olla eristyksen aikana mahdollisuus esimerkiksi lukemiseen, kirjoittamiseen tai muuhun virikkeelliseen toimintaan.²⁸⁰ Yläneen tyttökodissa tätä käytäntöä ei täysin noudatettu, mikä Anna-Kaisan kohdalla voidaan havaita. Ilmeisesti rangaistuksen tavoitteena oli, että oppilas todella joutui useamman päivän ajan miettimään tekojensa seurauksia. Ulkoilma oli eristyksessä olleelle harvinaista herkkua, sillä mahdolliset ulkoilut eristyspäivän aikana rajoittuivat usein muutamaan kymmeneen minuuttiin. Kaikille ulkoilumahdollisuutta ei tarjottu, eivätkä kaikki oppilaat olleet siihen edes halukkaita.²⁸¹

Alaikäisen eristäminen useaksi päiväksi huoneeseen, jossa virikkeet ja mukavuudet olivat vähissä, vaikuttaa olleen varsin kyseenalainen toimenpide. Sirénin mukaan oppilaat ottivat saamansa eristysrangaistuksen usein melko raskaasti juuri eristyshuoneiden virikkeettömyyden ja sellimäisen ulkomuodon vuoksi. Lisäksi oppilaiden tönkyä ja välinpitämätön kohtelu eristyksen aikana sai monet nuoret tuntemaan eristysrangaistuksen lohduttomalta.²⁸² Kun ruumiillinen kuritus oli virallisesti kielletty, vaikuttaa eristysrangaistus olleen ainoa keino saada tytöt kuriin. Kertooko eristysrangaistusten runsas määrä henkilökunnan kyvyttömyydestä saada rikkeet vähenemään muilla keinoilla, vai nähtiinkö eristyskoppiin passittaminen helppona ja tehokkaana keinona osoittaa tytölle, etteivät sääntöjen rikkominen ja huono käytös ole Huvituksessa suvaittavaa? Tyttöjen kannalta runsas rangaistusten käyttö lienee synnyttänyt eräänlaisen pelon ilma-
piirin, varsinkin kun pieni rikkomus saattoi johtaa usean päivän eristykseen. Yläneen

²⁸⁰ Valtion kasvatustieteiden tutkimuskeskuksen ohjesäännöt 1924 & Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

²⁸¹ Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

²⁸² Sirén 1965c, 91.

tyttökodin saama leima Martti Kuusikosken toimikauden aikana tiukan kurin ja rangaistusten laitoksena vaikuttaa siis pitävän täysin paikkansa.

4.4. Koulukoti tyttöyden muovaajana

Yläneen tyttökodin arkea käsittelevässä luvussa totesin, että tyttöjen päivät täyttyivät pitkälti työnteon, opiskelun, vapaa-ajantoiminnan ja levon ympärille. Keskeistä on vielä tarkastella, millaisiin kasvatustavoitteisiin kyseisellä toiminnalla Yläneen tyttökodissa pyrittiin. Jokaisella koulukodilla lienee ollut hieman eriävät päämäärät ja toimintaperiaatteet oppilaiden kasvatuksessa, mutta keskeisimpiä suuntaviivoja voi tarkastella koulukotien ohjesääntöjen kautta. Vuoden 1924 kasvatustavotteiden ohjesäännöissä tavoitteena oli, että kasvatustavoitteiden avulla oppilaista kasvatettaisiin ja kehitettäisiin tunnollisia ja kelpollisia kansalaisia sekä rehellisiä ja oikeudenmukaisia nuoria, jotka ymmärtäisivät kansalaisvelvollisuutensa ja työnteon arvon.²⁸³ Vuonna 1960 voimaan astuneessa ohjesäännössä kasvatukselliset päämäärät olivat jonkin verran muuttuneet. Sääntö ohjeisti seuraavasti:

”Oppilasta on kasvatettava siveelliseen elämäntavotukseen, rehellisyyteen, avuliaisuuteen ja ahkeruuteen. Häntä on totutettava hyviin tapoihin, puhtauteen ja järjestykseen sekä hänen voimiensa ja taipumustensa mukaiseen askarteluun ja työnteeseen.”²⁸⁴

Vuoden 1924 ohjesäännössä keskeisenä koulukotien kasvatustavoitteena nähtiin täysivaltainen ja rehellinen Suomen kansalainen. Sen sijaan vuoden 1960 uusi ohjesääntö asetti tavoitteet selvästi toisalle. Nyt määränpäänä oli kasvattaa pahatapaisesta nuoresta siveellinen ja hyvätapainen unohtamatta oikeaa asennoitumista työnteeseen. Mielestäni ohjesääntöjen asettamat kasvatustavoitteet pyrkivät vastaamaan niihin ongelmiin, joiden vuoksi lapsia ja nuoria sijoitettiin koulukoteihin. Vuoden 1924 ohjesäännön taustalla on selvästi vielä vaikuttanut kasvatustavotteiden rikosoikeudelliset lähtökohdat, minkä vuoksi tavoitteena on kasvattaa laitosnuoresta rehellinen, työtä vieroksumaton kansalaisvelvollisuutensa ymmärtävä nuori. Sen sijaan vuoden 1960 ohjesäännössä voi havaita pelon epäsiiveellisestä ja epäsiiveellisestä nuoresta. Irtolaismaiset elämäntavat nähtiin kyseisen ajan yhteiskunnassa uhkana, mikä heijastui myös koulukotien kasvatustavotteisiin. Mielenkiintoinen tavoite on myös puhtauteen totuttelu. Sillä

²⁸³ Valtion kasvatustavotteiden ohjesäännöt 1924.

²⁸⁴ Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

lienee tarkoitettu sekä henkistä että fyysistä puhtautta, johon turmeltuneen nuoren oli pyrittävä.

Yläneen tyttökodin kasvatus- ja hoitotoiminnan tavoitteena oli saada aikaan uusi yhteiskunnan normeja vastaava tyttö. Vuonna 1958 valmistuneen koulukotikomitean mietinnön mukaan ”koulukotikasvatuksen kokonaispäämääräksi oli katsottava oppilaan uudelleensosiaalistaminen”.²⁸⁵ Tutkimukseni ensimmäisessä käsittelyluvussa kävin läpi syitä, miksi nuori sijoitettiin Huvitukseen. Keskeisiksi ongelmiksi nousivat muun muassa seksuaalinen holtittomuus, irtolaismaiset ja epäsäännölliset elämäntavat, koulunkäyntiongelmat sekä vaikeudet työelämässä. Koska näihin rikkeisiin syyllistyneiden tyttöjen elämä nähtiin huonona ja yleisistä odotuksista poikkeavana, pyrittiin koulukotikasvatuksella irrottamaan tyttö pahatapaisuudesta ja sopeutumattomuudesta, jotta selviytyminen yhteiskunnassa olisi mahdollista.²⁸⁶ Sukupuolittuneet ongelmakäytöksen tulkinnat heijastuivat myös koulukotien kasvatuspäämääriin. Tytöt pyrittiin ”pelastamaan” ja ”parantamaan” pahatapaisuudestaan ja ohjamaan kohti tietentyypistä naiseutta. Samalla myös tiet kohti huonoa elämää pyrittiin katkaisemaan.²⁸⁷ Selvää siis on, että Yläneen tyttökodin kasvatustavoitteet ja toimintaperiaatteet rakentuivat pitkälti sen ympärille, mikä nähtiin tytöissä ongelmana. Ihanteena oli, että koulukodin kasvatuksen tuloksena muotoutunut uusi tyttö, oli päässyt irti koulukotiaikaa edeltäneistä ongelmistaan ja kasvanut tunnolliseksi, osaavaksi, siveelliseksi ja rehelliseksi yhteiskunnan jäseneksi.

Yläneen tyttökodissa järjestetyt ammattikurssit ja työtoiminta kertovat pitkälti koulukodin kasvatuksellisista tavoitteista ja siitä, millaiseksi yhteiskunnan normeista poikkeava tyttö haluttiin muokata. Käsiyö- ja talouskurssit antoivat tytölle jokapäiväisiä taitoja, joita osaava perheenäiti elämässään tarvitsi. Monille tytöille pyrittiin myös koevapauteen pääsyn yhteydessä hankkimaan kotiapulaisen töitä, johon tyttökodissa tarjotut ammattikurssit valmensivat hyvin. Ajan hengen mukaan koulukotien näkökulmasta ihanteellinen tyttö osasi laittaa ruokaa, siivota ja muilla tavoin hallita kodin ylläpitoa. Oletusarvona oli, että tytöstä kasvaisi osaava ja tehokas äiti, minkä vuoksi koulukotien ulkopuolellakin tytöille suositeltiin erilaisten talouskurssien suorittamista.²⁸⁸ Tytön muokkaaminen kohti osaavaa äitiä ja uskollista aviovaimoa määritteli mo-

²⁸⁵ Komiteamietintö 1958:1.

²⁸⁶ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

²⁸⁷ Vehkalahti 2002, 245.

²⁸⁸ Männistö 2003, 212.

nelta osin koulukotikasvatuksen päämääriä. Se aiheutti myös ongelmia, sillä koulukodin näkökulmasta kaikenlainen perhe-elämä ei ollut ihanteiden mukaista. Tämän vuoksi tyttöjä pyrittiin kasvattamaan niin, että he tulevana äiteinä ja vaimoina olisivat oikeanlaisia, avioituisivat oikeiden miesten kanssa, oikeassa iässä, oikeassa ajankohdassa ja oikealla tavalla. Koulukotien rooli tyttöyden ja tulevan naiseuden määrittäjänä oli keskeinen. Se saattoi asettaa sellaisia kasvatuspäämääriä ja ihanteita, joita eristyneen koulukotimaailman ulkopuolella ei olisi nähty tarpeelliseksi.²⁸⁹

Koulukotien tarjoaminen ammattikurssien lisäksi työnteolla pyrittiin muovaamaan huonona pidettyä tyttöyttä. Työterapiaksi nimitetty toimintamuoto, joka Yläneen tyttökodissa rakentui käsityön, siivouksen, ruuanlaiton ja maatilalla ahkeroinnin ympärille, perustui Martti Kuusikosken mukaan ”sormituntumaan”. Kun Huvituksella ei ollut omaa psykologia, piti hoidolliset ja kuntouttavat toimintalinjat määrittellä tyttökodista käsin. Työterapia nähtiin oivallisena keinona opettaa tytöille säännöllisen työnteon merkitystä.²⁹⁰ Kuten ammattikurssit tarjosi myös työterapiaa nuorille oppeja, jotka saattoivat auttaa koulukodin jälkeisessä elämässä. Lisäksi se koettiin ammattikursseihin verrattuna mielekkäämpänä heikotasoisten ja vaikeasti käyttäytyvien oppilaiden kannalta. Työnteolla saavutetut kasvatustulokset nähtiin Yläneen tyttökodissa merkittävänä, minkä vuoksi työn asemaa osana koulukodin toimintastrategiaa pidettiin merkittävänä.²⁹¹ Varsinkin 1900-luvun alkupuolella maatalous- ja kotitalouspainotteisella työllä pyrittiin lisäksi välttämään nuorten tottuminen ”herraskaiseen” elämään koulukodeissa. Sama on varmasti pätenyt joissain määrin myös tutkimusajanjaksoni aikana, jolloin enemmistö koulukotinuorista sijoittui alempiin sosiaaliryhmiin. Päämääränä oli siis antaa oppilaille heidän sosiaaliseen taustaansa soveltuvaa kasvatusta ja samalla muovata tyttöyttä kohti koulukodin ihanteita.²⁹²

Selvää on, että työterapian avulla tytöt oppivat monia arjen taitoja, jotka olivat saattaneet aiemmin jäädä oppimatta. Pitkät työpäivät, yksilön tarpeiden vähäinen arviointi ja tyttöjen työpanoksen merkittävä taloudellinen hyöty koulukodille asettavat työterapian kuitenkin hoito- ja kasvatukseen kyseenalaiseksi. Tällaisiin epäkohtiin ei tutkimusajanjaksoni aikana kiinnitetty huomiota. Työterapia nähtiin enemmän ohjaajien kuin oppilaiden kannalta rasittavana ja ikävänä, sillä työskentely ohjattavien oppilaiden

²⁸⁹ Pösö 1993, 247-248.

²⁹⁰ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1970, 16. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²⁹¹ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²⁹² Vehkalahti 2003a, 250.

kanssa saattoi olla psyykkisesti raskasta. Keskeinen käsitys kyseisenä aikana olikin, etteivät oppilaan niinkään olleet työntekijöitä vaan työn kohteita.²⁹³

Koulukodeissa annettua ammattiopetusta ja työterapiaa kritisoitiin, sillä niiden ei katsottu vastaavan nykyajan nuorten ihanteita ja toiveita. Lisäksi erityisesti maataloustyö katsottiin nuorille sopimattomaksi, sillä enemmistö koulukoteihin sijoitetuista nuorista oli kotoisin kaupungeista, joissa kokemusta maatalouden työtehtävistä ei tarvinnut.²⁹⁴ Kuusikosken näkemyksen mukaan tyttöjen kotitaustat eivät vaikuttaneet innostukseen maataloustyötä kohtaan, minkä vuoksi hän ei nähnyt tyttökodin työtehtävissä ongelmia. Huvituksen oppilaat pitivät Kuusikosken mukaan erityisesti eläinten hoidosta ja koneilla suoritettavista maataloustöistä. Tärkeää oli myös muistaa, ettei työn tärkeimpänä päämääränä ollut kouluttaa tytöistä maatalouden ammattilaisia, vaan kasvattaa heistä työtä arvostavia ja pelkäämättömiä nuoria. Päivittäin toistuvia työrutiineja, kuten siivousta, Kuusikoski perusteli sillä, että työ kuin työ oli jokapäiväistä ja huolimatta sen mielekkyydestä, oli se aina suoritettava.²⁹⁵ Ammattikurssien kohdalla kritiikki kohdistui kurssien vanhanaikaisuuteen. Toiveena oli, että tytöille tarjottaisiin ajan ihanteita vastaavaa kurssimuotoista koulutusta, joka pätevöittäisi esimerkiksi parturikampaajan työhön, sillä taiteellista silmää, kiinnostusta kauneuteen ja muotiin sekä viihdyttävyyttä edellyttäneet työtehtävät kasvattivat suosiotaan.²⁹⁶

Työterapian ja ammattikurssien rinnalla Huvituksessa tyttöyttä pyrittiin muovaamaan tiukan kurin avulla. Tyttökodissa oli käytössä tiukat säännöt ja oppilailta odotettiin moitteetonta käytöstä.²⁹⁷ Säännöllinen päivärytmi ja tyttöjen jatkuva kontrollointi nähtiin varmasti tarpeellisena, jotta oppilaat pääsivät kiinni takaisin arkisiin rutiineihin ja säännölliseen elämänrytmiin. Tehdyistä rikkeistä rangaistiin, jotta tytöt ymmärtäisivät oikean ja väärän rajan. Eristysrangaistuksia jaettiin Huvituksessa runsaasti ja eristyskoppiin saattoi joutua pienestäkin rikkeestä.²⁹⁸ Levottomasti käyttäytyvän oppilaan rauhoittamisessa eristämistä pidettiin hyödyllisenä, mutta rangaistuskeinona eristäminen nähtiin kyseenalaisena.²⁹⁹ Yläneellä eristämistä pidettiin tästä huolimatta tarpeellisena sanktiona tehdyistä rikkomuksista ja rangaistus vaikuttaa kuuluneen Huvituksen keskeisiin kasvatuseriaatteisiin. Tytön sulkemista muutamiksi päiviksi eristyshuo-

²⁹³ Kyppö 1989, 47.

²⁹⁴ Sirén 1967, 97-98.

²⁹⁵ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1970, 16-17. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²⁹⁶ Sirén 1965a JA Männistö 2003, 206-208.

²⁹⁷ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

²⁹⁸ Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

²⁹⁹ Saari 1961, 114-115.

neeseen lienee pidetty keinona muovata vääränlaista tyttöyttä ja opetuksena siitä, ettei tytöllä ollut varaa rikkeisiin, mikäli halusi pärjätä yhteiskunnassa.

Negatiiviset sanktiot kuuluivat koulukotien keskeisiin toimintapiirteisiin. Sen sijaan positiiviset sanktiot, hyvästä käytöksestä palkitseminen, jäivät selvästi koulukodeissa rangaistusten varjoon.³⁰⁰ Yläneen tyttökodissa oppilaita pyrittiin kannustamaan hyvään käytökseen pistejärjestelmän avulla, minkä tarkoituksena oli palkita hyvin menestyneitä tyttöjä. Pistejärjestelmällä oli keskeinen asema Huvituksessa, sillä koulukotisijoituksen kesto riippui pisteiden saavuttamisesta. Oppilaan käytöstä ja työtä arvoiteltiin päivittäin hoitajien ja valvojien toimesta. Yhden päivän osalta tyttö saattoi saavuttaa maksimissaan kaksikymmentä pistettä, mikä kuukaudessa tarkoitti noin kuuttasataa pistettä. Vapautuminen koulukodista seurasi, kun oppilas saavutti kasvatusohjelman päätepisteen, 7500 pisteen rajan. Yleensä pistemäärän saavuttamiseen kului noin 16-18 kuukautta. Monet tekijät saattoivat vähentää oppilaan ansaitsemaa pistemäärää. Esimerkiksi koväänisyydestä menetti viisi pistettä, päiväpeitteen päälle istumisesta viisikymmentä ja karkaamisesta viisisataa pistettä. Poikkeuksellisen hyvästä käytöksestä saattoi saada lisäpisteitä.³⁰¹

Martti Kuusikoski näki tyttökodin pistejärjestelmän erinomaisena ja laitoksen toimintaperiaatteisiin hyvin sopivana. Järjestelmä asetti oppilaalle tavoitteen, jonka etenemistä saattoi kuukausittain seurata. Kuusikosken näkemyksen mukaan tyttökodin oppilaat pitivät järjestelmästä ja se oli saavuttanut ”yksimielisen tunnustuksen”. Koulukodin henkilökunta kokoontui kuukausittain kokoukseen, jossa tarkistettiin oppilaiden pistekortit. Tämän jälkeen kunkin oppilaan pistetilanne ilmoitettiin kaikkien kuullen julkisessa tilaisuudessa. Samalla käytiin läpi myös ne rikkeet, jotka olivat saattaneet johtaa pistemäärän vähenemiseen.³⁰² Pistemäärien julkinen tarkastelu ei varmasti ollut kaikkien nuorten mieleen. Tavoiteltiinko tilaisuudella epäonnistuneiden julkista nöyryyttämistä vai kannustettiin sillä korkeampien pistemäärien tavoitteluun? En usko, että Kuusikosken tulkinta oppilaiden yleisestä pistejärjestelmän hyväksymisestä pitävän täysin paikkaansa. Järjestelmä perustui tiukkaan kontrolliin. Oppilaat olivat jatkuvasti tarkkailun ja arvioinnin kohteena, mikä varmasti aiheuttanut heille stressiä ja pelkoa.

³⁰⁰Sirén 1965c, 87.

³⁰¹ Bruun 1965 ja Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

³⁰² Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1961, 13-14. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

Pistejärjestelmä auttoi oppilasta hahmottamaan, kuinka kauan sijoitus tulisi kestämään, mikä voidaan lukea järjestelmän eduksi. Oppilas saattoi hyvissä ajoin melko tarkasti ennustaa oman vapautumisajankohtansa.³⁰³ Tämä helpotti esimerkiksi koepalveluspaikan etsimisessä. Yläneen tyttökodista otettiin usein kuukausia ennen vapautumista yhteyttä oppilaan kotipaikkakunnan sosiaalilautakuntaan koepalvelukseen liittyvissä asioissa.³⁰⁴ 7500 pisteen saavuttamista pidettiin Yläneen tyttökodissa osoituksena kasvatusohjelman onnistumisesta.³⁰⁵ Se, kuinka oikeudenmukainen ja tarkoituksenmukainen järjestelmä kasvatuksellisesta näkökulmasta oli, lienee ainakin joissain määrin ollut kyseenalainen. Pistejärjestelmä oli helppo keino kontrolloida tyttöjen käyttäytymistä ja kasvattaa heitä kohti koulukodin ihannetyttöä.

Tässä vaiheessa on myös hyvä todeta, että vaikka yhä useamman Huvituksen sijoitetun kohdalla psyykkiset ongelmat 1960-luvun edetessä yhä näkyvämmiksi, ei tämä näkynyt koulukodin kasvatus- ja hoitopäämäärissä. Tyttökodissa säännöllisesti vierailleella konsultoivalla psykiatrilla ei ollut mahdollisuuksia perehtyä samoin voimavaroin kaikkiin psyykkisistä ongelmista kärsiviin. Mikäli tytöt olisi sijoitettu koulukoteihin vastaanottolaitoksen kautta, missä tyttöjen hoitotarpeet ja ongelmat olisi kartoitettu, olisivat psyykkisistä ongelmista kärsineet nuoret päässeet varmasti tarkoituksenmukaisempaan hoitoympäristöön.³⁰⁶ Yläneen tyttökodissa psyykkisesti sairaille nuorille ei kyetty tarjoamaan soveltuvaa hoitoa, eivätkä koulukodin raskaan työn, tiukan kurin ja rangaistusten ympärille rakentuneet kasvatustavoitteet varmastikaan näissä tapauksissa vastanneet nuorten todellisia tarpeita.

Edellä olen tarkastellut, minkälaisin kasvatukseen oikeanlaista tyttöyttä pyrittiin koulukodissa rakentamaan ja millaisia ominaisuuksia oli kasvatustyön tuloksena syntynyt ihannetyttö omaisi. Koulukotien toimintaperiaatteiden rinnalla tavoitellun tyttöyden ihanteista kertovat henkilökunnan käsitykset, toiveet ja oletukset oppilaistaan. Sirén on koulukotia tutkiessaan kartoittanut, minkälaiseksi henkilökunta määritteli toiveoppilaan. Merkittävimmit ihanteellisen koulukotinuorten ominaisuuksiksi lukeutuivat ahkeruus, rehellisyys ja yritteliäisyys. Hieman pienemmän painoarvon saivat oppilaan kyky havaita oman koulukotia edeltäneen elämänsä huonous ja laitoksessa olon

³⁰³ Yläneen tyttökodin vuosikertomus vuodelta 1961, 13-14. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

³⁰⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³⁰⁵ Bruun 1965.

³⁰⁶ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA.

parantava vaikutus. Kaukana toiveoppilaasta olivat sen sijaan ne nuoret, jotka olivat laiskoja, röyhkeitä, salakavaliala, yhteiskuntaa syyttäviä, laitokseen sopeutumattomia sekä muita oppilaita ja henkilökunnan työpanosta aliarvioivia. Ne oppilaat, jotka olivat tavallista poikkeavampia tai aggressiivisia, joutuivat eniten henkilökunnan hyljeksimiksi. Sirénin mukaan henkilökunnan suhtautuminen uuteen oppilaaseen riippui erityisesti siitä, millaisia rikkeitä oppilas on tehnyt ennen koulukotiin sijoittamista. Yleisesti ne oppilaat, jotka olivat siveellisesti hairahtuneet, nähtiin henkilökunnan keskuudessa huonoimmassa valossa.³⁰⁷

Henkilökunnan oppilasihanteiden rinnalla myös nuoriin kohdistetut odotukset kertovat, millaisen ihanteellisen koulukotinuoren oletettiin olevan. Oppilaan muun muassa odotettiin hyväksyvän sen, ettei hän ole joutunut laitokseen syyttä, eikä hän myöskään saanut syyttää viranomaisia sijoituksestaan. Nuori ei saanut kieltää koulukodin tarjoavan hyvää hoitoa ja kasvatusta, tai kyseenalaistaa henkilökunnan uhrautuvaa työtä. Lisäksi henkilökunta odotti, että nuoret ymmärtäisivät laitoksen säännöt, ja rikkeen tehdessään osoittaisivat katumusta. Henkilökunnalla tuli olla vahva ote koulukodin oppilaista. Sen vuoksi oletusarvona myös oli, että henkilökunta kykeni määrittämään oppilaan tarpeet ja ongelmat paremmin kuin oppilas itse. Nuoriin kohdistuvat odotukset pyrittiin tekemään myös oppilaille selviksi, sillä sen nähtiin edesauttavan oppilaiden halua muuttua henkilökunnan toivomaan suuntaan.³⁰⁸

Yläneen tyttökodin henkilökunnan oppilaistaan vuosina 1967–1969 laatimat kuukausimuistiot kertovat paljon henkilökunnan suhtautumisesta oppilaisiinsa. Kuukausimuistiot täyttyivät pitkälti välillä melko vähäpätöisiltä vaikuttavista negatiivisista huomioista, ja vain harvoin muistioissa oli tilaa kehuille tai kiitokselle. Muistioihin kirjattuja merkintöjä käytiin läpi säännöllisesti järjestetyissä henkilökunnan kokouksissa. Aineistosta ei kuitenkaan ilmene, kuinka kuukausimuistioita hyödynnettiin käytännön kasvatustyön kehittämisessä, vai laadittiinko muistioita vain pakon edessä. Se, että henkilökunta kiinnitti huomionsa esimerkiksi oppilaiden satunnaiseen huolimattomuuteen arkivaatteiden korjauksessa tai lämpimän veden liialliseen kulutukseen, antaa mielikuvan, ettei oppilaiden todellisiin ongelmiin osattu kiinnittää huomiota.³⁰⁹ Henkilökunnan suhtautuminen oppilaisiinsa vaikuttaa kuukausimuistioiden perusteella erityisen nuivalta ja todennäköisesti se on ollut myös koulukodin yleisessä ilmapiirissä havaittavissa. Se, millaisia vaikutuksia tällaisella asennoitumisella oli tyttöjen kehitysprosessiin,

³⁰⁷ Sirén 1965c, 82-83.

³⁰⁸ Sirén 1965c, 84-87.

³⁰⁹ Kuukausimuistiot 1967-1969, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hb:1, TMA.

jää arvailujen varaan, mutta olettavaa on, että kannustavampi ja välittävämpi ilmapiiri olisi monen tytön kohdalla ollut enemmän tarpeen kuin negatiiviset arviot ja tiukan autoritääriin järjestelmä.

Hierarkkinen järjestys Yläneen tyttökodissa oli selvä. Oppilaat nähtiin selvästi alempiarvoisina henkilökunnan silmissä. Tyttöjen menneisyys kulki mukana koulukodissa, ja heitä muistutettiin usein epäonnistuneesta elämästä. Vaikka oppilaita joskus myös kiitettiin hyvästä käytöksestä, vaikuttaa Huvituksen ilmapiiri olleen melko negatiivinen nuoria kohtaan.³¹⁰ Sukupuolen merkitys koulukotihoidossa oli keskeinen ja erityisesti tyttöjen asema rakentui jatkuvat alisteisuuden ylläpitoon. Keskeistä oli, että tytöt ymmärsivät oman itsensä, käytöksensä, menneisyytensä ja tulevaisuutensa määrittelyn olevan koulukodin henkilökunnan käsissä. Tyttöjen asema laitoksessa oli mitätön, mikä osoittaa koulukotien vallan vaikutuksen.³¹¹

Koulukoteja on luonnehdittu ”päällikkövaltaisiksi” virastoiksi, joissa toimineet johtajat ovat olleet voimakkaita persoonallisuuksia. Tämä yhdistettynä koulukodin johtajien yleensä melko pitkiin virkakausiin johti usein siihen, että johtajat hallitsivat täysin laitosten toimintaa ja ilmapiiriä.³¹² Yläneen tyttökodin toimintaa tarkastellessani saatoin todeta, tyttöyden muovaamisessa henkilökunnan vallalla oli tärkeä merkitys. Erityisesti huomioni kiinnittyi Martti Kuusikosken asemaan Yläneen tyttökodin toimintaperiaatteiden ja kasvatuksellisten tavoitteiden määrittelijänä. Kuinka paljon koulukodin johtajalla oli vaikutusvaltaa siihen, millä tavalla ja millaiseksi tyttöjä Huvituksessa kasvatettiin? Lienee selvää, että Kuusikosken käsitykset, arvot ja ihanteet ovat heijastuneet koulukodin kasvatusohjelmaan, toimintatapoihin ja tavoiteltuun tyttöyteen. Tätä ajatusta vahvistavat tutkimani oppilaat, jotka olivat sijoitettuna Yläneen tyttökotiin myös Kuusikosken toimintakauden jälkeen. Heidän osaltaan saattoi havaita, että tyttökodissa omaksuttiin uusia käytäntöjä johtajan vaihtuessa. Muun muassa yksilökohtainen hoito, joka vielä Kuusikosken aikana jäi olemattomaksi, vaikuttaa kasvattaneen merkitystään.³¹³ Martti Kuusikosken toimintakautta Yläneen tyttökodissa on luonnehdittu

³¹⁰ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA ja Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³¹¹ Pösö 1993, 135 ja 250.

³¹² Siltanen 1991, 114-115.

³¹³ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

tiukan kurin ja eristäytyneisyyden aikakaudeksi.³¹⁴ Tämän lisäksi tulkitsisin Kuusikosken toimikauden autoritaarisen johtajuuden ja vallankäytön ajaksi, jolloin koulukodin johtajan asema tyttöyden tulkitsijana ja tuottajana, nousi kasvatusohjelman ja -tavoitteiden keskiöön.

Sopeutuminen kasvatuslaitoksen normeihin ja käytäntöihin sekä nuoren rakentaminen koulukotien odotusten ympärille olivat laitosten keskeisiä toimintastrategioita. Nuoren minäkuva ja käsitys itsestään saattoivat täysin kadota laitospedagogiikan yhteydessä, kun nuorta muokattiin kohti muiden määrittelemää toiseutta.³¹⁵ Tutkimusajanjaksoni aikana koulukoteihin sijoitetut nuoret joutuivat kokemaan sijoituksensa aikana melko järjestelmällistä nöyryyttämistä ja alemmuuden tunnetta. Oppilas joutui pukeutumaan koulukodin vaatteisiin, hänen elämänsä kontrolloitiin ympäri vuorokauden ja hänen toimintaansa määrittivät tiukat säännöt. Julkinen arviointi, rangaistukset ja verbaalinen nöyryyttäminen olivat myös arkipäivää. Tällaisella toiminnalla oli merkittävä vaikutus oppilaan minäkuvaan. Vapauden menettäminen ja sulkeminen eristettyyn yhteisöön oli kyseisen ajan näkemys oikeasta tavasta kasvattaa yhteiskunnallisista normeista poikkeava yksilö vastaamaan yleisiä odotuksia.³¹⁶

³¹⁴ Mattila-Lonka 2001, 412-413.

³¹⁵ Pösö 2004, 119.

³¹⁶ Sirén 1965c, 77-78.

5. Takaisin vapauteen

5.1. Kasvatusohjelman päättymisen ja vapautuminen tyttökodista

*”Milloin oppilas hänen kehityksensä ja olosuhteet huomioon ottaen ei ole enää koulukodissa annettavan hoidon ja kasvatuksen tarpeessa, hänet on poistettava koulukodista.”*³¹⁷

Koulukotiin joutuessaan nuorella ei ollut tietoa, kuinka kauan hän joutuu laitoksessa olemaan.³¹⁸ Koulukotien ohjesäännöissä ei asetettu ajallisia rajoja sijoituksen kestolle.³¹⁹ Sopivaa pituutta koulukodissa annettavalle hoidolle kyllä pohdittiin, sillä esimerkiksi vuonna 1958 valmistuneessa koulukotikomitean mietinnössä nähtiin tarpeellisena ja sopivana koulukotisijoituksen vähimmäiskestona yksi vuosi, mutta ylärajaa mietinnössä ei määritelty.³²⁰ Koulukodit olivat kuitenkin veloitettuja harkitsemaan oppilaan vapautusta vähintään kerran vuodessa huolimatta siitä, oliko oppilas menestynyt koulukodissa tai ei.³²¹ Koulukodista käsin sijoitusta ei haluttu nähdä pitkäkestoisena rangais- tuksena vaan lapsen tai nuoren elämänvaiheena, jonka aikana käytös ja kehitys ohjattiin oikeille raiteille.³²² Vaikka tarkkaa kestoä koulukotisijoitukselle ei pystytty määrittelemään, hämmötti tulevaisuudessa vapautuminen.

Koulukodeilla oli merkittävä vaikutusvalta siihen, kuinka kauan kasvatus- ohjelma ja sijoitus kesti. Yläneen tyttökodissa käytetty pistejärjestelmä oli keskeinen, kun oppilaan kotiuttaminen tuli ajankohtaiseksi. Periaatteena oli, että jokaisen tytön tuli kerätä tarpeellinen määrä pisteitä ennen kuin hän saattoi vapautua koulukodista.³²³ Ku- ten edellisessä luvussa totesin, pistejärjestelmä tarjosi oppilaille myös mahdollisuuden joissakin määrin hahmottaa oman koulukotisijoituksensa kesto, sillä vapautumiseen oikeuttavan 7500 pisteen saavuttaminen kesti noin 16-18 kuukautta. Tyttöjen kehitty- mistä ja soveltuvuutta vapaana elämiseen tarkasteltiin pitkälti vain pistejärjestelmän avulla. Vaaditun pistemäärän saavuttaminen oli huipentuma koulukotien kasvatustyölle ja harvoin tyttö laskettiin vapaalle, mikäli pistesaldo oli vielä vajaa.³²⁴

³¹⁷ Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

³¹⁸ Sirén 1967, 103.

³¹⁹ Valtion kasvatuslaitosten ohjesäännöt 1924 ja Valtion koulukotien ohjesääntö 1960.

³²⁰ Komiteamietintö 1958:1.

³²¹ Sirén 1967, 103.

³²² Saari 1961, 132.

³²³ Yläneen tyttökodin vuosikertomukset vuosilta 1955-1970. Yläneen koulukodin arkisto, toisteet, Db:1, TMA

³²⁴ Bruun 1965 JA Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

Pistejärjestelmän merkitys tytön kehittymien mittarina vaikuttaa olleen Yläneen tyttökodissa keskeinen, sillä tarkastelemastani aineistosta ei ilmene, että koulukodissa olisi vuosina 1955-1971 kotiuttamisen tullessa ajankohtaiseksi tarkasteltu oppilaan etenemistä jonkin muun tekijän kuin pistejärjestelmän kannalta. Myöskään oppilaiden omaa mielipidettä vapautumisesta ei ilmeisesti tarkemmin kartoitettu. Tämä antaa vaikutelman, ettei koulukodissa tarkasteltu yksilötasolla kunkin oppilaan lähtötilanteen ja tarpeen huomioiden edistymistä kasvatusohjelman aikana. Vaadittavan pistemäärän saavuttaminen ei välttämättä kaikkien kohdalla tarkoittanut sitä, että pysyvä muutos olisi tapahtunut. Jokaisen koulukotiin sijoitetun nuoren tarpeet olivat yksilölliset. Kun oppilaat istutettiin samanlaiseen muottiin pistejärjestelmän avulla, saattoivat monet vaikeudet nuoren kehityksessä ja henkiset ongelmat jäädä huomioimatta.

7500 pisteen saavuttaminen ei tarkoittanut suoraa vapautumista Yläneen tyttökodista. Ennen lopullista poistamista koulukodin kirjoista oppilas laskettiin koevapauteen, jonka aikana tarkasteltiin, pärjäisikö nuori yhteiskunnassa. Kun oppilaan pistemäärä vaikutti tarpeeksi lupaavalta, otti tyttökodin johtaja yleensä yhteyttä nuoren kotikunnan sosiaalilautakuntaan. Tytöille yritettiin järjestää koepalveluspaikka, jossa hän saattoi työtä tehden tai opiskellen totutella normaaliin arkeen. Niin koulukoti kuin sosiaalilautakunnat pyrkivät parhaansa mukaan auttamaan koepalveluspaikan löytämisessä, sillä nuorta ei laskettu vapaalle, ellei hänellä ollut paikkaa, minne mennä. Koevapauteen saattoi päästä myös kotiin tai sukulaisten luo.³²⁵ Koepalvelusjärjestelmä vakiintui koulukotien käytäntönä 1940-luvulla. Monet palveluspaikat järjestyivät esimerkiksi koulukodin henkilökunnan suhteilla.³²⁶ Yläneellä lukuisat perheet ottivat tyttökodin kasvatteja mielellään kotitalousapulaisiksi ja lastenhoitajiksi. Nuoret olivat toivottuja ja ahkerina pidettyjä apulaisia monessa taloudessa.³²⁷

Tyttöjen menestystä koevapaudessa tarkkailtiin tiiviisti. Koulukodista käsin oltiin yhteydessä muun muassa työnantajiin, sosiaalilautakuntiin ja useissa tapauksissa myös nuoriin pyrittiin pitämään yhteyttä. Kuulumisia vaihdettiin yleisesti kirjeiden välityksellä. Koevapauden aikana Yläneen tyttökotiin lähetetyt kirjeet ja viestit ovat monen tarkastelemanu nuoren osalta ainoita koulukodin oppilasakteihin sisällytettyjä oppilaan itsensä tuottamia aineistoja. Nuorten kirjeissään välittämät tiedot koevapaudessa menestymisestä olivat usein positiivisia. Nuoret kokivat menestyvänsä hyvin koulu-

³²⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³²⁶ Vehkalahti 2004, 189-190.

³²⁷ Mattila-Lonka 2001, 411.

kodin ulkopuolella, ja monien kohdalla toiveena oli lopullinen vapautuminen koulukodista. Harvoin nuoret itse näkivät koevapauden sujuneen huonosti. Sen sijaan nuorten kirjeisiin vastaamisesta huolehtinut Martti Kuusikoski ei aina nähnyt tyttöjen menestystä yhtä positiivisessa valossa. Monesti Kuusikoski pyrki muistuttamaan tyttöjä menestyksen vaikeuksista ja siveellisen sekä rehdin elämän tärkeydestä. Kuusikosken huomautukset olivat välillä aiheellisia.³²⁸ 1950-luvun loppupuolella koevapauteen laskettu Leila kertoi Yläneen tyttökotiin lähetetyissä viesteissään koevapauden sujuneen erinomaisesti. Todellisuudessa Leila oli palannut takaisin huonoille teille ja syyllistynyt siveettömyyteen. Martti Kuusikoski oli pettynyt tytön epärehellisyydestä, ja vastauksissaan Leilalle Kuusikoski pyrki tekemään selväksi, ettei valheilla pärjää vapaudessa. Leilan kohdalla koevapaudessa olo ei onnistunut Kuusikosken ohjeista huolimatta. Tyttö palautettiin takaisin koulukotiin epäonnistuneiden koepalvelusyritysten jälkeen kolmeen otteeseen.³²⁹

Koevapaus sai enimmillään kestää kaksi vuotta, mutta monien kohdalla aika venyi pidemmäksi.³³⁰ Keskeistä koevapaudessa oli, ettei se ollut varma takuu vapautumisesta. Koevapaudesta saattoi joutua takaisin koulukotiin, jos oppilaan menestys ei vastannut asetettuja tavoitteita. Monille paluu koulukotiin oli varmasti pettymys, sillä koulukodin rajojen ulkopuolelle pääsy oli selvä osoitus lopullisen vapautumisen lähestymisestä. Epäonnistuminen koevapaudessa oli myös Yläneen tyttökodille merkki kasvatusohjelman epäonnistumisesta, minkä vuoksi koevapaudesta palautetuille nuorille annettiin ensitöiksi eristysrangaistus.³³¹ Hoitoaikojen vähitellen lyhentyessä ongelmat koevapauksien aikana lisääntyivät. Elämä vapaudessa osoittautui monelle oppilaalle haasteeksi, minkä vuoksi yhä useammat jouduttiin palauttamaan takaisin koulukotiin koepalveluksen epäonnistuttua.³³²

1960-luvun loppupuolella Yläneen tyttökotiin sijoitettu Essi oli yksi niistä oppilaista, jonka menestys koevapaudessa ei vastannut koulukodin odotuksia. Essi ei viihtynyt hänelle osoitetuissa työpaikoissa muutamaa viikkoa pidempään ja sosiaalilau-

³²⁸ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³²⁹ Oppilasakti nro. 273, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12, TMA.

³³⁰ Sirén 1967, 103.

³³¹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA ja Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

³³² Vehkalahti 2004, 189-190.

takunnan mukaan tyttö oli hankkinut elantonsa ”siveellisesti hyljättävin keinoin”. Kehoituksista ja auttamisyrityksistä huolimatta Essin holtittomat elämäntavat jatkuivat, mistä johtuen muuta ratkaisua kuin koulukotiin takaisin sijoittamista ei nähty enää sopivana. Essi palautettiin takaisin Huvitukseen ja poistettiin lopullisesti koulukodin kirjoista muutamaa vuotta myöhemmin.³³³ Essin tapaus on tyypillinen esimerkki Yläneen tyttökotiin koevapaudesta palautetusta tytöstä. Epäsäännölliset elämäntavat, siveetön käytös ja kykenemättömyys rehelliseen työntekoon olivat suurimpia ongelmia koevapauteen laskettujen tyttöjen keskuudessa. Monien kohdalla koevapauden epäonnistuminen oli osoitus siitä, ettei aika ollut vielä kypsä poispääsulle koulukodista.³³⁴

Koevapaus ei ollut edellytys lopulliselle koulukodin kirjoista poistamiselle, vaikka monet oppilaat laskettiin koetteeksi vapaalle. Yläneen tyttökodista saattoi vapautua myös muita väyliä pitkin. Merkittävimpiä näistä olivat täysi-ikänsä saavuttaminen, opiskelupaikan saaminen esimerkiksi kansalaisopistosta tai avioituminen.³³⁵ Vaikka koulukotisijoituksen kestolle ei ollut määritelty tarkkoja ikärajoja,³³⁶ muodostui Yläneen tyttökodissa täysi-ikänsä saavuttamisesta keskeinen vapauttamisperuste. Tutkimusajanjaksoni aikana täysi-ikäisyyden rajana oli 21 vuotta vuoteen 1969 saakka, jolloin rajaa laskettiin kahteenkymmeneen ikävuoteen. Avioliiton solmiminen koulukotisijoituksen aikana vaikuttaa tutkimusajanjakson aikana olleen melko yleinen tie koulukodista vapautumiseen. Avioitumiseen vaadittiin tyttöjen virallisen huoltajan eli johtaja Kuusikosken suostumus ja joissain tapauksissa tyttöjen iän vuoksi tuli anoa erityislupaa presidentiltä. Kuusikosken suhtautuminen nuorten avioitumiseen oli valtaosin myötämielistä, vaikka myös epäilyksiä tyttöjen avioitumismotiiveista välillä ilmeni.³³⁷ Esimerkiksi Tiinan kohdalla epäilykset halusta kiertää lakia heräsivät kun nuori pyrki naimisiin miesystävänsä kanssa. Kuusikoski näki tarpeellisena, että Tiina jää koulukotiin ja eväsi tytlöltä mahdollisuuden avioliittoon. Tulevaisuus kuitenkin osoitti, ettei Tiina avioitumi-

³³³ Oppilasakti nro. 771, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:43, TMA.

³³⁴ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³³⁵ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³³⁶ Vehkalahti 2004, 192.

³³⁷ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

sellaan pyrkinyt pelkästään vapautumaan tyttökodista, sillä hän avioitui myöhemmin samaisen miehen kanssa.³³⁸

Lopullisesta vapautuksesta teki päätöksen aina sosiaaliministeriö. Se siis kantoi suurimman vastuun koulukotinuorten sijoituksesta vastaamalla sekä päätöksestä koulukotiin sijoittamiselle että vapauttamiselle. Usein koulukodin johtaja teki esityksen nuoren vapauttamisesta sosiaaliministeriölle.³³⁹ Perusteita lopulliselle koulukodin kirjoista poistamiselle hahmoteltiin muun muassa vuonna 1962 valmistuneessa lastensuojelukomitean osamietinnössä. Siinä vapautukseen oikeuttavina syinä nähtiin kasvatustavoitteiden saavuttaminen ja oppilaan hyvä menestys, oppilaan tarve jollekin muulle hoitomuodolle kuin koulukotikasvatukselle, laitoshoidon osoittautuminen tehottomaksi tulosten saavuttamisen kannalta sekä lastensuojelulain piiriin kuuluvien huostaanottovelvoitteiden päättyminen, kuten täysi-ikä saavuttaminen tai avioituminen.³⁴⁰

Kaikkien kohdalla koulukotikasvatuksella ei saavutettu toivottuja tuloksia. Vaikka Martti Kuusikoski saattoi sosiaaliministeriölle osoittamissaan vapautusehdotuksissa usein esittää perusteiksi koulukodin kirjoista poistamiselle oppilaan hyvää menestymistä sekä koulukodissa että koevapaudessa, on joukossa myös monia, joille vapautusta esitettiin täysin muista syistä. Koulukotinuoren ongelmien osoittautuessa ratkaisemattomiksi turvauduttiin usein irtolaishuollon tarjoamiin keinoihin. Niiden tyttöjen kohdalla, joilla sopimatonta käytöstä ei saatu kuriin koulukotikasvatuksen turvin, oli monesti edessään työlaitokseen lähettäminen.³⁴¹ Esimerkiksi Virpin kohdalla toistuvat karkaamiset ja käytösongelmat johtivat siihen, että kasvatustavoitteiden nähtiin epäonnistuneen. Martti Kuusikoski päätti anoa tytön poistamista Yläneen tyttökodista, vaikka Virpin sijoitus ei ollut ehtinyt kestää vuottakaan. Virpin nähtiin kuuluvan irtolaislain säädännön piiriin ja Huvituksesta poispäästyään hän siirtyi lääninvankilan kautta työlaitokseen.³⁴²

Koulukotisijoitus, joka sisälsi sekä itse koulukodissa vietetyn ajan että koevapaudessa olon, saattoi venyä useiksi vuosiksi. Seuraavassa taulukossa 3 on vuo-

³³⁸ Oppilasakti nro. 339, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:16, TMA.

³³⁹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA ja Rangaistuspäiväkirjat 1958-1971. Yläneen koulukodin arkisto, diaarit, Acc:1&Acc:2, TMA.

³⁴⁰ Komiteamietintö 1962:54, 10-11.

³⁴¹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³⁴² Oppilasakti nro. 508, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:26, TMA.

den 1965 osalta esitetty suomalaisista koulukodeista vapautuneiden tyttöjen sijoituksen kesto. Taulukkoon 3 on kirjattu eri sarakkeisiin sekä koulukodissa että koevapaudessa vietetty aika.

Taulukko 3. Koulukotien kirjoista v. 1965 lopullisesti poistettujen tyttöjen sijoituksen pituus.

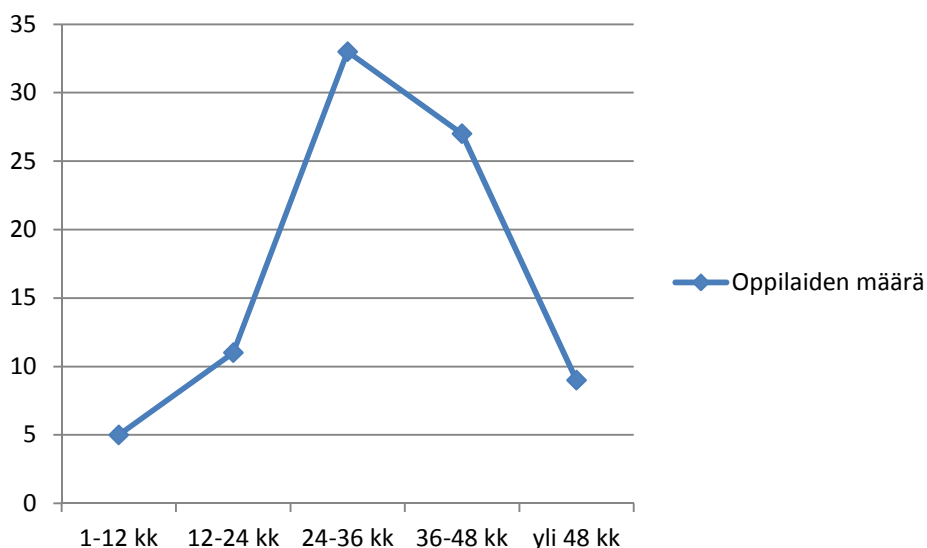
Sijoituksen pituus kuu- kausina	Koulukodissa	Koevapaudessa	Muussa laitoksessa
1-12 kk	64	29	11
13-24 kk	67	31	-
25-36 kk	14	33	-
37-48 kk	4	15	-
yli 48 kk	5	10	-
yht.	154	118	11

Lähde: Sirén 1967, 104. Sirénin taulukko on sosiaaliministeriön lastensuojelutoimiston laatima ja ei Sirénin mukaan todennäköisesti ole täysin luotettava, sillä koulukotien tavat laskea sijoituksen pituus ovat voineet olla vaihtelevat.

Taulukosta 3 voidaan havaita, että enemmistö vuonna 1965 koulukodeista vapautuneista tytöistä oli oleskellut koulukodissa enimmillään kaksi vuotta. Myös koevapaus kesti niukan enemmistön osalta enintään kaksi vuotta. Keskimäärin koulukotisijoitus kesti puolitoista vuotta ja koevapaus kaksi vuotta. Yläneen tyttökodista ei ole olemassa tai säilynyt vastaavanlaista tilastointia. Tutkimuksessa tarkastelemieni 85 tytön osalta olen tehnyt tilaston koulukotisijoituksen kokonaiskestosta perustuen sosiaaliministeriön koulukotiin sijoittamista ja laitoksen kirjoista poistamista koskeviin päätöksiin. Seuraavan sivun kuviossa 4 on esitetty kyseisten 85 Yläneen tyttökodissa olleen nuoren sijoituksen kesto. Jaottelua koulukodissa ja koevapaudessa vietetyn ajan osalta ei valitettavasti pysty aineiston avulla hahmottamaan, joten vertailu edellä esitettyyn Sirénin laatimaan tilastoon ei ole mahdollista.³⁴³

³⁴³ Yläneen koulukodin oppilaskortisto, Yläneen koulukodin arkisto, luettelot, Ba, TMA.

Kuvio 4. Yläneen tyttökotiin vuosina 1955-1971 kirjattujen 85 nuoren sijoituksen kesto.

Lähde: Yläneen koulukodin oppilaskortisto, Yläneen koulukodin arkisto, luettelot, Ba, TMA.

Selvän enemmistön kohdalla koulukotisijoituksen kokonaiskesto ylitti 25 kuukauden rajan. Kahdesta neljään vuoteen kestäneet sijoitukset olivat tarkastelemieni tyttöjen kohdalla yleisimpiä. Jos oletetaan, että työllä meni keskimäärin 16-18 kuukautta koulukodista vapautumiseen oikeuttavan pistemäärän saavuttamiseen, on selvää, että koevapaudessa olo pidensi joidenkin tyttöjen kohdalla huomattavasti koulukotisijoituksen kestoa. Monien tyttöjen kohdalla koulukotisijoitus vei merkittävän osan nuoruudesta. Koulukodin näkökulmasta kyse ei ollut hukkaan heitetystä ajasta, mutta tyttöjen osalta jopa yli neljä vuotta kestäneet vapaudenriistot ovat saattaneet tuntua lohduttoman pitkiltä.

Yläneen tyttökodin kirjoista poistettiin vuosina 1955-1971 yhteensä 682 nuorta. Vuosien väliset vaihtelut olivat usein melko suuria ja koko tarkasteluaikana Huvituksen kirjoista poistettiin vuosittain 11-68 oppilasta. Muutamia vuosia lukuun ottamatta laitoksesta siirrettiin vuosittain joitakin oppilaita esimerkiksi toisiin koulukoteihin tai työlaitoksiin, mikä kertoo, ettei kasvatustavoitteissa aina onnistuttu tai annettu hoito vastannut tytön tarpeita. Koulukotikritiikin lisääntymisestä huolimatta, ei 1960-luvun loppupuolella ole havaittavissa merkittävä kasvua Yläneen tyttökodin kirjoista poistettujen oppilaiden määrissä. Kritiikki näkyi selvemmin sisäänottomäärissä, eikä ilmeisesti julkisuudessa saavutetusta negatiivisesta huomiosta huolimatta tyttöjen vapautuksia

nähty tarpeellisena kiirehtiä. Alla olevassa taulukossa 4 on esitetty Yläneen tyttökodin kirjoista poistettujen oppilaiden määrä vuosina 1955-1971.³⁴⁴

Taulukko 4. Yläneen tyttökodista poistetut oppilaat vuosina 1955-1971.

Vuosi	Toiseen laitokseen siirrettiin	Muutoin kirjoista poistettiin	Kirjoista poistettuja yhteensä
1955	-	18	18
1956	6	12	18
1957	4	7	11
1958	5	27	32
1959	6	38	44
1960	4	56	60
1961	7	35	42
1962	5	20	25
1963	9	36	45
1964	8	34	42
1965	4	58	62
1966	-	68	68
1967	-	49	49
1968	2	57	59
1969	2	40	42
1970	1	34	35
1971	-	30	30
Yht.	63	619	682

Lähde: Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asia-kirjat, Hc:1a, TMA.

Koulukodin kirjoista poistaminen oli varmasti jokaisen tytön kohdalla merkittävä hetki. Käytännössä nuori oli jo koevapauden yhteydessä poistunut koulukodin ulkopuolelle, minkä vuoksi harvoin lopullisen vapautumisen yhteydessä hän pääsi enää konkreettisesti sulkemaan koulukodin ovet perässään. Oli kyseessä koevapauteen siirtyminen tai lopullinen koulukodin kirjoista poistaminen, pidettiin Yläneen tyttökodissa huoli, että tytöllä oli paikka, minne mennä. Lisäksi jokainen nuori varustettiin takilla, kahdella leningillä, kahdella kenkäparilla, kolmella alusvaatekerrastolla, sukilla ja hatulla. Rahallista avustusta annettiin viidenkymmenen markan edestä.³⁴⁵ Tytöt haluttiin lähettää hyvin eväin kohti vapautta, minkä vuoksi kapioiden anto koulukodista poistuville nuorille oli yleinen käytäntö 1960- ja 1970-luvun vaihteeseen saakka.³⁴⁶

³⁴⁴ Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asia-kirjat, Hc:1a, TMA.

³⁴⁵ Piuha: Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista 7.1.-11.1.1969, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

³⁴⁶ Vehkalahti 2004, 189.

5.2. Elämä koulukodin jälkeen

Koulukotisijoitusta huonosti käyttäytyvän nuoren elämässä pidettiin eräänlaisena väli-vaiheena. Oletusarvona oli, että nuori ei tule viettämään loppuelämäänsä laitoksessa, vaan että hän koulukotien tarjoaman kasvatustoiminnan ja tuen avulla kasvaa päteväksi yhteiskunnan jäseneksi, joka ei tulevaisuudessa enää ajautuisi koulukotiaikaa edeltävien huonojen elämäntapojen pariin. Koulukotisijoituksen päättyminen ei tarkoittanut huolenpidon ja valvonnan välitöntä päättymistä vaan nuorten elämää ja sopeutumista vapaaseen yhteiskuntaan tarkkailtiin koulukodista ja sosiaalilautakunnasta riippuen useita-kin vuosia laitoksesta vapautumisen jälkeen.³⁴⁷

Koulukotioppilaiden jälkihuolto vakiintui 1940-luvulla osaksi laitosten toimintakenttää. Erityisesti sosiaalilautakuntien vastuu koulukodeista vapautuneiden oppilaiden menestyksen tarkkailussa oli keskeinen. Ongelmaksi muodostui, etteivät kaikkien kuntien sosiaalilautakunnat velvoituksista huolimatta keskittäneet voimavarojaan jälkihuoltoon. Käytännössä sosiaalilautakuntien jälkihuoltotoimenpiteitä olivat muun muassa avustukset työpaikan löytämisessä tai arkisissa toimissa. Lisäksi sosiaalilautakunnat saattoivat antaa rahallista avustusta esimerkiksi opintomaksujen suorittamiseen. Yhteydenpito koulukotien ja sosiaalilautakuntien välillä jatkui jälkihuoltovaiheessa. Kun koulukodit olivat nuoren sijoitusvaiheessa raportoineet kunnille oppilaan menestyksestä, oli jälkihuoltovaiheessa sosiaalilautakuntien vuoro informoida koulukoteja kasvatusohjelmalla saavutettujen tulosten pysyvyydestä.³⁴⁸

Koulukotinuorten jälkivalvonta ja jälkihuolto ei aina sujunut ongelmitta. Monissa tapauksissa koulukotisijoitusta edeltänyt päätöksenteko- ja huostaanotto-proses-si oli johtanut nuoren ja hänen perheensä sekä sosiaalilautakunnan väliseen epäluottamukseen ja kiristyneisiin suhteisiin, minkä vuoksi jälkivalvonnan suorittaminen osoit-tautui vaikeaksi. Sosiaalilautakunnat eivät myöskään voineet antaa nuorten huoltajille suurta vastuuta koulukodista vapautuneen valvonnassa ja menestyksen tarkkailussa, sillä takaisin sijoittamisen ja uuden huostaanoton pelossa vanhemmat saattoivat katsoa lapsensa huonoa käytöstä läpi sormien.³⁴⁹ Keskeinen jälkihuoltoa vaikeuttava tekijä oli lisäksi se, että nuori oli haluton vastaanottamaan apua ja pitämään yhteyttä sosiaalilau-

³⁴⁷ Saari 1961, 132-133 ja 138-139.

³⁴⁸ Vehkalahti 2004, 190-193.

³⁴⁹ Saari 1961, 138-139.

takuntaan. Nuorten jälkihuollon pakoilu oli sosiaalilautakunnan näkökulmasta valitettavaa, mutta siihen puuttuminen oli hankalaa.³⁵⁰

Monet nuoret odottivat varmasti elämän lähtevän helposti liikkeelle koulukodin ulkopuolella. Vapaus saattoi kuitenkin osoittautua yllättävän hankalaksi. Koulukodissa ollessaan nuorella ei ollut mahdollisuutta päättää omista asioistaan ja hänen päivänsä rakentuivat koulukodin määrittämän kaavan ympärille, minkä vuoksi vapautumisen edellyttämä kyky itsenäiseen elämään saattoi olla osalla kadoksissa. Vaikka nuori oli laitoksessa oppinut monenlaisia taitoja ja säännöllisyyttä, saattoi työnteko vapaana ilman laitosta toimintaympäristöä ja valvontaa osoittautua vaikeaksi. Jo koevapauteen pääsyn yhteydessä tulikin ottaa huomioon, että nuori saattoi olla erittäin laitostunut. Omin avuin pärjääminen ei kaikilta itsestään selvästi onnistunut, eikä sosiaalilautakuntien jälkihuolto pystynyt tarjoamaan tarpeeksi konkreettista apua.³⁵¹

Koulukotisijoitukset vaikuttivat laitostumisen rinnalla varmasti myös pysyvästi nuorten minäkuvaan ja identiteettiin. Kaisa Vehkalahti on omassa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kasvatuslaitoksia käsittelevässä tutkimustyössään perehtynyt muun muassa kasvatuslaitosidentiteetin rakentumiseen. Selvää on, että koulukotikasvatus rakensi uudenlaisen tyttöyden rinnalla myös uudenlaista identiteettiä. Kaikkien kohdalla laitosidentiteetistä ei onnistuttu kuitenkaan rakentamaan pysyvää.³⁵² Koulukotikasvatuksen ja laitosten toimintaperiaatteiden voi monella tapaa nähdä vaikuttavan positiivisesti nuorten identiteettiin. Tutkimusta tehdessäni olen kuitenkin myös pohtinut, miten pitkät hoitoajat, tyttökodin eristäytyneisyys, holhous, tiukka kuri, nöyryytys ja ankarat rangaistukset ovat vaikuttaneet nuorten identiteettiin. Lähtikö laitoksesta loppujen lopuksi huomattavasti rikkonaisempi nuori kuin hän oli ollut sinne mennessään? Lienee ollut melko yksilökohtaista, miten koulukotikasvatus on vaikuttanut nuoreen. Selvää kuitenkin on, että kaikkien kohdalla koulukotikasvatus ei ollut paras mahdollinen keino tyttöyden muovaamisessa. Edellä mainittuun kysymykseen on tästä huolimatta mahdoton tyhjentävästi vastata ilman laitokseen sijoitettujen tyttöjen omaa ääntä.

Tutkimuksessani olen tarkastellut Yläneen tyttökotiin sijoitettujen nuorten koulukotiaikaa edeltävää elämää sekä laitoksessa vietettyä arkea. Koulukotisijoitus ei ollut tyttöjen elämän päätepiste. Jokainen nuori vapautui koulukodista ja jatkoi elämänsä. Millaiseksi tyttöjen elämä muodostui Huvituksesta vapautumisen jälkeen, on

³⁵⁰ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³⁵¹ Sirén 1967, 105.

³⁵² Ks. lisää esim. Vehkalahti 2008 ja 2009.

mielenkiintoinen kysymys, eikä siihen tämän työn puitteissa pysty täysin vastaamaan. Yläneen tyttökodissa on kyllä laadittu tilastoja ja tehty tutkimuksia koulukodista vapautuneiden nuorten myöhemmistä elämänvaiheista, mutta niitä on pidetty laadultaan ja luotettavuudeltaan vaihtelevina.³⁵³ Koulukodissa uskottiin kasvatusohjelman tehokkuuteen ja pysyviin tuloksiin. Esimerkiksi vuonna 1967 esitetystä *Noutajat* -ohjelmassa Martti Kuusikoski toteaa, että tyttöjen menestys koulukodista vapautumisen jälkeen on ollut hyvää. Kuusikoski viittaa tyttökodin laatimaan tilastoon, joka käsitti noin neljänsadan oppilaan tiedot. Tilaston mukaan 72,3 prosenttia oppilaista menestyi hyvin vapaudessa, eikä ollut joutunut tekemisiin sosiaaliviranomaisten tai virkavallan kanssa.³⁵⁴

Pirkko Tarkko on laatinut Jyväskylän yliopiston erityisopettajakurssilla vuonna 1970 tutkimuksen Yläneen tyttökodista vuosina 1961-1965 koepalvelukseen laskettujen nuorten vapautumisen jälkeen ilmitulleesta rikollisuudesta aineistonaan rikosrekisterimerkinnät. Tutkimuksessaan Tarkko on tarkastellut yhteensä 95 Yläneen tyttökodista vapautuneen nuoren rikosmerkintöjä. Saamiaan tuloksia hän myös vertailee muista laitoksista vapautuneiden rikollisuusprosentteihin. Huvituksesta vapautuneiden nuorten osalta 29 oppilaalla eli 30,5 prosentilla oppilaista oli merkintöjä rikosrekisterissä. Varkaudet olivat yleisimpiä rikkomuksia, joihin tytöt olivat syyllistyneet. Rangaistuksia tehdyistä rikkeistä oli langetettu 35 tapauksen kohdalla joko vankeus- tai kuritus-huonetuomiona.³⁵⁵

Koska Yläneen tyttökodin arkisto ei tarjoa kaikkien tyttöjen osalta tietoa koulukodin jälkeisestä elämästä, on vaikea muodostaa kokonaiskuvaa, kuinka hyvin koulukotikasvatuksessa onnistuttiin ja millaisia jälkiä se jätti nuoriin. Aineistossa myös selvästi korostuvat koulukodin jälkeisessä elämässä huonosti menestyneet nuoret. Niiden perusteella ei kannata muodostaa liian lohdutonta mielikuvaa, sillä varmasti monet elivät Huvituksesta vapautumisen jälkeen täysin normaalia elämää. Vaikka Yläneen tyttökodissa koulukotikasvatuksen nähtiin tehokkaasti muovaavan tyttöjä kohti yhteiskunnan vaatimuksia ja työn tuloksia pidettiin myös julkisesti onnistuneina, ei nuorten henkilökohtaisessa aineistossa korosteta hyvin elämässään menestyneitä. Todennäköisesti niiden tyttöjen kohdalla, joiden oppilaskorteissa tai oppilasakteissa ei ole mainintoja koulukodin jälkeisestä elämästä, on käytös ja pärjääminen vapaana ollut normien mukaista ja sopivaa. Sen sijaan epäonnistuneet kasvatustyön tulokset kirjattiin aineistoihin varmasti helpommin.

³⁵³ Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA ja Mattila-Lonka 2001, 412.

³⁵⁴ Silvennoinen & Vanhatalo & Vilpponen 1967.

³⁵⁵ Tarkko 1970, Yläneen koulukodin arkisto, muut asiakirjat, Ua:1, TMA.

Yläneen tyttökodista vapautunut Iiris oli yksi niistä oppilaista, jonka elämä koulukodista vapautumisen jälkeen palasi vanhoille huonoille teille. Iiris ei viihtynyt työpaikoissaan ja irtolaismaiset elämäntavat houkuttelivat. Myös tytön seksuaalinen holtittomuus herätti huolta sosiaalilautakunnassa, minkä vuoksi pohdittiin sterilisaatioesityksen³⁵⁶ laatimista. Tarpeeksi vahvoja perusteita esityksen laatimiselle ei löytynyt, minkä vuoksi sosiaalilautakunta hylkäsi ajatuksen. Niiden vuosien aikana, jolloin Iirikseen saatiin pidettyä yhteyttä, tyttö tuli raskaaksi kahteen otteeseen. Toinen raskauksista päättyi aborttiin, mutta toisen kohdalla lupaa raskauden keskeyttämiseen ei myönnetty. Iiris synnytti lapsen, joka päätyi lastenkotiin, tytön itsensä asuessa kunnalliskodissa. Niiden vuosien aikana jolloin Iirikseen kyettiin pitämään yhteyttä, ei tytön elämää saatu ohjattua oikeille raiteille.³⁵⁷

Myös Jaanan kohdalla elämä vapaudessa osoittautui hankalaksi. Tyttö joutui jonkin aikaa koulukodista vapautumisensa jälkeen irtolaismaisten elämäntapojensa vuoksi poliisin kuulusteltavaksi. Jaana päätyi irtolaisvalvonnan piiriin, millä ei saavutettu toivottua muutosta elämäntavoissa. Koska Jaana ei kuulunut enää lastensuojelun piiriin, määrättiin hänet irtolaislain perusteella työlaitokseen. Lisäksi ennen laitokseen joutumista tyttö oli synnyttänyt lapsen, joka päätyi sukulaisten hoidettavaksi. Jaanan ongelmat muodostuivat niin vakaviksi, että työlaitoksen jälkeen hän päätyi nuorisovankilaan ja sai kuritushuonerangaistuksen. Jaanan elämänvaiheita voi tyttökodin arkistoaineiston avulla tarkastella noin kymmenen vuoden ajan, kun lähdetään liikkeelle koulukotia edeltävästä ajasta ja päädytään viimeiseen oppilasakteissa mainittuun rangaistukseen. Näiden vuosien aikana tytön elämää ei kontrollista, rangaistuksista ja avunannosta huolimatta onnistuttu muovaamaan yhteiskunnan odotuksia vastaavaksi. Epäselväksi jää, muodostuiko Jaanan elämä koskaan normien mukaiseksi.³⁵⁸

Jaana ja Iiris ovat esimerkkejä tytöistä, joiden elämä koulukodista vapautumisen jälkeen muodostui varsin ongelmalliseksi ja pitkäaikaiset hankaluudet saattoivat olla osoitus pysyvästä sosiaalisesta sopeutumattomuudesta. Jaanan ja Iiriksen koulukodin jälkeisten elämänvaiheiden rinnalle on onneksi löydettävissä myös vastakohtia. Tarkastelemieni 85 nuoren joukkoon mahtuu monta tyttöä, joiden elämä muotoutui täysin yhteiskunnan normeja vastaavaksi Huvituksesta vapautumisen jälkeen.³⁵⁹ Esimer-

³⁵⁶ Pakkosterilointi oli sallittua Suomessa 1960-luvun loppuun saakka. Ks. tutkimusajanjaksoa koskettavista sterilointikäytännöistä lisää Sandholm 2013.

³⁵⁷ Oppilasakti nro. 381, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:19, TMA.

³⁵⁸ Oppilasakti nro. 417, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:21, TMA.

³⁵⁹ Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto,

kiksi Helenan kohdalla elämä vapaudessa sujui erinomaisesti. Tyttö meni pian koulukodista vapautumisensa jälkeen naimisiin ja sai kolme lasta. Helenan elämäntavat olivat sosiaalilautakunnan mukaan niin esimerkillisiä, ettei niistä ollut mitään huomautettavaa.³⁶⁰ Liisa sen sijaan muutti Yläneen tyttökodista pois pääsyn jälkeen Ruotsiin, jossa hän sai vakituisen työpaikan. Liisan pärjäämistä tiedusteltiin ruotsalaisilta viranomaisilta, joiden vastaus oli ilahduttava. Tyttö oli pärjännyt todella hyvin, eikä kukaan ollut tehnyt valituksia lastensuojeluviranomaisille Liisan käyttäytymisestä.³⁶¹

Koulukotisijoitus jätti tyttöihin varmasti melko vaihtelevat jäljet. Joukkoon mahtuneet sekä katkeruutta että kiitollisuutta. Toiset nuoret onnistuivat koulukotikasvatuksen avulla löytämään reitin hyvään ja normienmukaiseen elämään, kun taas toisille vapaus osoittautui haasteelliseksi. Se, miltä pois pääsy koulukodista tuntui, jää kuitenkin valtaosin tämän tutkimuksen puitteissa arvoitukseksi. Mielenkiintoista olisi tarkastella, minkälaisia tuntemuksia vapautuminen herätti ja millaisen leiman koulukotisijoitus jätti tyttöihin. Ne kirjeet, joita Yläneen tyttökodissa olleet ovat erityisesti koevapautensa aikana kirjoittaneet koulukodin johtaja Martti Kuusikoskelle, avaavat hiegan tyttöjen henkilökohtaista ajatus- ja tunnemaailmaa. Joissakin kirjeissä on havaittavissa selvä toiveikkuus tulevasta ja kiitollisuus koulukodin tarjoamasta kasvatuksesta, tuesta ja turvasta.³⁶²

Eerika oli yksi niistä nuorista, joka kirjoitti Martti Kuusikoskelle tuntemuksistaan vapaudessa. Koulukotisijoitus oli selvästi pysäyttänyt tytön pohtimaan omaa parastaan. Eerika pärjäsi hyvin vapaudessa ja hän oli ymmärtänyt, että ilman koulukotikasvatusta hänen elämänsä olisi saattanut muotoutua hyvin erilaiseksi. Koulukotikasvatuksella pyrittiin tuottamaan täydellisyyttä hipovaa tyttöyttä. Yksikään yksilö ei kuitenkaan ole kone, ja ilman omaa henkilökohtaista ja sisäistä ymmärrystä itsestään pysyvien tulosten saavuttaminen on varmasti ollut mahdotonta. Mielestäni Eerikan kirje on osoitus siitä, että nuori on löytänyt itsensä ja päämäärän elämälle. Ehkäpä lyhyt lainaus tytön kirjeestä kiteyttää hyvin kasvatustyöllä saavutetun tuloksen ja määrittää päätepisteen yhdelle koulukotinuoren elämänvaiheelle.³⁶³

sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³⁶⁰ Oppilasakti nro. 383, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:19, TMA.

³⁶¹ Oppilasakti nro. 768, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:42, TMA.

³⁶² Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:12-17, Ha:19, 21, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 39, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 51, 53, 55, TMA.

³⁶³ Oppilasakti nro. 507, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:26, TMA.

”[...]Elämähän on niin tyhjää ja ihminen elää vain omalle itselleen. Nyt minäkin olen löytänyt tarkoituksen jokapäivälle.[...]”³⁶⁴

³⁶⁴ Oppilasakti nro. 507, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Ha:26, TMA.

6. Sopeutuva tyttö?

On myönnettävä, että on täysin sattuman kauppaa, että eräänä päivänä törmäsin Yläneen koulukodin arkistoon. Tarkoituksena oli kartoittaa suomalaisista kartanoista löytyvää arkistomateriaalia, kun vastaan tuli Yläneellä Huvituksen kartanossa sijainneen tyttökodin arkisto. Sen sisältöä tarkemmin tarkastelllessani palat loksahdivat paikalleen ja päätös ryhtyä tutkimaan minulle täysin vierasta koulukotimaailmaa oli nopea. Tutkimustyö on avannut minulle täysin uusia ovia ja näkökulmia suomalaisen kasvatuksen ja sosiaalihuollon historiaan. Olen törmännyt moniin arkaluonteisiin sekä lohduttomalta tuntuviin asioihin ja ihmiskohtaloihin. Ristiriitaiset tuntemukset koulukotijärjestelmästä ja vapaudenriiston kohteeksi joutuneista nuorista ovat tutkimusta tehdessä moneen otteeseen pysäyttäneet. Historiallinen empatia on keskustelua herättävä osa-alue tutkimustyössä ja Yläneen tyttökotiin joutuneiden nuorten elämäntarinoita tarkastelllessani voin todeta tunteneeni laajaa myötätuntoa nuoria ja monesti asettuneeni heidän asemaansa kohtaan.

Vuonna 1943 perustettuun Yläneen tyttökotiin sijoitettiin vuosina 1955-1971 yhteensä 690 nuorta. Erityisesti siveettömille tytöille tarkoitettuna laitoksena oppilaita yhdisti seksuaalinen holtittomuus. Tutkimusajanjaksoni suomalaisessa yhteiskunnassa tyttöjen sukupuolisuhteita ei pidetty hyväksyttävänä, minkä vuoksi jo epäily tyttöjen kiinnostuksesta miesseuraa kohtaan herätti sosiaalilautakuntien kiinnostuksen. Vaikka seksuaalisuhteista ei ollut aina suoraa näyttöä, saattoi huoli tytön ajautumisesta siveellisesti epäilyttäville teille olla keskeinen peruste koulukotiin sijoittamiselle. Joidenkin tyttöjen kohdalla seksuaalinen käyttäytyminen viittasi prostituutioon ja erityisesti satamissa viihtyneiden laivatyttöjen ja ympäri Suomea liftanneiden autotyttöjen kohdalla seksuaaliseen kanssakäymiseen liittyi usein korvaus. Seksuaaliseen kanssakäymiseen lukeutui usein varjopuolia, hyväksikäyttöä, raiskauksia, odottamattomia raskauksia ja sukupuolitauteja, joihin tytöt yksin nähtiin syypäinä. Normienmukaiseen tyttöyteen ei kuulunut siveetön käyttäytyminen, ja vaikka tytöiltä odotettiin viehättävyyttä ja kykyä vedota vastakkaiseen sukupuoleen, tuli tytön kyetä olemaan samanaikaisesti myös torjuva.

Seksuaalinen holtittomuus ei ollut ainoa peruste sijoitukselle Yläneen tyttökotiin, vaan kaikkien tarkastelemieni tyttöjen kohdalla koulukotia edeltävään elämään liittyi lisäksi monia muita ongelmia. Ongelmat koulunkäynnissä, haluttomuus rehelliseen työntekoon, karkumatkat, näpistelyt sekä muut rikokset ja päihdeongelmat olivat tyypillisiä sosiaaliseen sopeutumattomuuteen ja epäsäännölliseen elämään viittaavia tekijöitä, jotka toistuivat monen tytön elämäntarinoissa. Usein näitä elämäntapoja kuvattiin termillä irtolaisuus. Huvitukseen päätyneet nuoret poikkesivat merkittävästi yhteis-

kunnan asettamista normeista. Heidän käytöksensä ei lukeutunut vastuuntuntoisen tytön elämään. Tytöiltä odotettiin hyvää käytöstä ja säännöllisiä elämäntapoja. Tyttöjen tuli panostaa koulunkäyntiin ja ammatinhankintaan sekä samalla valmistautua äitiyteen. Etenkin 1960-luvulla ihanteeksi nousi käsitys työstä, joka valmentautui sekä ammattiin ja superäitiyteen. Päihteet eivät kuuluneet hyvän tytön elämään ja hauskanpito ei saanut riistäytyä käsistä.

Alustavan päätöksen nuoren sijoittamisesta koulukotiin teki sosiaalilautakunta. Lähtölaukauksen sijoitusprosessille saattoi antaa esimerkiksi tytön perheenjäsenen, naapurin tai työnantajan ilmianto. Varsinkin pienissä kunnissa saattoi sosiaalilautakunnan jäsen itse panna merkille tytön epäsäännölliset ja -sosiaaliset elämäntavat, jotka toimivat perusteena käsittelyn aloittamiselle. Nuorten taustoja pyrittiin tarkastelemaan mahdollisimman tarkasti hankkimalla tietoja esimerkiksi huoltajilta ja opettajilta. Syitä huonolle käytökselle pyrittiin etsimään perhepiiristä, minkä vuoksi tyttöjen vanhempien taustat olivat myös tarkassa syynissä. Nuorista laadittiin henkilötutkinnat, joissa perusteellisesti selvitettiin nuoren elämäntavat ja -vaiheet. Tutkittuaan tapausta, sosiaalilautakunnat tekivät alustavan päätöksen koulukotiin sijoittamisesta. Lopullisen määräyksen sijoittamisesta antoi sosiaaliministeriö. Sosiaalilautakunnat olivat velvoitettuja kokeilemaan lievempiä toimenpiteitä ohjataksaan huonosti käyttäytyvän nuoren takaisin oikeille teille ennen koulukotisijoituksen pohtimista. Aina toimiin ei kuitenkaan ryhdytty, vaan sijoittaminen laitokseen oli ainoa sosiaalilautakunnan suorittama huoltotoimenpide. Tutkimusajanjaksoni aikana sosiaalilautakuntia kritisoitiin pätevien virkamiesten puutteesta. Erityisesti pienillä paikkakunnilla kokemukset ja osaaminen lastensuojelullisista toimenpiteistä saattoivat olla varsin puutteellisia.

Sijoitus koulukotiin perustui hallinto-oikeudelliseen vapaudenriistoon. Nuorten vanhemmat luopuivat huoltajuudestaan, jolloin koulukodin johtajasta tuli heidän virallinen huoltajansa. Miten tytöt itse suhtautuivat vapaudenriistoon, jää aineiston kohdalla epäselväksi, mutta monien tyttöjen kohdalla käytös henkilötutkintojen laadinnan yhteydessä on viitannut täydelliseen välinpitämättömyyteen ja kyvyttömyyteen nähdä omat ongelmansa. Sen sijaan vanhemmat suhtautuivat suurimmaksi osaksi lastensa sijoitukseen myötämielisesti. Joissain tapauksissa he kokivat tulleen harhaan johdetuiksi. Vanhemmilla oli oikeus tehdä muutoksenhakuanomus hallinto-oikeuteen, mutta monesti se osoittautui liian hankalaksi toimenpiteeksi muutoseikkojen vuoksi. Ristiriidoilta nuoren vanhempien sekä sosiaalilautakuntien ja koulukotien välillä ei aina voitu välttyä.

Nuorten vapaudenriistoon ja koulukotiin sijoittamiseen liittyi oikeusturvallisia puutteita, jotka kyseenalaistivat erityisesti sosiaalilautakuntien toimintaperiaatteet. Sosiaalilautakuntien sijoituspäätösten tuli perustua tarkoin laadittuun henkilötutkintaan. Kettil Bruun oli havainnut, ettei vuonna 1964 Yläneen tyttökotiin sijoitettujen kohdalla käytäntöä ollut noudatettu, vaan henkilötutkinnat oli laadittu vasta sijoituspäätöksen jälkeen. Tutkittuani asiaa oman tutkimusajanjaksoni osalta havaitsin, että yli puolet tarkastelemistani 85 nuoresta sijoitettiin Huvitukseen ilman perusteellista henkilötutkintaa. Vaikka nuoren elämäntavat ovat varmasti olleet sosiaalilautakunnan tiedossa sijoituspäätöstä tehdessä, on kyseessä merkittävä nuorten oikeusturvan loukkaus.

Arki Yläneen tyttökodissa muodostui tarkoin määriteltyjen rutiinien ja kristillisten arvojen ympärille. Oppilaiden päivät täyttyivät työnteosta ja opiskelusta. Vapaa-aika oli tarkoin kontrolloitua, mutta oppilaille pyrittiin tarjoamaan monipuolisia vapaa-ajan aktiviteetteja. Huvituksen kasvatusohjelma muodostui pitkälti työterapian ympärille, minkä nähtiin olevan oiva keino kasvattaa nuoria kohti yhteiskunnallisia normeja. Oppilaat työskentelivät muun muassa koulukodin keittiössä ja maatilan palveluksessa. Työnteon rinnalla tytöillä oli mahdollisuus suorittaa Yläneen tyttökodissa ammattikursseja sekä kansakoulututkinto, mikäli koulunkäynti oli keskeytynyt ennen koulukotisijoitusta.

Yläneen tyttökotiin sijoitetut oppilaat viettivät käytännössä kaiken aikansa yhdessä. Suuremmilta ristiriidoilta pystyttiin ilmeisesti koulukodissa välttymään, vaikka oppilaiden keskuudessa vallitsi selvä arvohierarkia, jossa heikoimmat joutuivat usein kiusauksen ja syrjinnän kohteeksi. Huvituksen henkilökunnan näkökulmasta suurimmaksi uhaksi oppilaiden keskinäisissä suhteissa muodostui homoseksuaalinen käytös, jota yritettiin parhaan mukaan välttää. Oppilaiden välisten suhteiden lisäksi myös henkilökunnan ja oppilaiden väliset suhteet olivat keskeisessä asemassa koulukotimaailmassa. Kahtiajako henkilökunnan ja tyttöjen välillä oli selvä, eikä ymmärrystä suuntaan tai toiseen ollut helppo löytää. Työskentely tyttökodissa edellytti luonteenlujuuutta, sillä tytöt saattoivat tahallaan kiusoitella hoitajia ja koetella heidän hermojaan. Kaikki eivät kestäneet koulukodin raskasta työskentely-ympäristöä, varsinkin jos tytöt käytöksellään osoittivat selvää vastenmielisyyttä hoitajaa kohtaa.

Elämä koulukodissa oli todella eristäytynyttä ja yhteydet ulkomaailmaan vähäiset. Tyttöillä oli oikeus vastaanottaa ja lähettää kirjeitä, mutta toimintaa valvottiin tiukasti. Mahdollisuus ulkoiluun oli riippuvaista hoitajien halusta lähteä valvomaan oppilasjoukkoa pihalle. Oppilaiden suhtautuminen sulkeutuneeseen koulukotimaailmaan oli vaihtelevaa. Toiset näkivät sen kodinomaisena turvapaikkana, kun taas toiset ran-

gaistuksena. Melko yleiset karkumatkat Huvituksesta kertovat ehkäpä osittain tyttöjen viihtymisestä koulukodista ja suhtautumisesta kasvatukseen.

Kuri oli Yläneen tyttökodissa tiukkaa. Ruumiillista rangaistusta ei laitoksessa virallisen tiedon mukaan käytetty, mutta eristysrangaistukset olivat yleisiä. Oppilaan sulkeminen eristyshuoneeseen pienestäkin rikkeestä oli yleistä. Ulospääsy rangaistuksen aikana oli harvinaista. Tutkimusajanjakson edetessä eristysrangaistusten käyttö väheni Yläneen tyttökodissa ja myös eristysten kestot lyhenivät. Rangaistusten käyttöä pidettiin keskeisenä keinona edesauttaa kasvatustavoitteiden saavuttamista, sillä eristysajan aikana oppilaalla oli hyvä mahdollisuus pohtia tekemiään virheitä.

Koulukotikasvatuksen tavoitteena oli rakentaa yhteiskunnan normeihin sopeutunut tyttö. Yläneen tyttökodin kasvatusohjelman päämääränä oli, että nuoresta kasvaisi osaava, säännöllinen ja tunnollinen yhteiskunnan jäsen. Työterapian ja ammatikurssien avulla tytöille opetettiin taitoja joita perheenäiti ja rehellinen työntekijä tarvitsivat. Lisäksi oletuksena oli, että tyttöjen käytös muotoutuisi siveelliseksi ja moitteettomaksi. Oikeanlaisen tyttöyden rakentaminen määritteli Yläneen tyttökodin toimintaperiaatteet. Laitoksessa käytössä olleen pistejärjestelmän turvin tyttöjen etenemistä pystyttiin helposti tarkastelemaan. Hyvästä käytöksestä palkittiin kun taas epäonnistumisesta sakotettiin. Keskeistä uudenlaisen tyttöyden omaksumisessa oli myös, että nuori tiedosti koulukotia edeltäneen huonoutensa.

Yläneen tyttökodista vapautumiseen oikeuttava pistemäärä oli tutkimusajanjakson aikana 7500 pistettä. Sen saavuttamiseen kului noin 16-18 kuukautta. Ennen lopullista koulukodin kirjoista poistamista oppilas usein laskettiin koevapauteen, jonka aikana tarkasteltiin, oliko kasvatustyöllä saavutettu pysyvä lopputulos. Koevapauden edellytyksenä oli, että oppilailla oli paikka, minne mennä. Kaikkien kohdalla koevapaus ei kuitenkaan sujunut odotusten mukaan, minkä vuoksi nuori saattoi joutua takaisin laitokseen.

Lopullisen päätöksen koulukodin kirjoista poistamisesta teki aina sosiaaliministeriö. Tarvittavan pistemäärän saavuttamisen ja onnistuneen koevapauden lisäksi koulukodista saattoi vapautua myös muutamien muin keinoin. Keskeisimpiä niistä olivat täysi-ikäisyyden saavuttaminen, avioituminen tai päätyminen toiseen laitokseen. Koulukotisijoituksen kokonaiskesto koevapauksineen saattoi venyä usean vuoden mittaiseksi. Tutkimuksessa tarkasteltujen 85 Yläneen tyttökodin oppilaan kohdalla enemmistö oli sijoitettuna koulukotiin yli kaksi vuotta.

Huvituksesta vapautuneiden menestys vapaana oli vaihtelevaa. Tyttökodin näkökulmasta kasvatustyöllä saavutettiin hyviä tuloksia ja enemmistö tytöistä pärjäsi

elämässään hyvin. Täysin vastakkaisilta ihmiskohtaloilta ei kuitenkaan välttytty. Vaikka monet menestyivät elämässään moitteettomasti, valitettavan monen nuoren kohdalla elämä ajautui huonoille raiteille pian koulukodista vapautumisen jälkeen. Epäsäännölliset ja -sosiaaliset elämäntavat saattoivat olla osoitus pysyvistä sosiaalisesta sopeutumattomuudesta. Kaikkien kohdalla koulukotikasvatus ei ollut oikea keino muovata tyttöyttä vaan apua olisi pitänyt hakea muilta tahoilta.

Koulukotikasvatus perustui pitkälti sosiaalilautakuntien ja koulukotien henkilökunnan tulkintoihin oikeasta ja väärästä tyytöydestä. Työnjako oli selvä. Sosiaalilautakunnat vastasivat niistä vääränlaisen tyytöyden tulkinnoista, jotka toimivat perusteina koulukotiin sijoittamiselle ja koulukodit sen sijaan rakensivat tulkintoja oikeanlaisesta tyytöydestä ja pyrkivät kasvattamaan laitoksiin sijoitettuja tyttöjä kohti oikeanlaisia elämäntapoja. Kaikki tytöt eivät sopeutuneet koulukodin määrittelemään muottiin, kun taas toiset onnistuivat Huvituksesta vapautumisen jälkeen pitämään elämänsä oikealla tiellä. Kuten tulkinnat tyytöydestä, myös tulkinnat sopeutumisesta voivat olla vaihtelevat. Lopullisen vastauksen siitä, sopeutuivatko Yläneen tyttökotiin sijoitetut nuoret yhteiskunnan asettamiin odotuksiin ja normeihin, voi löytää vain henkilökohtaisia kokemuksia ja myöhempiä elämänvaiheita kartoittamalla.

Tutkimukseni ollessa jo hyvässä vauhdissa huhtikuussa 2013, esitettiin televisiossa Ari Lehiköisen dokumentti *Varastettu lapsuus*, jossa kerrottiin 1960-luvulla koulukotiin sijoitettujen poikien kokemuksista koulukotimaailmasta. Aikuiset miehet kertoivat koulukodin väkivallasta, oppilaiden välisestä seksuaalisesta hyväksikäytöstä, henkilökunnan piittaamattomuudesta ja hylkäämisen tunteesta. Dokumentti avasi silmäni koulukoteihin sijoitettujen henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan. Vaikka dokumentissa esiintyneet miehet kertoivat kokemuksistaan hillitysti, pystyin aistimaan, kuinka he edelleen kantoivat harteillaan kipeitä muistoja, jotka olivat vaikuttaneet koko elämään. Dokumentti oli äärimmäisen pysäyttävä ja ajatuksia herättävä. Oli surullista havaita, kuinka nyt jo eläkkeellä olevat miehet kokivat yhä koulukotiajan raskaana muistona. Koulukotinuorten raskaita kokemuksia on pyritty jo monissa maissa hyvittämään. Useissa Länsi-Euroopan maissa on otettu käyttöön tai suunnitteilla korvausjärjestelmä, niille lapsille ja nuorille, jotka ovat joutuneet vapaudenriiston kohteeksi. Myös Suomessa asiaa suunnitellaan ja tulevaisuudessa esimerkiksi tutkimusajanjaksoni aikana koulukoteihin sijoitetut nuoret voivat ehkä hakea valtiota korvausta kokemuksistaan.³⁶⁵

Suomalaisen koulukotijärjestelmän historia on vielä monilta osin piilossa. Koulukotiin sijoitettujen tuhansien nuorten kokemukset ovat jääneet kuulematta. Monil-

³⁶⁵ ks. lisää Lehiköinen 2013.

le vanhat muistot koulukotiajoista ovat varmasti kivuliaita, eivätkä kaikki halua niistä puhua. Lehikoisen dokumentti kuitenkin osoittaa, että esimerkiksi tutkimusajanjaksoni koulukotinuorten kokemuksia olisi äärimmäisen tärkeä kartoittaa, vielä kun siihen on mahdollisuus. Tämän tutkimuksen viranomaisnäkökulma on todennäköisesti selvästi rajoittunut. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen haastattelu avaisi täysin uudenlaisia näkökulmia ja auttaisi paremmin hahmottamaan koko koulukotijärjestelmää. Olen oppinut suunnattomasti uutta tätä tutkimusta tehdessäni, mutta tiedonjanoni ei ole vielä sammunut. Se on ehkä oiva osoitus siitä, että sijaa uudelle tutkimukselle ja uudenlaisille näkökulmille koulukotimaailman historiassa on edelleen.

Lähteet

Arkistolähteet:

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Yläneen koulukodin arkisto:

Diaarit:

Rangaistuspäiväkirjat 1958 – 1966

Rangaistuspäiväkirjat 1966 – 1971

Luettelot:

Oppilaskortisto

Arkistoluettelot 1943-1964, 1984

Pöytäkirjat:

Pöytäkirjat 1955--1971

Toisteet:

Lähetettyjen kirjeiden toisteet 1955-1968, 1970-1971

Vuosikertomukset 1955-1970

Saapuneet asiakirjat:

Saapuneet kirjeet 1955-1971

Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat:

Oppilasaktit nro. 271-275, 310-314, 339-343, 381-385, 416-420, 461-465, 503-507, 551-555, 606-610, 660-664, 714-718, 767-771, 815-819, 859-863, 892-896, 916-920, 941-945.

Kuukausimuistiot oppilaista 1967-1969

Oppilastilastot vuosittain 1955 – 1971

Oppilaiden jälkihuoltoa koskevat asiakirjat 1970 – 1984

Muistiot ja suunnitelmat:

Koulun opetussuunnitelmat 1961 – 1971

Muut asiakirjat:

Koulukoteja koskevat opinnäytetyöt:

Piuha, Kaija: *Harjoittelukertomus Yläneen tyttökodista*. 7.1.-11.1.1969.

Raportti Yläneen tyttökodista 23.4.1965.

Tarkko, Pirkko: *Yläneen tyttökodissa vuosina 1961-1965 koetteeksi poispäässeiden oppilaiden myöhemmästä ilmitulleesta rikollisuudesta rikosrekisteri*

merkintöjen mukaan. Erityistyö Jyväskylän yliopiston erityisopettajakurssilla, 1970.

Asiakirjakokoelmat:

Komiteamietintö 1958:1. Koulukotikomitean mietintö. Helsinki 1958.

Komiteamietintö 1962:54 Lastensuojelukomitean osamietintö N:o I. Ehdotus koulukotilaiksi perusteluineen. Helsinki 1962.

Komiteamietintö 1963:3. Lastensuojelukomitean osamietintö N:o II. Ehdotus eräiksi muutoksiksi koulukotilaiksi sekä ehdotus koulukotiasetuksiksi. Helsinki 1963.

Komiteamietintö 1966:A9. Lastensuojelukomitean osamietintö N:o III. Ehdotus lastensuojelulaiksi ja laiksi suojelukasvatuslaitoksista niihin liittyvine asetuksineen. Helsinki 1966.

Komiteamietintö 1966:B2. Nuorisotoimikunnan mietintö. Helsinki 1966.

Suomen virallinen tilasto (SVT) X:80, Kansanopetus 1957/58, Helsinki 1960.

Suomen virallinen tilasto (SVT) X:85, Kansanopetus 1962/63, Helsinki 1964.

Suomen virallinen tilasto (SVT) X:90, Kansanopetus 1967/68, Helsinki 1969.

Suomen virallinen tilasto (SVT) X:94, Kansanopetus 1971/72, Helsinki 1972.

Valtion kasvatuslaitosten ohjesäännöt. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1924

Valtion koulukotien ohjesääntö. Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki 1960.

Aikalaiskirjallisuus:

Bruun, Kettil: *Koulukotijärjestelmämme ja sukupuolisesti hairahtuneet tytöt* – Sosiologia 1/1965.

Bruun, Kettil: Yhteiskunnan valvojat ja vapaudenriistot. *Pakkoauttajat*. Toim. Lars D. Eriksson. Tammi, Helsinki 1967.

Mäkelä, Klaus: Pakkoauttajat. *Pakkoauttajat*. Toim. Lars D. Eriksson. Tammi, Helsinki 1967.

Saari, Erkki: *Laitoskasvatus. Eräs epäsosiaalisten nuorten käsittelymenetelmä*. Gummerus, Jyväskylä 1961.

Siirala, Kaija: *Tytön kysymysmerkkejä*. Suomen Naisten Kansallisliiton Siveellisyyskomitea. Heinola 1963.

Sirén, Pirkko: *Tavoitteet ja todellisuus* – Sosiologia 3/1965. (1965a)

Sirén, Pirkko: *Uudistuksia tarvitaan* – Sosiologia 4/1965. (1965b)

Sirén, Pirkko: *Koulukoti – Päämäärät ja sosiaalinen rakenne*. Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Helsinki 1965. (1965c)

Sirén, Pirkko: Ei kotia ei koulua. *Pakkoauttajat*. Toim. Lars D. Eriksson. Tammi, Helsinki 1967.

Taipale, Ilkka & Taipale, Vappu: Työ tekee vapaaksi. *Pakkoauttajat*. Toim. Lars D. Eriksson. Tammi, Helsinki 1967.

Vesterinen, Sirkka: *Vastinetta koulukodeista* – Sosiologia 4/1965

Televisio-ohjelmat:

Lehikoinen, Ari (toim.): *Dokumenttiprojekti: Varastettu lapsuus*. Yle TV 1, 2013.
http://www.dailymotion.com/video/xzgmiz_dokumenttiprojekti-varastettu-lapsuus_shortfilms (viitattu 29.9.2013)

Silvennoinen, Taisto & Vanhatalo, Eero & Vilpponen, Hannu (toim.): *Noutajat – Vapaudenriistoa suomalaiseen tapaan* (6 videoleikettä). YLE TV 2, Ajankohtaistoimitus, 1967.

<http://yle.fi/elavaarkisto/haku/#/ohjelma/Noutajat> - vapaudenriistoa suomalaiseen tapaan (viitattu 26.2.2013)

Tutkimuskirjallisuus:

Aaltonen, Sanna: Tytöt ja maine. *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 113. Vastapaino, Tampere. 2011.

Aapola, Sinikka: Pikkutyttöjä vai puoliaikuisia? Tytöt, vanhemmat ja kontrolli. *Tulkintoja tytöistä*. Toim. Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 27, SKS, Helsinki 2002.

Aapola, Sinikka: Murrosiän lyhyt historia Suomessa. *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toim. Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja n:o 32, SKS, Helsinki 2003.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi: Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toim. Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja n:o 32, SKS, Helsinki 2003.

Haapala, Pertti: Nuoriso numeroina. *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toim. Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja n:o 32, SKS, Helsinki 2003.

Harrikari, Timo: Tahdon vahvistamisesta tarpeen tyydytykseen. Suomalaisen koulukodin lainsäädäntöhistoriaa 1860-1980. *Nuoruus ja koulukoti*. Toim. Markku Jahnukainen, Taru Kekoni ja Tarja Pösö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, Helsinki 2004. (2004a)

Harrikari, Timo: *Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 48, Helsinki 2004. (2004b)

Harris, Anita & Aapola, Sinikka & Gonick, Marnina: *Doing it Differntly: Young Women Managing Heterosexuality in Australia, Finland and Canada*. Journal of Youth Studies. December 2000. Vol 3. Issue 4.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja: Väkiältä koulukodista käsin. *Nuoruus ja koulukoti*. Toim. Markku Jahnukainen, Taru Kekoni ja Tarja Pösö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, Helsinki 2004.

Kaarninen, Mervi: Nuorisokulttuurin läpimurto. *Täältä tulee nuoriso 1950-1979*. Toim. Kai Häggman. WSOY, Helsinki 2006.

Kekoni, Taru: Erityinen huolenpito käsitteenä. *Erityinen huolenpito koulukodeissa*. Toim. Taru Kekoni, Manu Kitinoja ja Tarja Pösö. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus, raportteja 36/2008, Helsinki 2008.

Kihlman, Sami & Rautiainen, Tomi: *Koulukodit esiripun takana. Koulukodit ammattilehtien artikkeleissa ja tieteellisissä julkaisuissa*. Erityispedagogiikan pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, 2010.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201011173104> (viitattu 12.9.2013)

Kuula, Arja: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vastapaino, Tampere 2011.

Kyppö, Ensio: *Ne kovimmat pojat. Heidän koulukotinsa yhteiskunnan muutospaineessa. Kokemuksia, muistoja ja mietteitä kolmenkymmen vuoden ajalta*. Alea-kirja, Helsinki 1989.

Lähteenmaa, Jaana & Näre, Sari: Johdanto. Tyttötutkimuksen palmikkoja punomassa. *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Toim. Sari Näre ja Jaana Lähteenmaa. Tietolipas 124, SKS, Helsinki 1992.

Mattila-Lonka, Pia: *Kartanoita ja korven kansaa. Yläneen historia nälkävuosilta 2000-luvulle*. Yläne 2001.

Meinander, Henrik: *Suomen historia - Linjat, rakenteet, käännekohtat*. WSOY, Helsinki, 2006.

Myers, Tamara & Sangster, Joan: *Retorts, Runaways and Riots: Patterns of Resistance in Canadian Reform Schools for Girls, 1930-1960*. Journal of Social History. Spring 2001. Vol 34. Issue 3.

Männistö, Tiina: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuorten naisten oppaissa 1890-1972*. Turun yliopisto, Historian laitoksen julkaisuja 63, Turku 2003.

Nieminen, Marjo & Vuorio-Lehti, Minna: *Menneisyyden kasvatustodellisuuden lähestymistapoja ja tulkintamahdollisuuksia. Kasvatustodellisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin*. Toim. Minna Vuorio-Lehti ja Marjo Nieminen. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 14, Turku 2003

Nygård, Toivo: *Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena Kustannus, Jyväskylä 1998.

Näre, Sari: *Intimisoituvan kulttuurin muistijälkiä tytöissä. Tulkintoja tytöistä*. Toim. Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 27, SKS, Helsinki 2002.

Ojanen, Karoliina: *Katsaus tyttö tutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin. Entäs tytöt. Johdatus tyttö tutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 113. Vastapaino, Tampere. 2011.

Palojärvi, Elina & Veikkola, Elina: *Salailusta sallivuuteen – Seksuaaliopetuksen kehittyminen terveystiedon oppikirjoissa 1800-luvun lopulta nykypäivään*. Terveyskasvatuksen pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Terveystieteiden laitos 2002.

<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2002891627> (viitattu 7.4.2013)

Pulma, Panu: Kerjuutuvasta perhekuntoutukseen. *Suomen lastensuojelun historia*. Toim. Panu Pulma ja Oiva Turpeinen. Lastensuojelun keskusliitto, Helsinki 1987.

Puuronen, Vesa: Pihasakeista alakulttuureihin. Nuorten ryhmätoiminta Suomessa 1900-luvun jälkipuoliskolla. *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toim. Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja n:o 32, SKS, Helsinki 2003.

Pösö, Tarja: *Kolme koulukotia. Tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa*. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 388. Sosiaalipolitiikan laitos, Tampereen yliopisto, Tampere 1993.

Pösö, Tarja: *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 133. Helsinki 2004.

Pösö, Tarja & Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru: Koulukoti tutkimuspuheenvuorojen aiheena. *Nuoruus ja koulukoti*. Toim. Markku Jahnukainen, Taru Kekoni ja Tarja Pösö. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, Helsinki 2004.

Rahikainen, Marjatta: Nuorena työhön. Lasten ja nuorten työnteko 1900-1970. *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toim. Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja n:o 32, SKS, Helsinki 2003.

Rossi, Leena: Merimies on erimies. Merimiehiä Turun satamassa 1900-luvulla. *Turun sataman historia*. Toim. Jussi T. Lappalainen. Turun Satama, Turku 1999.

Sandholm, Ann-Mari: *Sukuviettinsä vuoksi vaarallinen: kastrointikäytännöt ja suomalainen seksuaalikontrrolli vuosina 1950-1960*. Suomen historian Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen laitos 2013.

Siltanen, Anja-Riitta: *Rangaistuksesta kuntoutukseen, eristyksestä perheterapiaan. Valtion huoltoloitten ja koulukotien kehityslinjoja*. Sosiaalihuollon julkaisuja 21/1990, Helsinki 1991.

Steet, Linda: *Girl Stuff: Same-Sex Relations in Girls' Public Reform Schools and the Institutional Response*. Educational Studies. Winter 1998. Vol. 29. Issue 4.

Tuomaala, Saara: Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat. Marginaalista haastajaksi? *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari ja Sanna Aaltonen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 113. Vastapaino, Tampere. 2011.

Vehkalahti, Kaisa: Vuorelan kasvatuslaitoksen tytöt ja pahatapaisuuden sukupuoli 1900-luvun alun Suomessa. *Tulkintoja tytöistä*. Toim. Sanna Aaltonen ja Päivi Honkatukia. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 27, SKS, Helsinki 2002.

Vehkalahti, Kaisa: Hilda ja Jenny huonoilla teillä. *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toim. Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja n:o 32, SKS, Helsinki 2003. (2003a)

Vehkalahti, Kaisa: Tiedän paikan armahan... Koti ja kodin ikävä 1900-luvun alun kasvatuslaitostyttöjen kirjeissä. *Kasvatushistoria nyt. Makro- ja mikrotutkimuksesta marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin*. Toim. Minna Vuorio-Lehti ja Marjo Nieminen. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 14, Turku 2003 (2003b)

Vehkalahti, Kaisa: Kissapäiviä ja koulunkäyntiä: 110 vuotta kasvatustyötä Vuorelan koulukodissa. Vuorelan koulukoti, Nummela 2004.

Vehkalahti, Kaisa: *Daughters of penitence: Vuorela State Reform School and the construction of reformatory identity, 1893-1923*. University of Turku, Cultural History, Turku 2008.

Vehkalahti, Kaisa: *Constructing Reformatory Identity. Girls' Reform School Education in Finland, 1893-1923*. Peter Lang, Oxford, 2009.

Vehkalahti, Kaisa: Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Toim. Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Ruta-

nen ja Kaisa Vehkalahti. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 101, Helsinki 2010.

Virrankoski, Pentti: *Suomen historia 1&2*. SKS, Helsinki 2009.

Internet-lähteet:

Arkistojen Portti, Koulukodit ja kasvatustilat:

http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Koulukodit_ja_kasvatustilat (viitattu 26.2.2013)

Finlex, Laki raskauden keskeyttämisestä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1970/19700239> (viitattu 16.4.2013)

Ihmisoikeudet.net, Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus:

<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=ihmisoikeuksien-yleismaailmallinen-julistus> (viitattu 12.11.2013)

Unicef, lasten oikeuksien julistus:

http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_julistus (viitattu 12.11.2013)

Liitteet:

LIITE 1. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen oppilaiden iät vuosina 1955-1971.

Vuosi	Vuoden kuluessa tulneiden oppilaiden ikä laitokseen otettaessa								Yht. tulleita oppilaita
	Vuotta								
	11	12	13	14	15	16	17	18	
1955	-	-	-	1	6	19	13	-	39
1956	-	-	-	3	8	7	11	-	29
1957	-	-	-	1	12	16	13	-	42
1958	-	-	-	2	5	13	15	-	35
1959	-	-	-	4	10	20	11	-	45
1960	-	-	1	1	14	14	13	-	43
1961	-	-	2	7	15	15	8	-	47
1962	-	-	-	3	12	18	22	-	55
1963	-	-	-	1	12	16	24	1	54
1964	-	-	-	3	15	16	18	2	54
1965	-	-	-	4	15	26	8		53
1966	-	-	-	3	15	12	18		48
1967	-	-	2	1	9	18	13	1	44
1968	-	-	1	1	9	8	13	1	33
1969	-	-	-	1	4	10	8	1	24
1970	-	-	-	-	6	7	10	2	25
1971	-	-	-	1	5	9	4	1	20

Vuosi	Vuoden lopussa laitoksen kirjoissa olleiden ikä								Yht. oppilaita vuoden lopussa
	Vuotta								
	13	14	15	16	17	18	19	20	
1955	-	1	3	13	24	15	15	11	82
1956	-	1	8	10	25	27	16	6	93
1957	-	1	9	18	34	22	26	14	124
1958	-	2	7	21	29	28	19	21	127
1959	-	1	7	21	35	37	21	4	126
1960	1	1	10	28	30	27	10	2	109
1961	-	3	11	23	39	27	8	3	114
1962	-	4	20	22	44	39	10	5	144
1963	-	-	6	31	47	47	16	5	152
1964	-	1	10	22	46	45	30	10	164
1965	-	2	11	26	40	35	23	18	155
1966	-	-	7	29	41	35	15	8	135
1967	2	1	4	23	42	38	14	6	130
1968	-	3	7	11	29	40	13	1	104
1969	-	1	7	17	18	22	21	-	86
1970	-	-	3	14	26	17	16	-	76
1971	-	-	1	11	21	22	11	-	66

Lähde: Oppilastilastot vuosittain 1955-1971, Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.

LIITE 2. Koulukotien määrä sekä koulukoteihin sijoitettujen lasten ja nuorten määrä lukuvuosina 1955/56 -1971/72.

Lukuvuosi	Koulukoteja yht.	Poikia	Tyttöjä	Sijoitettuja yht.
1955 / 56	20	885	224	1109
1956 / 57	20	924	237	1161
1957 / 58	19	889	189	1078
1958 / 59	17	871	182	1053
1959 / 60	17	825	191	1016
1960 / 61	17	858	204	1062
1961 / 62	17	901	231	1132
1962 / 63	18	926	275	1201
1963 / 64	18	931	296	1227
1964 / 65	18	1098	443	1541
1965 / 66	18	695	292	987
1966 / 67	17	971	347	1318
1967 / 68	16	888	329	1217
1968 / 69	14	771	332	1103
1969 / 70	14	668	250	918
1970 / 71	14	576	215	791
1971 / 72	14	563	208	771

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT) X:80, Kansanopetus 1957/58, Helsinki 1960 & Suomen virallinen tilasto (SVT) X:85, Kansanopetus 1962/63, Helsinki 1964 & Suomen virallinen tilasto (SVT) X:90, Kansanopetus 1967/68, Helsinki 1969 & Suomen virallinen tilasto (SVT) X:94, Kansanopetus 1971/72, Helsinki 1972.

LIITE 3. Yläneen tyttökotiin sijoitettujen huoltajien elämäntavat vuosina 1955, 1960, 1965 ja 1970.

Vuosi	Epäsäännöllistä elämää*	Huoltajat elävät säännöllisesti	Ei tietoa	Yht.
1955	42,6 % (43)	47,5 % (48)	9,9 % (10)	100 % (101)
1960	50,3 % (85)	44,4 % (75)	5,3 % (9)	100% (169)
1965	30,0 % (65)	64,1 % (139)	6,0 % (13)	100,1 % (217)
1970	39,6 % (44)	52,3 % (58)	8,1 % (9)	100% (111)
Vuosi	Alkoholiongelmia*	Huoltajat ovat raittiit	Ei tietoa	Yht.
1955	46,5 % (47)	43,6 % (44)	9,9 % (10)	100 % (101)
1960	47,9 % (81)	44,4 % (75)	7,7 % (13)	100 % (169)
1965	43,3 % (94)	48,4 % (105)	8,3 % (18)	100 % (217)
1970	55,9 % (62)	35,1 % (39)	9,0 % (10)	100 % (111)
Vuosi	Rikollisuutta*	Huoltajat eivät ole syylistyneet rikkeisiin	Ei tietoa	Yht.
1955	22,8 % (23)	55,4 % (56)	21,8 % (22)	100 % (101)
1960	25,4 % (43)	70,4 % (119)	4,1 % (7)	99,9 % (169)
1965	14,3 % (31)	75,1 % (163)	10,6 % (23)	100 % (217)
1970	23,4 % (26)	64,9 % (72)	11,7 % (13)	100 % (111)
Vuosi	Lähimmässä suvussa mielisairautta tai vajaamielisyyttä	Lähin suku on tervettä	Ei tietoa	Yht.
1955	19,8 % (20)	50,5 % (51)	29,7 % (30)	100 % (101)
1960	21,3 % (36)	63,9 % (108)	14,8 % (25)	100 % (169)
1965	20,7 % (45)	67,3 % (146)	12,0 % (26)	100 % (217)
1970	23,4 % (26)	65,8 % (73)	10,8 % (12)	100 % (111)

* Joko molemmat huoltajat tai vain toinen.

Lähde: Oppilastilastot vuosittain. Vuosien 1955,1960, 1965 ja 1970 oppilastilastot. Yläneen koulukodin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Hc:1a, TMA.